

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(SİNOLOJİ BİLİM DALI)**

**ÇİN'İN TANG HANEDANLIĞI DÖNEMİNDE TÜRKLERİN ÇİNLİLER
ÜZERİNDEKİ KÜLTÜREL ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Nuray PAMUK

Ankara 2012

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(SİNOLOJİ BİLİM DALI)**

**ÇİN'İN TANG HANEDANLIĞI DÖNEMİNDE TÜRKLERİN ÇİNLİLER
ÜZERİNDEKİ KÜLTÜREL ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Nuray PAMUK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Bülent OKAY

Ankara 2012

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(SİNOLOJİ BİLİM DALI)

ÇİN'İN TANG HANEDANLIĞI DÖNEMİNDE TÜRKLERİN ÇİNLİLER
ÜZERİNDEKİ KÜLTÜREL ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Bülent OKAY

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Nuray PAMUK

İmzası

.....

ÖNSÖZ

Han Hanedanlığı'nın (M.Ö.206-M.S. 220) yıkılışından sonra Çin bir kargaşa dönemi yaşamıştır. Önce Üç Hanedanlık Dönemi (220-280) daha sonra Wei-Jin Dönemi aynı zamanda Güney-Kuzey Hanedanlıkları (280-589) olarak adlandırılan kargaşa ve dağılma döneminin sonunda Sui Hanedanlığı (M.S. 581-618) kurularak Çin'de birlik sağlanmıştır. Yaklaşık 37 yıl hüküm süren Sui Hanedanlığı'ndan sonra kurulan Tang Hanedanlığı yeni bir yönetim kurmuş ve Çin'de düzeni sağlamanın yanı sıra sosyal alanda da birçok gelişmeye sahne olmuştur.

Bu dönemde Çin'in kuzey ve kuzey batısında yaşayan, büyük bir kısmı göçebe olan Orta Asya kökenli kavimler, Çin ile hem siyasi hem de kültürel alanda etkileşim içerisinde olmuşlardır. Bu göçebe kökenli kavimler zaman zaman Çin topraklarında yaşayarak, siyasi birlikler kurarak, Çin siyaseti içerisinde yer alarak Çin tarihinin akışında önemli roller oynamışlardır.

Çalışmamda birbirleriyle iletişim içerisinde olan Çin ve Orta Asya kökenli kavimlerin kültürel alandaki etkileşimlerinden, özellikle de Tang Hanedanlığı döneminde bu kavimlerin Çin toplumu üzerindeki etkilerinden bahsedilecektir. Bu etkilerden müzik, giyim-kuşam ve yemek kültürü üzerinde durulacaktır.

Tez konusunun seçiminde bana yol gösteren, yönlendiren, karşılaştığım sorunların çözümünde benden yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Bülent OKAY'a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Arş. Gör. Nuray PAMUK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	iv
GİRİŞ	v

BİRİNCİ BÖLÜM

Tang Hanedanlığı Döneminde Çin'in Kuzey ve Kuzey Batı Bölgelerinde Yaşayan Kavimleri

1.1 Göktürkler (突厥)	1
1.2 Uygurlar (回纥/回鹘)	6
1.3 Kırgızlar (黠戛斯)	11
1.4 Shiwei'ler (室韦)	14

İKİNCİ BÖLÜM

Çin'in Kuzeyinde ve Kuzey Batısında Bulunan Kavimlerin Yemek Kültürü	18
Tang Hanedanlığı Dönemi Çin Yemek Kültürü	21
Kuzey ve Kuzey Batı Kavimlerinin Çin Yemek Kültürü Üzerindeki Etkileri	23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çin'in Kuzeyinde ve Kuzey Batısında Bulunan Kavimlerin Giyim-Kuşam Kültürü	36
Tang Hanedanlığı Dönemi Çin Giyim-Kuşam Kültürü	40
Kuzey ve Kuzey Batı Kavimlerinin Çin Giyim-Kuşam Kültürü Üzerindeki Etkileri	42
3.1 Gömlek (衫)	49
3.2 Nuo (糯)	50

3.3. Etek	(裙)	51
3.4 Yarım Kollu	(半臂 veya 半袖)	53
3.5 Pantolon	(裤子)	53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Çin'in Kuzeyinde ve Kuzey Batısında Bulunan Kavimlerin Müzik Kültürü	59
Tang Hanedanlığı Dönemi Çin Müzik Kültürü	62
Kuzey ve Kuzey Batı Kavimlerinin Çin Müzik Kültürü Üzerindeki Etkileri	64
4.1. Dokuz Müzik Türü	69
4.1.1. Yan Bölgesi Müziği	(燕乐 - Yanyue) 69
4.1.2. Batı Liang Müziği	(西凉乐 - Xi Liang yue) 70
4.1.3. Kore Müziği	(高丽乐 - Gaoli yue) 71
4.1.4. Hint Müziği	(天竺乐 - Tian Zhu yue) 71
4.1.5. Kamboçya Müziği	(扶南乐 - Funan yue) 72
4.1.6. Kuça Müziği	(龟兹乐 - Qiuci yue) 73
4.1.7. Kaşgar Müziği	(疏勒乐 - Shule yue) 74
4.1.8. Semerkant Müziği	(康国乐 - Kang Guo yue) 74
4.1.9. Buhara Müziği	(安国乐 - An Guo yue) 75
4.2. Kuzey ve Kuzey Batı Kavimlerinin Etkisiyle Çin'e Gelen Müzik Aletleri	77
4.2.1. Pipa	(琵琶) 78
4.2.2. Huqin	(胡琴) 78
4.2.3. Erhu	(二胡) 79
4.2.4. Banhu	(板胡) 99
4.2.5. Bel Davulu	(Yaogu - 腰鼓) 80

4.2.6. Tatar Borusu (Guanzi - Bili - 筚篥)	81
4.2.7. Suona (唢呐)	82
4.2.8. Jie Gu (羯鼓)	83
4.2.9. Dala Gu (答腊鼓)	84
4.2.10. Kong Hou (箜篌)	84
4.2.11. Wu Xian Pipa (五弦琵琶)	85
SONUÇ	87
KAYNAKÇA	89
TÜRKÇE ÖZET	99
İNGİLİZCE ÖZET	100
EKLER	101

KISALTMALAR

a.g.b.m.	Adı Geçen Bildiri Metni
a.g.e	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
sf	Sayfa
S	Sayı
S.S	Sui Shu
XTS	Xin Tang Shu

GİRİŞ

Tarih boyunca Çin, sınırları dışındaki dünyaya büyük oranda kapalı bir kültür alanı olmuştur. Bu sebeple dış dünyada büyüleyici bir imaja sahip olmuştur. Kapalı coğrafi yapısı, Çin kültürünün batıya yayılmasını engellemiştir. Diğer antik kültürler büyük mimari anıtlar inşa ederken, Çinliler, şehirleri, sarayları ve evleri kuşatan kale duvarları inşa etmişlerdi. Bunun yanında ünlü Çin Seddi'nde bir koruma duvarı olarak tasarlanmıştır.¹ Fakat binlerce kilometre uzunluğundaki Çin Seddi'nin varlığı bile Çin kültürünün diğer kavimlerden veya diğer kavimlerin Çinlilerden etkilenmesine engel olamamıştı.

Savaşlar, akınlar ve ticari, siyasi antlaşmalar kavimlerin birbirleriyle tanışmasına sebep olmuştur. Çin, geniş topraklarıyla birçok kavimle komşudur ve kendi sınırları içerisinde pek çok etnik grubu barındırmaktadır. Komşularıyla kurduğu ilişkiler sonucunda farklı kültürlerden etkilenen, aynı sınırlar içerisinde yaşayan çok kültürlü bir toplum meydana gelmiştir. Bugün Çin toplumunda Çin kültürünün yanı sıra özellikle kuzey bölgelerde yaşayan kavimlerin kültürlerinin de etkileri görülmektedir.

Çin'in kuzeyinde yaşamış olan eski Türk kavimleriyle sürekli bir etkileşim devam etmiştir. Çin hanedanlıklarının sınırlarında yaşayan kavimlerin kültürel özellikleri Çin tarafından benimsenmiş aynı zamanda bu kavimler Çin kültürünü daha yakından tanımışlardır. Karşılıklı etkileşim süreci büyüyen Çin toplumunda

¹ Okay, Bülent, Çin Seddi'nin Yapılış Nedeni Hakkında değişik Bir Görüş, Belleten, C. LVII, S: 218, 1993

yüzyıllar boyunca daha derinden etki bırakmıştır. Bu değişim sürecinin sonucu olarak aynı sınırlar içerisinde fakat farklı kültür özelliklerine sahip bir Çin toplumu ortaya çıkmıştır.

Bu kültürel kaynaşma sürecinin zirveye ulaştığı Tang Hanedanlığı (Harita 1) döneminde (618–907) etkileşim toplumun çeşitli katmanlarına derinlemesine işlemiştir. Sui Hanedanlığı'nın ekonomik zorluklar, halk ayaklanması ve iç karışıklıklar sebebiyle yıkılmasının ardından 618 yılında Çin'de Tang Hanedanlığı kurulmuş ve yeni bir dönem başlamıştır.

Sui Hanedanlığı; 580–618 yılları arasında Çin'de hüküm srmuştr. Çin'in parçalanma döneminin hemen ardından kurulduğu için Sui Hanedanlığı bir geçiş dönemi niteliği taşımaktadır. Dönem savaş ve mücadele içerisinde geçmiştir. Bu dönemde kuzeyin en kuvvetli halkı olan Türkler stn bir güce sahip durumdaydılar. Sui Hanedanlığı Türklerle ittifak içerisindeydi fakat çıkabilecek herhangi bir sorunu zebilmeleri için bu ittifak yeterli görülmüyordu.

Türk hakanlarının yanında Sonraki Zhou Hanedanlığı'nın yıkılışından sonra Çin'den kaçmış Toba halkından çok sayıda kişi bulunmakta ve bu kişiler kuzey Çin'in tekrar ele geçirilmesi için çaba harcamaktaydı. Yapılan mücadelelerden Çin tarafı galip çıkınca siyasi görüşmeler başlamış ve Çin tarafına asıl başarıyı bu diplomatik görüşmeler sağlamıştı. Töles boyları Çin tarafına geçince Türkler arasında anlaşmazlıklar çıkmış bu durum sonunda da Türkler geri çekilmiştir.

Hanedanlığın kuruluş döneminden bu yana süren savaşların çok pahalıya mal olması, imparatorun eğlenceye düşkün olması ve hanedanlığın topraklarını ayaklanmaları önlemek ve her bölgeyi kendisi kontrol etmek istemesi amacıyla yapılan seyahatler ekonominin zor duruma düşmesine sebep olmuştu. Saray görevlileri ve ahalisi de bu seyahatlere katılmak zorundaydı. Bu durum konaklanacak yerler ve seyahat için daha çok masraf yapılması, saray ahalisi içerisinde karışıklık çıkması anlamına geliyordu. Yönetimde oluşan boşluktan yararlanmak isteyen bazı askerler kendi yönetimini kurmaya çalışmış, dış baskılar artmış ve iç karışıklar çıkmıştı. Bütün bu olayların sonucunda da Sui İmparatoru hükümet merkezini daha güvenli görülen güneye taşımak zorunda kalmış fakat hanedanlığın yıkılmasına engel olamamıştı.

Sui Hanedanlığı'nın yıkılmasının ardından sayısız küçük beylikler ortaya çıktı. Bu karışık dönemin hemen öncesinde Li Yuan (Resim 1) (Daha sonraki dönemlerde Tang Gaozu 唐高祖 adını almıştır.) Türklerle iletişime geçerek yeni bir yönetim kurabilmek için yardım istemişti. 617 yılında Türklerle ittifak sağladıktan sonra Sui Hanedanlığı'nın başkenti olan Chang'an'a saldırdı ve isyanlar çıkardı. Çıkan isyanları bastıramayan Sui hükümdarı güneye kaçtı ve orada yakalanarak öldürüldü. Bir yıl sonra 618 yılında Tang Hanedanlığı kuruldu. Ülkede ki iç karışıklıklar bir süre daha devam etti fakat daha sonra Tang Hanedanlığı karışıklıkları yoluna koyarak Çin'de yeni bir dönemi başlattı.²

² Eberhard, Wolfram; Çin Tarihi, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1995, sf 197-198

Tang Hanedanlığı'ndan önceki dönemler savaşlar ve ayaklanmalarla geçtiği ve yöneticiler siyasete daha çok önem verdikleri için kültür alanında yaşanan gelişmeler merkezi otoritenin kontrolü dışında gerçekleşmiştir. Fakat Tang dönemine gelindiğinde hükümdar (唐太宗) Tang Taizong'un³ (Resim 2) da desteğiyle kültür sanat alanında büyük gelişmeler yaşanmış komşu kavimlerle kurulan iletişim sayesinde farklı kültürel olgular da resmi hanedanlık tarihi içerisinde önemli bir yer almaya başlamıştır. Bu dönem Çin'in ekonomik açıdan zenginleştiği, siyasi ve toplumsal açıdan uyum içinde olduğu bir dönemdir. Ekonomik ve sosyal zenginliğe paralel olarak kültür ve sanat alanında da birçok eserin ortaya çıktığı, edebiyatın büyük gelişmeler gösterdiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde komşu kavimlerle olan iletişim artmış hem ticari hem de siyasi olarak görüşmeler sıklaşmıştır.

Tang Hanedanlığı dönemi kültürel etkiler incelenirken, hanedanlığın kuzey ve kuzey batısı bölgelerinde yaşamış olan kavimler incelenecektir. Konuda kuzey kavmi denmesinin sebebi Türk kültürünün hâkim olduğu coğrafyadan bahsedilecek olmasıdır. Türk kültürünün geniş bir coğrafyayı kapsıyor olması konunun geniş çerçeveden bakılarak incelenmesini gerektirmektedir.

Tang Hanedanlığı döneminde birçok Türk, göçebe, yarı göçebe, atlı göçebe kavimle iletişim içerisinde olunmuştur. Çalışmada etkileşimin en belirgin olduğu kavimlerin özellikleri incelenecektir. Bunlar M.Ö 4. yy da ortaya çıkmış Hunların

³ Tang Taizong: Tang Hanedanlığı'nın ikinci hükümdarıdır. Tahta geçmeden önceki ismi Li Shimin'dir. Tang Taizong, uyguladığı bir dizi politikayla ülkeyi Çin'in feodal döneminde eşi görülmez bir refah toplumu haline getirmişti.

devamı⁴ olan Göktürkler, tarih içerisinde Göktürklerin hâkimiyetine son veren Uygurlar, Uygur yönetimine son veren Kırgızlar ve Tang Hanedanlığı kuzey batısında yer alan, Kitan/Kitan kavminin bir kolu olan Shiweiler'dir. Bu kavimler belirlenirken Çin kültürü üzerinde en fazla etkisi bulunanlar ele alınmıştır.

Bu dört kavmi Türk kavmi olarak gösteriyoruz. Kırgızları bazı kaynaklar Türk kavmi olarak göstermemekte⁵ bazı kaynaklar ise Türk kavmi olarak ele almaktadır⁶. Bu çalışmada Kırgızları Türk kavmi olarak kabul etmekteyiz. Bu sebeple tezde yer almaktadır.

⁴ TAŞAĞIL, Ahmet; Gök-Türkler I-II-III, Ankara, Türk Tarih Kurumu, , 2012, sf 9

⁵ EBERHARD, Wolfram; Çin'in Şimal Komşuları, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1996, sf 67'de Kırgızlar ile ilgili olarak şöyle demektedir; H'yunğ-nuların garbında Dinling'lerle karışık yaşarlar. Kırmızı saçları vardır. Kara saçları çirkin bulurlar. Yeşil gözleri vardır. Darı buğday ekimi ile uğraşır. Güzel atları vardır (İ-tunğ-cı 554, 1 a-b). Kurttan türeyen kimselerden (bunlar Türkler!) değildirler, bilakis bunların atası mense-mağarasında bir inekle birlikte yaşardı....

⁶ Taşağıl, Ahmet, Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2004, sf 74-75, adlı eserinde konu ile ilgili olarak şöyle söylemektedir: Kırgızların aslında Türk olmayıp VI. Asırda Türkleştiklerine dair ileri sürülen fikirlere kesinlikle katılmıyoruz. Onların fikri esasında Kırgızların "yeşil gözlü, sarışın veya kızıl saçlı olduklarına ve de kurttan türeyen kimselerden değilleridir" şeklindeki kayıtlara dayanmaktadır. Bunlardan başka diğer eski Türk boylarıyla kültürel açıdan herhangi bir farklı tarafları olduğu konusunda kayıt yoktur. Üstelik kurttan türeme rivayeti ile ilgili bilgiler sadece Gök-Türklere değil, Kao-ch'e'lara ve Wu-sun'lara aittir. Gök-Türk döneminde A-shih-na'ya bağlananlar yalnızca hanedandır. Bunun yanı sıra diğer Türk boylarının kurt efsanesiyle ilgisi bulunmamaktadır (Töles boyları, Türgişler, Sir Tarduşlar, Bayırkular, Oğuzlar, Uygurlar, Karluklar, ve benzeri küçük boylar). Dolayısıyla kurttan türeme rivayeti yok diye Kırgızları Türk asıllı saymamak kanaatimizce doğru değildir; ayrıca Eberhard "Türklerden değildir" demekle sadece Gök-Türk hanedanlığının bağlı olduğu kabilelerden gelmediğini işaret etmiştir. Renk açısından farklı olduklarının bildirilmesi de Kırgızların başka bir etnik kökenden geldiklerini göstermez. Bizim görüşümüzü destekleyen en önemli delil Kırgızların ortaya çıktığı bölgenin yapılan arkeolojik kazılar neticesinde en eski Türk yurdu olarak belirlenmesidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TANG HANEDANLIĞI DÖNEMİNDE ÇİN'İN KUZEY VE KUZEY BATI BÖLGELERİNDE YAŞAYAN KAVİMLER

Tang Hanedanlığı Çin'de üç yüz yıldan fazla hüküm sürmüş bir hanedanlıktır. Bu süre içerisinde birçok kavim ve hanedanlıkla siyasi ve kültürel ilişki içerisine girmiştir. Bu kavimler ve hanedanlıklarla antlaşmalar yapmıştır. Hanedanlığın sınırlarında Türk olan veya olmayan birçok komşu kavim bulunmaktadır. Bu bölümde Tang Hanedanlığı döneminde, Çin'in kuzey komşularından olan Göktürkler, Uygurlar, Kırgızlar ve Shiweiler'in Çin ile ilişkileri hakkında kısaca bilgi verilecektir.

1.1 Göktürkler (突厥)

552–745 yılları arasında Orta Asya'da ve Çin'in iç kesimlerine kadar ulaşan bölgede hüküm sürmüş bir kağanlıktır.(Harita 2) Türk adı bugün kullandığımız şekli ile ilk defa bu kağanlık tarafından kullanılmıştır. Kağanlığın kurucusu ve merkezi olan doğu kanadının yöneticisi Bumin Kağan'dır. Ülkenin batı kanadı hükümdarın kardeşi İstemi Yabgu tarafından yönetilmektedir. Göktürkler sınır komşusu oldukları Çin ile siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel alanda etkileşim içerisinde olmuştur.¹

Sui Hanedanlığının yıkılıp Tang Hanedanlığı'nın toplumsal ve siyasi düzeni

¹ TAŞAĞIL, Ahmet; Gök-Türkler I-II-III, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2012, sf 16-17

tekrar sağlamaya çalıştığı dönemde Göktürkler, tam anlamıyla oluşmamış olan siyasi otorite boşluğundan faydalanarak Çin sınırlarına akınlar düzenlemiştir. Tang Hanedanlığı yönetiminin engel olamadığı Göktürk ordusu ülkenin iç kesimlerine kadar ilerleyebilmiş ve başkent Chang-an'a yaklaşmıştır. Bu durum üzerine Tang Hanedanlığı hükümdarı Tang Taizong ile Göktürk hakanı Bumin Kağan (İliğ Kağan) arasında antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşma gereği Tang Hanedanlığı Göktürlere tazminat ödemiş ve Göktürkler savaştan elde ettikleri porselen, ipek, ipekli kumaş ve savaş tazminatı ile geri çekilmişlerdir.²

Antlaşmanın ardından iki ülke arasındaki ilişkiler bir süre daha devam etmiştir. Sert iklimler tarımsal üretimin ve hayvanların otlaklarının büyük ölçüde azalmasına sebep olmuştur. Bu durum sonucunda da birçok hayvan telef olmuş, tarımsal üretim ihtiyaçları karşılayamayacak düzeye gelmiştir.

Göktürklerin aynı zamanda savaşlarla ve sınırlarını korumakla uğraşıyor olmaları hem askeri hem de maddi olarak hükümeti yoruyordu. Bu durumdan yararlanan Tang Hanedanlığı antlaşmadan dört yıl sonra yani 630 yılında Göktürlere saldırdı ve yenilgiye uğrattı. Böylece Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmış olan Göktürk Kağanlığı'nın Doğu kısmı Çin hâkimiyetine girmiş oldu.³

² TAŞAĞIL, Ahmet; Gök-Türkler I-II-III, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2012, sf 14

³ TAŞAĞIL, Ahmet; a.g.e, sf 197-202

Batı Göktürk Kağanlığı hükümdarlığını uzun yıllar korudu. İstemi Yabgu'nun ölümünden sonra yerine oğlu Tardu Kağan geçti. Fakat Batı Kağanlığını kimin yöneteceği konusunda Doğu Kağanlığı ile anlaşmazlık çıktı. Bu durum sebebiyle Doğu Göktürkler ile Batı Göktürklerin ilişkileri bozuldu. Tardu Kağan'ın ölümünden sonra Batı Göktürkler zayıflamaya başladı, 630 yılında Çin hâkimiyetini tanıyan Kağanlık, 658 yılında tamamen yıkıldı.⁴

681 yılına kadar Çin egemenliğinde kalan Göktürkler, Kutluk Kağan'ın Türk boylarını bir araya toplamaya başlamasıyla yeniden güçlenmeye başladı. 682 yılında 2. Göktürk yani Kutluk Kağanlığı kuruldu. Güçlenen 2. Göktürk Kağanlığı sınırlarını genişletmiş ve İpek Yolu'nun büyük bir kısmını egemenliği altına almıştı.⁵ Fakat Tang Hanedanlığı'nın desteğini alan Uygurlar ve Karlukların akınları ve Çin saldırıları ile aynı zamanda mücadele etmek zorunda kalan 2. Göktürk Kağanlığı zayıflamaya başladı. 745 yılında Uygurların Ötüken'i ele geçirmesiyle 2. Göktürk Kağanlığı yıkılmış oldu.

İki ülkenin siyasi alanda savaş ve barış durumu söz konusu olsun, halk her zaman iletişim içinde olmuştu. Ticaret yapılıyor, vergiler alınıp veriliyor ve iki ülke de ister istemez kendi kültürünü diğerine tanıtıyordu. Türkler Çin sınırlarına yaptıkları akınlarda elde ettikleri malzemeleri kendi ülkelerine götürüyorlardı. Bunlar

⁴ Meydan Larousse Ansiklopedisi, 5. Cilt, Göktürkler Bölümü, sf 267

⁵ TAŞAĞIL, Ahmet; Gök-Türkler I-II-III, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2012, sf 308-312

genellikle pirinç, porselen ve ipekti.

Göktürkler yetiştirdikleri atları, küçük ve büyük baş hayvanları, ürettikleri deri ve kürklü eşyaları Çin'e satıyor veya vergi ya da hediye olarak gönderiyordu. Özellikle Çin hükümdarlığı altındayken tampon bölge oluşturmak için yerleştirildikleri Kuzey Çin'de Çinli halk üzerinde büyük etkileri olmuştu. Av hayvanları, unlu gıdalar, kürkler ve deriler Çin halkı tarafından çok beğenilmiş, büyük baş hayvanlar ve atlar hayatlarını kolaylaştırma (tarım, ulaşım, taşımacılık vs.) adına çok yararlı olmuştu.⁶

Göktürk müziği gelişme göstermiş, perde sayısı ve ezgi yapısı çoğalmıştı. Müzik aletlerinde iki telli kopuzun yanı sıra ıklığ denilen yaylı kopuz daha yaygın bir hal almıştı. Göçebe müzik kültüründen yarı göçebe müzik kültürüne daha sonraki dönemlerde ise yerleşik müzik kültürüne geçiş oldu. Müzik aletleri de bu duruma bağlı olarak farklılık göstermeye başladı. Doğu Göktürklerin Çin hâkimiyetine girmesiyle Türk müzisyenler Çinli müzisyenlere kendi müzik formlarını öğretmeye başladılar ve Türk müziği Çinli müzisyenlerin ilgisini çekerek Çin içerisinde yayılmaya başladı.

Bu duruma paralel olarak soldan iliklenen gömlek şeklindeki kıyafetler, yünlü

⁶ Kuzey Hanedanlar Tarihi, Cilt 99 (北史/卷 099)
<http://zh.wikisource.org/wiki/%E5%8C%97%E5%8F%B2/%E5%8D%B7099>

kumaştan yapılan, deri ve kürklü eşyalar önce Çin sarayının daha sonrada halkın ilgisini çekip benimsendi.⁷ Türk halkı bir yandan Çin kültürünü öğrenirken diğer yandan da Çin toplumu Türk kültürünü öğreniyordu.

⁷ WANG, Qiaoling 王巧玲; "Tang Dai Funu Richang Fushi Yu Duiwai Wenhua Jiaoliu 唐代妇女日常服饰与对外文化交流 (Tang Döneminde Kadınların Kıyafetleri ve Yabancı Kültürlerle Etkileşimi)", Zhejiang, Journal of Zhejiang Wanli University, 2008

1.2 Uygurlar (回纥/回鹘)

Önceleri Hun hükümdarlığı altında yaşayan Uygur Devleti 745 yılında Kutluğ Kül Bilge Kağan⁸ tarafından kurulmuştur.(Harita 3) Aynı yıl Karluklar ve Basmiller'le birleşerek 2. Göktürk devletini yıkmışlardır.

Uygurların kuruluşundan iki yıl sonra hayatını kaybeden hükümdarın yerine oğlu Moyen Çor⁹ kağan olmuştur. Onun döneminde ülke dört bir yana genişleme politikası izlemiş ve savaşlarda büyük zaferler kazanılmıştır. Dokuz Oğuz Boyu olarak adlandırılan boylardan sekiz tanesini yönetimi altına alıp devlet otoritesini güçlendirmiştir. Bu dönemde Müslüman Araplar ve Çinliler arasında yapılan Talas Savaşında¹⁰ Çinliler yenilmiş ve güçlerini kaybetmeye başlamışlardır. Bu durumdan yararlanan Uygurlar Çin'in tarım havzası durumunda olan Kuça, Karaşar gibi bölgeleri ele geçirmişlerdir.¹¹

Önce Talas Savaşının yenilgisi daha sonra önemli tarım alanlarının kaybedilmesiyle Çin siyasi ve ekonomik olarak zor bir döneme girdi. Bütün bunların

⁸ Kutluğ Kül Bilge Kağan, Türklerin şehir kuran ilk hükümdarıdır. İlk Türk şehri Ordubalık'tır.

⁹ Bazı kaynaklarda Bayan Çor, Moyen Çor, Bayan Çur, Moyunçor olarak değişik transkripsiyonlar bulunmaktadır. Çalışmada Meydan Larousse Ansiklopedisi'nin Uygurlar bölümüne dayanarak Moyen Çor ismi tercih edilmiştir.

¹⁰ Talas Savaşı: 751 yılında Çinliler ve Müslüman Araplar arasında olmuştur. Savaş öncesi Çin ordusunun yanında yer alan Karluklar ve Yağma Türkleri, savaş sırasında Arapların ordusuna katılarak Çin ordusuna arkadan saldırmış ve Arapların savaşı kazanmasına yardımcı olmuşlardır.

Bu savaş hem Türkler hem Çinliler hem de Müslüman Araplar açısından çok önemli bir yere sahiptir. Bu savaş sonucunda esir alınan Çinliler sayesinde kâğıt yapım teknikleri öğrenilmiştir. Matbaa, Çin sınırları dışına çıkmıştır. Bunun yanı sıra Müslüman Araplar pusula ve barutu da öğrenmişlerdir. Bu buluşlar Haçlı Seferleri ile de Avrupa'da yayılmaya başlamıştır. Talas Savaşı bu önemli özelliklerinin yanı sıra Türk tarihi açısından da çok önemlidir. Türkler bu savaş sonucunda kitleler halinde İslamiyeti tanımışlardır.

¹¹ Meydan Larousse Ansiklopedisi, 12. Cilt, Uygurlar Bölümü, sf 453

yanı sıra Çin'in bu zayıf döneminde annesi Türk soyundan gelen ve Çin ordusunda önemli bir pozisyonda bulunan An Lunshan ayaklanma¹² çıkardı. Tang Hanedanlığı yönetimi tam bir karışıklık içinde kaldı.¹³

Ayaklanmayı bastırmakta zorlanan Tang hükümdarı Uygurlar'dan yardım istedi. Uygurlar yardım isteğine olumlu cevap verdiler ve Çin'e ayaklanmanın bastırılıp iktidarın güçlenmesi için yardım ettiler. İsyan bastırıldıktan sonra da Çin-Uygur ilişkilerinde olumlu gelişmeler yaşandı. Bu yardım Uygur tüccarlara Çin pazarının kapılarını açmış oldu. Türk tüccarlar Çin sınırları içerisinde daha rahat ticaret yapabildi ve buna bağlı olarak da Çin içerisinde ki Türk nüfusu artmaya başladı.¹⁴

759 yılında Moyen Çor'un ölümü üzerine yerine oğlu Böğü Kağan geçti. Böğü Kağan döneminde Çin'de çok önemli bir isyan çıkmıştı. Yabancı kavimlerin Tibetlilerin etrafında birleşmesiyle Çin'de Tibet İsyanı çıkmış ve bu isyanın bastırılmasında Uygurlar önemli bir rol oynamıştı. Her ne kadar Çin'e askeri alanda yardım ediyor olsalar da Uygurların ve diğer Türk boylarının Çin sınırlarına

¹² An Lushan İsyanı, 755 yılında Pekin'de görevli bir general olan An Lushan (Tujü soyundan geldiği aktarılmaktadır.)'ın önderliğinde başlamıştır. Tang hanedanlığı'nın doğu başkenti olan Luoyang'ı işgal etmiştir. An Lushan, orada Yan(燕) adlı bir devlet kurup kendisini imparator olarak ilan etmiştir. O zamanlar Tang Hanedanının bu isyanı bastıracağı gücü kalmamıştı. Bu yüzden Uygurlardan yardım istemiştir. Uygurların Tang Hanedanına verdiği destek iki devlet arasındaki ilişkilerin gelişmesinde çok etkili olmuştur. An Lu-shan'ın bu denli büyük bir isyan çıkartabilmesinin sebebi Tang Hanedanlığı'nın askerî sisteminde aksaklıkların bulunması ve An Lu-shan'ın bu aksaklıkların farkında olmasıdır.

Çin toprakları genişleyince halk için askerlik görevi ağır gelmeye başlamıştır. Bir çiftçinin bile askerlik için kendi memleketinden çok uzaktaki sınır bölgesine kadar gitmesi gerekmektedir. Sonuçta asker kaçakları da artmış, askerlik sistemi bozulmaya başlamıştır.

İsyanın bastırılması için Uygurlar dört kez Çin'e asker göndererek yardım etmişlerdir. Bu yardımlarından dolayı Tang İmparatoru, Uygurlara birçok hediye göndermiştir. İki ülkenin yardımlaşması sonucu isyan bastırılmıştır fakat bu durumdan Çin toplumu ekonomik ve siyasi olarak olumsuz etkilenmiştir.

¹³ EBERHARD, W., Çin Tarihi, sf 211-213

¹⁴ V. Minorsky, Tamim ibn Bahr's Journey to the Uyghurs, S 12

yaptıkları akınlar Çin halkını zor durumda bırakıyordu. Bu akınların sonucunda Kuzey Çin'in büyük bölümü Uygurların eline geçmiş bulunuyordu.¹⁵ Bu durum her ne kadar iyi ilişkilerin korunması için çaba harcıyor olsalarda Tang yönetimi tarafından Uygur saldırılarına karşı bir dizi önlemler alınmasına sebep oluyordu.

Tibet Seferi sırasında Böğü Kağan Mani dinini¹⁶ tanımış ve etkilenmişti. Bu sebeple sefer dönüşünde Mani dinine mensup rahipleri de yanına alarak ülkesine dönmüştü. Mani dinini benimseyen Böğü Kağan bu dini devletin resmi dini haline getirmişti. Sefer dönüşü yanında getirdiği rahipler de bu dinin Uygurlar arasında yayılmasına sebep olmuşlardı. Türk kültür ve yaşantısına tamamen ters olan bu dinin Uygurlar arasında yayılmasıyla Uygurlar savaşçı kişiliklerini kaybetmeye başlamışlardır.¹⁷

Tang Hanedanlığı'nın zayıflamasıyla Böğü Kağan, Çin'e saldırmak istemiş fakat veziri tarafından engellenmişti. Saldırı konusunda kararlı olan kağan, veziri tarafından öldürülmüştür. Kendini kağan ilan eden vezir, Alp Kutluk Bilge Kağan adını almıştır. Bu tarihten sonra Uygur devletini oluşturan boylar arasında anlaşmazlık çıkmaya başlamıştır. Bu olayların ardından Uygurların kuzeybatısında yaşayan Kırgızlar başkente saldırmış ve Uygurları yenilgiye uğratmıştır. Yenilen Uygurlar dağılmaya başlamıştır. Kırgızların saldırılarından kaçan Orhun Uygurları

¹⁵ Meydan Larousse Ansiklopedisi, 12. Cilt, Uygurlar Bölümü, sf 453

¹⁶ Mani Dini: et yemeyi, avlanmayı yasaklayan bir dindir. Hıristiyanlık, Budizm ve Zerdüşlük dinlerinin bir karışımıdır.

¹⁷ Meydan Larousse Ansiklopedisi, 12. Cilt, Uygurlar Bölümü, sf 453

bu bölgedeki Türk nüfusunun azalmasına sebep olmuşlardır. Daha sonraki dönemlerde Kırgızları yenerek bu bölgeyi ele geçirecek olan Moğollar, nüfusun azlığından dolayı bölgede kendi kültürlerini yaymakta hiç zorlanmamışlardır.

Kırgız saldırılarından kaçan Uygurların bir kısmı Turfan Bölgesine bir kısmı da Çin'in batısındaki Kansu Bölgesine gitmiştir. Daha sonra Turfan Uygurları (Doğu Türkistan) ve Kansu Uygurlar (Sarı Uygurlar) olmak üzere iki farklı devlet kurmuşlardır. Bu iki Uygur devleti 1200'lü yıllara kadar varlıklarını sürdürmüş fakat daha sonra dış baskılara dayanamayarak yıkılmışlardır. Bu devletlerden Kansu Uygurları Çin ile sadece ticari ilişkiler kurmuştur. 1226 yılında da Moğollar tarafından yıkılmıştır. Turfan Uygurları İslamiyet'i kabul etmiş ve bu dinin Çin'de yayılmasında etkili olmuştur. Turfan Uygurları da 1207 yılında Moğollar tarafından yıkılmıştır. Fakat günümüzde Çin'in Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşamaktadırlar.¹⁸

Uygur devleti yerleşik hayata geçen ilk Türk devletidir. Din değiştirerek Budizm ve Mani Dinini benimsemişlerdir. Dini etkinin bir sonucu olarak savaşçı özellikleri zayıflamış fakat mimari, bilim, sanat ve edebiyat alanında büyük gelişme göstermişlerdir. Tapınaklar inşa etmişler, ticaret alanında ilerlemişlerdir. Çin ile olan kültürel ve ticari alışverişin bir sonucu olarak matbaayı öğrenmişler, kullanmışlar ve gelişmesi için çaba harcamışlardır.

¹⁸ ÖLMEZ, Mehmet; Sarı Uygurlar ve Sarı Uygurca, Çağdaş Türk Dili Sayı 98, 1996, sf 31-37

Uygurların Çin ile ilişkileri daha çok askeri alanda olmuştur. Bu duruma bakıldığında askeri olarak güçlü olan Türk boyları bu gücü Çin'e karşı varlıklarının devamını sağlamak için kullanmışlardır. Yerleşik kültüre sahip olmak ve nüfusun fazla olması Çin için artı bir özellik olmuştur. Çin'in yerleşik kültürü Türklerin askeri üstünlüğüne karşı dayanma gücü vermiştir.

Sahip oldukları toprakların Türklerinkine göre daha verimli olması da Çin için bir üstünlük olmuştur. Yani Çinliler Türklere göre daha zengin durumdaydı. Buda herhangi bir olumsuz durum yaşanmasında veya savaşta yenilgiye uğranması halinde Çin'in daha çabuk toparlanmasına imkân sağlıyordu. Çin, nüfus yoğunluğu, askeri ve ekonomik gücü ile sınırları içerisinde yaşayan birçok etnik grubu yönetimi altında tutuyordu. Bir yandan da bu gruplar içindeki yetenekli kişileri devlet yönetiminde ve ordu da önemli görevlere getiriyordu.

1.3 Kırgızlar (黠戛斯)

552 yılında Göktürklerin kurulmasından sonra 553 yılında hükümdarlığa geçen Mukan Kağan ülke sınırlarını hızla genişletmiştir. Bu dönemde Göktürkler, ülkenin kuzeyinde yaşayan Kırgızları (Harita 4) yönetimi altına almıştır. Tang Hanedanlığı'nın Doğu ve Batı Göktürklerini yönetimi altına almasının ardından Göktürlere bağlı boylar dağılmış ve Kırgızlar bu dönemde Göktürklerden ayrılan ve güçlü olan Sir-Tarduşların yönetimine girmişlerdir. Ayrı bir boy olarak yaşayan fakat Sir-Tarduşların görevlendirdiği bir yönetici tarafından yönetilen Kırgızlar, diğer Türk boylarının Çin sarayına hediye ve elçi gönderdiği dönemde, yetiştirdikleri ürünlerden ve müzik aletlerinden Çin sarayına göndermişlerdir.¹⁹

Kırgızlar, 1. Göktürk devletinin yıkılmasının ardından Tang Hanedanlığı'nın desteğiyle askeri valilik olarak tanındı. Daha sonraki dönemlerde Çin sarayına birkaç defa daha elçi gönderdiler. Kırgızlar, 758 yılında Uygur hâkimiyeti altına girdiler fakat diğer kağanlıklarla olan ilişkilerini devam ettirdiler. Uygurların makam ve unvan verdiği Kırgız yöneticisi, Uygurlar zayıflayınca kağanlığını ilan etti. Uygurlar bu dönemde güçlü Kırgız ordusuna karşı koyamadı.

Kırgızlar, tekrar tarih sahnesinde yer almaya başlamalarının ardından Çin

¹⁹ TAŞAĞIL, Ahmet; Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları M.Ö. 3. yy-M.S. 10.yy, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2004, sf 77

sarayına tekrar elçi ve hediye göndermek istediler. Fakat elçileri Uygurlar tarafından öldürüldü. Bu olayın ardından tekrar elçi gönderdiler ve Çin yönetimi altında bulunan Uygurlara saldırmak için izin istediler. Fakat Tang Hanedanlığı buna izin vermedi ve Uygurlar hakkında kendisi bir politika izleyeceğini bildirdi.²⁰

Bu dönemden sonra Tang Hanedanlığı ve Kırgızlar yakın ilişki içinde oldular. Kırgızlar elçileriyle beraber kendi ülkelerinde yapılan eşyalardan, yetişen ürünlerden, madenlerden, müzik aletlerinden oluşan hediyeler göndermeye devam ettiler. Buna ek olarak Çin elçileri de Kırgız topraklarına gelerek ipek, yeşim taşı, porselen gibi hediyeler sunmuşlardır. Yenisey bölgesi Uybat nehri kıyısında yapılan kazılarda Kırgızlara ait birçok eser çıkarılmıştır. Bu eserlerin arasında Çin porseleni de bulunmaktadır.²¹

Kırgızlar, iklimi çok soğuk olan bir bölgede yaşadıkları için buğday, darı gibi soğuğa dayanıklı tarım ürünleri ekiyorlar ve bunlardan un elde ediyorlardı.²² Ayrıca göçebe kültürün gereği olarak hayvancılıkla uğraşıyorlar ve at yetiştiriyorlardı. Bu sebeple Çin sarayına gönderilen hediyelerin içerisinde muhtemelen güçlü atlar, buğday ve undan yapılmış ürünler de bulunmaktadır.

Kırgızlarda müzik aleti olarak fülüt, davul, pipa, ziller, bili ve komuz ya da

²⁰ TAŞAĞIL, Ahmet; a.g.e, sf 78

²¹ ÖGEL, Bahaeddin; İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1984, sf 218

²² ÖGEL, Bahaeddin; a.g.e., sf 222

kumuz²³ (Resim) bulunuyordu. Bazı kaynaklarda bu müzik aletinin Tang Hanedanlığına gönderilen hediyeler arasında yer aldığı sylenmektedir²⁴. Deve ve aslan oyunu olarak adlandırılan oyunları bulunuyordu. Bu oyunların birer dans olma ihtimali vardır. Günümüzde hala kuzey Çin’de aslan dansına rastlanmaktadır. Köken olarak bu oyunlar Türkistanlıların yılsonunda yaptıkları ‘‘Soğuk Su Törenleri’’nde yaptıkları danslar ile ilgilidir²⁵.

²³ Komuz ya da Kumuz: Kırgız kltrine ait bir müzik aletidir.  telli, uzun saplı ve perdesizdir. Genellikle kayısı ağıacı, fındık ağıacı veya ardıç ağıacından yapılır. Őekil olarak el ve kolun rahat hareket ederek alınabilecek bir yapıdadır.

²⁴ Kırgızların Duvar Kilimler ve Kumuz algısı, Çin Ulusal Radyosu

²⁵EBERHARD, Wolfram; Çin’in Şimal Komşuları, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1996, sf 70

1.4 Shiwei'ler (室韦)

Proto-Moğol boylarından olan Shiwei'leri (室韦 pinyin: Shìwēi; Wade-Giles: Shih4-wei3) Eberhard (1996-58) Şı-Veğ olarak göstermiştir.(Harita 5) Eberhard aynı eserde Shiwei kültüründen hakiki Moğol kültürünün prototipi olarak bahsetmekte ve Jiu Tang Shu'da Shiwei'lerden Kitanların akrabası olarak bahsedildiğine değinmektedir. Başka bir kaynakta ise Shiwei'ler hakkında "*Onlar Kitanların bir şubesi idi. Güneyde oturanları Kitanlar ve kuzeyinde oturanlara Shi-weiler denir.*"²⁶denilmektedir.

Diğer taraftan Çin kaynaklarında Türkler'de Xudyakov (1991:49-70) Shiwei'ler ve Dokuz Tatarlar arasında bir ilişki olduğundan bahsedilmektedir. Xudyakov'un görüşüne göre "*Shiwei'lerin Moğol veya Türk dili konuşuyor olmaları hala tartışma konusudur. Birinci Türk Kağanlığı zamanında Shiwei'ler Türklere bağımlı idi ve Türkler onları üç tutuğun yardımıyla yönetiyorlardı. Türklerin güçlerinin etkisinin zayıflamasıyla Shiwei'ler bağımsızlıklarını kazanmak istediler ve başka göçebe kabilelerle ilişkiye girmeye başladılar. Bilge Kağan zamanında Türkler arasında Tokuz Tatar olarak bilinen Shiwei'ler, Oğuzlarla beraber hareket ederek, Türk tabiyetinden kurtulmak istediler ancak başarılı olamadılar. 8. ve 9. yüzyılda 9 boya bölünmüş olan Shiwei'ler güneyde Tang İmparatorluğu'na yakın yerlerde yaşıyorlar ve Çin'e elçi gönderiyorlardı.*"

²⁶ Mongol Ulsiin Tüüh, I. Cilt, (Moğolistan Bilimler Akademisi, Tarih Enstitüsü, Ortak çalışması) Ulaanbaatar 2004, sf 351. Akt: Enkhban AVİRMEND, Köktürk ve Uygur Çağındaki Moğol Asıllı Halkların Siyasi ve Kültürel Durumları, yayınlanmamış Doktora Tezi

Shiwei'lerin elçileriyle Çin'e ne tür hediyeler gönderdiklerinden pek bahsedilmemektedir. Coğrafi yapısı ve iklimi sebebiyle tarım ürünlerinde çok çeşitlilik görülmemektedir. Tarım alanları az olduğu için daha çok uzun süre saklanabilecek ürünler, darı, buğday gibi hem un halinde hemde öğütülmeden tüketilebilecek ürünler ile yaban hububatları da yetiştirilmektedir.²⁷

Shiwei'lerin atları ve koyunları azdır fakat sığırları çok sayıdadır. Geyikleri vardır ve hep ak geyik türünden yapma ceket ve pantolon giyerler. Şarap yapma tekniğini bilirler. Kırmızı inciden yapılmış takıları vardır ve bu takılar aynı zamanda takan kişinin zenginliğinin bir göstergesidir. Atlarının eğerlerini ve gemlerini hasırdan yaparlar. Boynuzdan yayları ve okları vardır. Bazı kaynaklarda bu okları Hu Ağacı adı verilen bir ağacın dallarında yaptıklarından bahsedilmektedir.²⁸ Göçebe yaşam kültürüne sahiptirler. Yazın şehirlerinde yaşarlar kışın da göç ederler. Avcılık ve balıkçılıkla geçinirler, deriden elbiseler giyerler ve ülkelerinde çok sayıda samur bulunur. Shiwei'ler altın, gümüş, bakır ve demir madenleri vardır ve bunları işleme konusunda çok başarılıdır.²⁹ Bu sebeplerle Çin'e gönderdikleri hediyeler arasında demirden bakırdan ve değerli taşlardan yapılmış eşyalar ve yetiştirdikleri tarımsal ve hayvansal ürünler ile deri bulunduğunu söyleyebiliriz.

Göktürk Kağanlığı kurulmadan önceki dönemde Shiwei'ler hakkındaki

²⁷ EBERHARD, Wolfram; Çin'in Şimal Komşuları, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1996, sf 58-60

²⁸ A.g.e, sf 59-60

²⁹ A.g.e, sf 60

bilgilere Wei-shu ve Pei-Shi'dan ulaşabiliriz. Bu kaynaklarda “ 544 yılının dördüncü ayının başında Chang-yen, Tou-fa, vs. elçi olarak gelip memleketlerinin ürünlerini hediye olarak sundular. Buna karşılık Wu-ting (Çin) de elçilerle hediyeler gönderdi.” denilmektedir. Pei-Shi da bunlara ek olarak “ Bu hediyeleşme olayları bütün Doğu Wei Sülalesi boyunca devam etti.” denilmektedir.³⁰ Bu kaynaklardanda anlaşıldığı gibi Shiwei'ler ile Çin kavimleri arasında ilişkiler kurulmuştur.

Tang dönemi belgelerinde; “onların memleketinin devlet reisleri yoktur. Yalnızca büyük kabile reisleri vardır ki bunların sayısı da on yedi kişidir. Bu reislere Mo-ho-fu unvanı verilirdi. Her biri nesillerden beri kendi kabilelerini idare ederlerdi. Sonradan Göktürlere tâbi oldular”³¹ denilmektedir. Shiwei'lerin askeri, sosyal yapıları hakkında “Askerlerinin silâhlarının kemik yaylar ve hu ağacından yapılmış oklar varolduğunu, çok iyi ok attıklarını, yılda bir defa hep birlikte avlandıklarını ve ondan sonra dağıldıklarını, memlekette yaşayan halkın hiçbir vergi ödemediğini”³² öğrenmekteyiz.

Bahsedilen kavimlere ek olarak Tang Hanedanlığı daha birçok Türk kavmiyle iletişim içerisinde olmuştur. Sadece sınır komşusu oldukları kavimlerle değil komşu olmadıkları halde siyasi ilişkiler kurdukları kavimler arasında da birçok Türk kavmi bulunmaktadır. Eberhard Çin'in kuzeyinde yaşayan kavimlerle ilgili daha ayrıntılı

³⁰ GÖKALP, Cevdet; Çin Kaynaklarına göre Shih-wei Kabileleri (Proto-Moğollar Üzerinde Bir Etüd Denemesi), Doçentlik Tezi, Ankara 1973. sf 8

³¹ GÖKALP, a.g.t, sf 18

³² GÖKALP, a.g.t, sf 18

araştırmalarda bulunmuştur.³³ Tang Hanedanlığı'nın bu kavimlerle ilişkilerinde zaman zaman siyasi anlaşmazlıklar yaşansada kültürel ve sosyal iletişim her zaman devam etmiştir. Tang yönetimi ve halkı çeşitli sebeplerle bu kavimlerle ilişkilerini başlatmış ve srdrmştir. Bu da kültürel etkileşime zemin hazırlamıştır.

Etkileşim her ne kadar iki taraflı yaşanmış olsada çalışmada daha çok Türk kavimlerinin Tang Hanedanlığı zerindeki kültürel etkileri üzerinde durulacaktır. Bu etkilere müzik-dans, yemekler, giyim-kuşam, at yetiştiriciliği ve Çin sanatında at uslubunun kullanılması, üzüm yetiştiriciliği ve şarap yapımı, askeri alandaki etkileşimler, dini etki vs. rnek olarak gösterilebilir. Fakat çalışmada bu etkilerden sadece müzik-dans, yemekler, giyim-kuşam üzerinde durulacaktır.

³³EBERHARD, Wolfram; Çin'in şimal Komşuları, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1996

İKİNCİ BÖLÜM

ÇİN'İN KUZEYİNDE VE KUZEY BATISINDA BULUNAN KAVİMLERİN YEMEK KÜLTÜRÜ

Göçebe kavimlerin sadece hayvancılıkla uğraştıklarını ve sadece avcılıkla hayatlarını sürdürdüklerini düşünmemeliyiz. Hemen hemen bütün göçebe kavimler hem kendilerinin hem de hayvanlarının kışlık yiyeceklerini temin etmek amacıyla tarımla uğraşmışlardır.

Orta Asya'nın en eski ev sahiplerinden olan ve yüksek düzlüklerde yaşamış Proto Türkler, M.Ö. 3 binli yıllarda bugünkü Shanxi ve Kansu bölgelerini kendi kültürlerinin merkezi durumuna getirmişlerdir³⁴. M.Ö. 2. yy'dan itibaren tarihi Türk yurtlarını gezen Çinli seyyahlar buralarda, halkın nehir sularından küçük kanallar açarak sulama ve ziraat de büyük ilerleme kaydettiğinden bahsetmişler ve Çin'de bulunmayan bitki ve meyvelerin Türklerde bulunduğunu anlamışlardır. Ülkelerine geri dönerlerken bu yabancı oldukları bitki ve meyvelerin tohumlarından alarak Çin'e götürmüşlerdir.³⁵

Yapılan bazı araştırmalarda Arap coğrafyacılar Türk topraklarında coğrafi yapıya ve iklim özelliklerine uygun olarak meyveler, arpa, buğday, darı, susam ve

³⁴ EBERHARD, Wolfram; Çin Tarihi, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1947, sf 219

³⁵ EBERHARD, Wolfram; Tobalar'da Ziraat, Ankara, Belleten, Cilt 10, 1946, ayrıca aynı konu ile ilgili olarak bakınız: GÖMEÇ, Saadettin, Türk Kültürünün ana Hatları, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006, sf 95

pamuk gibi ürünlerin yetiştirildiğinden bahsetmiştir.³⁶ Buradan da anlaşıldığı üzere Türkler çok eski zamanlardan itibaren tarımla uğraşmışlar ve ekonomik tabanlarının bir bölümünü tarıma ayırmışlardır. Basit tarım yöntemlerini uygulamışlardır. Göçebe olarak yaşadıkları için ihtiyaçları kadar ekmişler ve ürün elde etmişlerdir. Tarım ürünlerinin temelini arpa ve buğday oluşturmaktadır.

Toprak yapısı ve iklim özelliklerinden dolayı kendi ülkelerinde yetiştirilemeyen ürünleri komşu ülkelere ticaret-yağma yoluyla elde etmişler, kendi yetiştirdikleri ürünleri de başka ülkelere satmışlardır. Böylelikle farklı kültürlerin, ülkelerin tarımsal ürünlerini tanımışlar, kendi ürünlerinin de farklı ülkelere tanınmasını sağlamışlardır.

Göçebe kavimlerin yemek kültürlerinin temelini et oluşturmaktadır. Hayvancılıkla uğraştıkları için temel besin maddeleri ettir. Hayvancılık, başta gıda maddesi olmak üzere ticaret aracı ve vasıta olarak kullanılması gibi üç alanda çok önemlidir. Türklerin besledikleri hayvan türlerinin başında at ve koyun gelmektedir. Bu tür hayvancılığın Türklerin hayatında M.Ö 3000-2500'lerden bu yana olduğu söylenmektedir.³⁷

Göçebe olarak yaşadıkları için sistemli bir mutfak kültürleri bulunmamaktadır.

³⁶ EBERHARD, Wolfram; a.g.m.

³⁷ GÖMEÇ, Saadettin, Türk Kültürünün Ana Hatları, Ankara ,Akçağ Yayınları, 2006, sf 83-84

Mangal usulü pişirme en yaygın pişirme şekliydi. Pişirilen yemeğin içerisine sebze katılırdı. Fakat at ve koyun yetiştiriciliği ile uğraşan Türk kavimlerinin başlıca yiyeceği etti ve dolayısıyla en çok at ve koyun eti yeniyordu. Koyunda tıpkı at gibi yararlanılan bir hayvan olmakla birlikte kültürel hayatta da önemli bir yer tutuyordu. Bilge Kağan ve Kül Tegin için yaptırılmış olan anıt mezarların girişince koyun heykelleri yer almaktadır.³⁸

Kesilen hayvanın etinin uzun süre saklanması göçebe bir toplum için sorun niteliğindedir. Buna karşılık eti uzun süre saklayabilmek için çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Eti kurutmak, baharatlayarak saklamak bu yöntemlerden bazılarıdır. Bazı kaynaklarda eti ince ince dilimleyerek güneşte kuruttuklarından söz edilmektedir. Bu tür yiyecekleri ticaret malı olarak da kullanmaktadırlar. Başta Çin olmak üzere farklı ülkelere kurutulmuş veya baharatlanmış etleri satmaktadırlar.³⁹ Bu durum eti hem gıda maddesi hem de ticaret malı olarak kullandıklarına örnek teşkil etmektedir.

³⁸ GÖMEÇ, Saadettin, a.g.e., sf 85

³⁹ GÖMEÇ, Saadettin, a.g.e., sf 85

TANG HANEDANLIĞI DÖNEMİ ÇİN YEMEK KÜLTÜRÜ

Çin, tarih boyunca yerleşik kültüre sahip olmuştur. Yerleşik kültüre sahip bir toplumun tarımla uğraşması, tarımsal ürünlere ağırlık vermesi normaldir. Tarımsal üretim toplumun temel geçimini oluşturmaktadır. Bu sebeple yemek kültürlerinde de tarım ürünleri ağırlık göstermektedir. Bu durum etin hiç kullanılmadığı anlamına gelmemelidir. Tang Hanedanlığı dönemi Çin yemek kültüründe et sebze birleşimi vardır. Fakat yemeklerin temel malzemesini sebzeler oluşturmaktadır. Türk yemek kültürünün aksine yemekler belirli bir sistemle düzenli bir şekilde yapılmaktadır.⁴⁰

Toprak yapısının tarıma elverişli olması sebebiyle üretilen tarımsal ürünler çeşitlilik göstermektedir. Temel olarak pirinç ekilmektedir.⁴¹ Bu sebeple yemek kültürünün temelinde pirinç bulunmaktadır. Sebzelerin yanı sıra baharatlarda Tang dönemi yemek kültüründe önemli bir yere sahiptir.⁴² Hem yemeklere tat vermesi hemde kullanılan malzemelerin ve etin korunması için baharatlar çok önemlidir. Yemeklerde kullanılmasının yanı sıra baharatlar önemli bir ticaret malzemesidir.⁴³

Günümüzde hala Çin yemek kültürünü iki ana sınıfa ayırmak mümkündür.

Güney mutfağı ve kuzey mutfağı belirgin farklara sahiptir. Kuzey mutfağında unlu,

⁴⁰ XU, Lianda 徐连达 “Tang Chao Wenhushi 唐朝文化史 (Tang Hanedanlığı Tarihi)”, Shanghai, Shanghai Fudan Daxue Chubanshe, 2003, sf 1-2

⁴¹ XU, Lianda 徐连达, a.g.e, sf 1

⁴² WU, Yugui 误玉贵; “Tangdai de Wailai Wenming 唐代的外来文明 (Tang Döneminde Çin’e Gelen Yabancı Kültürü)”, Pekin, Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe, 1995, 10. Bölüm, sf 341-342

⁴³ WU, Yugui 误玉贵, a.g.e, sf 347

hamurlu yiyecekler ile et; güney mutfağında ise sebzeli, baharatlı yemekler ve pirinç ön plandadır. Güney bölgesi yemekleri baharat ve soslarıyla tanınmaktadır. Doğal ve coğrafi koşullar pirinç üretimine uygun olduğu için ülkenin güney kısmında pirinç temel besin maddesidir. Yemeklere çok farklı lezzetler veren soslar bu bölgede çok kullanılmaktadır.

Kuzey bölgesindeki soğuk ve kuru iklim şartları, yemek yapımında kullanılan malzemelerin üretim miktarını ve çeşitliliğini sınırlamaktadır. Bu iklim şartlarına uygun olan ürünlerin üretimi yapılmakta; diğer ürünler ise ticaret yoluyla diğer bölgelerden getirilmektedir. Coğrafi zellikler göz önünde bulundurularak uzun süre saklamaya elverişli ürünlerin üretimine ağırlık verilmektedir. Yiyeceklerin hazırlanmasında kızartma ve mangal usulü pişirme yaygındır. Et yemekleri Çin'in kuzeyinde önemli bir yere sahiptir.

KUZEY VE KUZEY BATI KAVİMLERİNİN ÇİN YEMEK KÜLTÜRÜ

ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Çin yemek kültürünün Türk yemek kültüründen çok farklı olduğunu söylesekte, Tang Hanedanlığı dönemi için bunu söyleyemeyiz. Tang Hanedanlığı, kuruluş döneminden itibaren Türklerle iletişim içerisinde olmuştur.⁴⁴ Kaçınılmaz olarak da iki toplumdaki her seviye arasında etkileşim başlamıştır.

Çin'in kuzey kesimiyle komşu olunması sebebiyle bu bölgelerde Türk-Çin etkileşimi daha fazla olmuştur. Kuraklık, savaş vs. sebebiyle Orta Asya'dan göç etmek zorunda kalan Türklerin yöneldikleri bölgelerden birinin de Kuzey Çin olması bu bölgenin yoğun Türk nüfusuna sahip durumuna gelmesini sağlamıştır. İki kültürün birbiriyle kaynaşmasında ki diğer bir etmen de göçebe olan Türklerin yerleşik hayat yaşayan Çinlilere uyum sağlayabilmesidir.⁴⁵

Yerleşik hayat yaşayanlar ürettikleri zirai ürünler karşılığında göçebe hayat yaşayanlardan deri, süt ve süttten yapılmış maddeler, yün vs. alarak ticaret yaparlardı. Bunun yanı sıra Çin hanedanlıkları ile göçebe ve Türk kavimlerinin karşılıklı hediyeler gönderdikleri bilinmektedir. Çin hükümdarları Türklere at, deri, değerli

⁴⁴ Sui Hanedanlığı'nın son dönemlerinde çıkan isyanlar bastırılmamış, hanedanlık yıkılma dönemine girmiştir. Bu dönemde askeri valilik görevi yapmakta olan Li Shimin, Göktürklerden yardım istemiştir. Göktürkler de kendisinin imparator olmasını şartıyla yardım edebileceklerini bildirmişlerdir. Bu şartın kabul edilmesiyle Göktürkler asker ve süvari göndererek Li Shimin'e yardım etmişler ve Sui Hanedanlığı yıkılmış Tang Hanedanlığı kurulmuştur.

⁴⁵ EBERHARD, Wolfram; Çin Tarihi, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1947, sf 205-211

maden ürünleri karşılığında genellikle ipek ve tarımda çok önemli bir yere sahip olan pirinç göndermişlerdir.⁴⁶

Coğrafi özellikleri pirinç yetiştiriciliğine uygun olmayan Türk topraklarında arpa ve buğday önemli bir yere sahipti. Türkler arpa ve buğdaydan elde edilen un ile yaptıkları ve bugünkü ekmek/bazlama benzeri bir gıda maddesi yapabiliyorlardı. Zaman içerisinde arpa ve buğday Çinliler tarafından da tanınmış, Çinlilerin en çok tükettikleri ürün olan pirinç ve pirinçten yapılmış yiyeceklerin dışında Çin'in kuzeyinde ki bölgelerde arpa ve buğdaydan elde edilen un ve unla yapılan yiyecekler de beğeni toplamıştır.⁴⁷ Ülkenin güney bölgelerinde pirincin başlıca gıda ürünü olmasına karşın kuzey bölgelerde undan elde edilen yiyecekler ve et katılarak pişirilen yemekler halk arasında yayılmaya başlamıştır.

Tang Hanedanlığı döneminde Çin halkının Türk kültüründen nasıl bu kadar etkilendiğini anlatan hikâyeler vardır. Bunlardan bir tanesinde 756 yılında Çin'de Anlunshan İsyanı çıktığı dönemde, dönemin hükümdarı Tang Xuanzong, isyancıları başkent Chang-an'ın 40 li (km) uzağına kadar izlemiştir. Burada bir üst kurmak için çalışmalara başlamışlardır. Hükümdarlık görevlileri uygun bir yer aramak için keşfe çıkmışlar fakat uzunca bir süre geri dönmemişlerdir. Güneş en tepeye çıktığı halde hükümdar henüz bir şey yememiştir. Bunun üzerine görevliler yakınlardaki yerleşim

⁴⁶ XU, Lianda 徐连达, "Tang Chao Wenhushi 唐朝文化史 (Tang Hanedanlığı Kültür Tarihi)", Shanghai , Shanghai Fudan Daxue Chubanshe, 2003, 1. Bölüm, sf 1-47

⁴⁷XU, Lianda 徐连达, a.g.e, 1. Bölüm, sf 31

yerlerine yiyecek almaya gitmişlerdir. Türk halkının bulunduğu şehirden (*hubing*) 胡饼 adı verilen yiyeceklerden almışlardır.⁴⁸ Tang Xuanzong, hükümdar olduğundan buyana ilk defa azınlık gruplarından birinin yemeklerinin tadına bakmış ve çok beğenmiştir.⁴⁹ Tang Xuanzong, yediği bir yiyeceğin daha sonraları kendinde bir Türk hayranlığı oluşturacağını, Türk kültürünün Çin toplumunda bu kadar etkili olacağını tahmin edemezdi.

Bing'in Çin'de kültürel etkileşim gösteren bir yiyecek olduğu kanısındayım. Arpa ve buğdaydan elde edilen un maddesinin Çin'e girmesiyle, Çin'de undan yapılan yiyecekler yayılmaya başlamıştır. Undan yapılmış yiyeceklerin birçok türü bulunmakta ve Tang Hanedanlığı'nda halk arasında genel olarak bu türlere “(*Bing*) 饼” denilmekteydi.⁵⁰ *Bing*, Tang Hanedanlığı sarayındada çok sevilmekte ve kutlama yemekleri veya davetlerde gelen misafirlere ikram edilmekteydi.

Bing adı verilen yiyecek fırınlanarak pişirilmişse “fırınlanmış *bing* (*shaobing*) 烧饼”, suda kaynatılmışsa “haşlanmış *bing* (*tangbing*) 汤饼”, buharda pişirilmişse “buharda pişmiş *bing* (*zhengbing*) 蒸饼 veya (*longbing*) 笼饼”, kızartılarak pişirilmişse “kızartılmış *bing* (*jianbing*) 煎饼” olarak adlandırılmıştı. Hepsi aynı malzemedden yapılan yiyecekler olmasına rağmen yapılış şekilleri, boyutları farklılık

⁴⁸ GUAN, Shiguang 管士光, “Tangren Dayou Huqi 唐人大有胡气 (Tang Hanedanlığı Hu Modası)”, Pekin, Nongcun Duwu Chubanshe, 1992, sf 58

⁴⁹ HUANG, Xinya 黄新亚, “Xiaoshi De Taiyang, Tangdai Chengshi Shenghuo Changjuan, 消逝的太阳, 唐代城市生活长卷 (Güneşin Geçişi, Tang Hanedanlığı Şehir Yaşamı), Hunan, Hunan Renmin Chubanshe, 2006, sf 15

⁵⁰ *Bing*: Undan yapılan, hamurun kızartılması, haşlanması veya fırınlanması yöntemiyle pişirilen, gözleme benzeri bir yiyecektir. Çalışmada, kaynaklarda gösterilen şekliyle, *bing* kelimesi olarak kullanılacaktır.

göstermekteydi.⁵¹

Bu *bing* türleri arasında özellikle “fırınlanmış *bing* (*shaobing*) 烧饼” Türk kültürü açısından dikkat çekmektedir. Çünkü kaynaklarda bu *bing* türünün Çin’in kuzey batısında yaşayan kavimlerin yiyeceği olduğu ve daha sonra Çinliler tarafından öğrenilerek Çin’de yayıldığı bildirilmektedir. Bu sebepten dolayıdır ki bu yiyeceğe Çin’in kuzey ve batısında yaşayan kavimlere verilen isim olan “(Hu)胡”⁵² adı verilmiş ve “(*Hubing*) 胡饼” ve ya “(*Humabing*) 胡麻饼” denilmiştir.⁵³

Sade hamur şeklinde ve içerisine harç (kıyılmış et, şeker ve sebzelerin karıştırılmasıyla yapılan bir tür karışım) konularak pişirilen olmak üzere iki tür (*hubing*) 胡饼 bulunmaktadır. İçerisine et, soğan konularak yapılan türüne genellikle “etli *humabing* (*rouhumabing*) 肉胡麻饼” denilmektedir. Bu türün kuzey kavimleri arasında çok geniş bir yere sahip olduğu belirtilmektedir. Tam olarak net olmamakla birlikte bir Türkün yaptığı seyahat sırasında beş farklı türde ki “fırınlanmış *bing* (*shaobing*) 烧饼” lerden yediği anlatılmaktadır. Bu türlerden birinin içindeki harcın koyun eti, soğan, soya sosu ve tuz katılarak yapıldığından ve diğer bir türün ise halk arasında genel olarak sadece hamur şeklinde içinde harç olmadan pişirilerek

⁵¹ XU, Lianda 徐连达, “Tang Chao Wenhushi 唐朝文化史 (Tang Hanedanlığı Kültür Tarihi)”, 1. Bölüm, sf 3

⁵² Hu terimi M.Ö. 2.yy ve M.S. 4.yy tarihleri arasında Hunlar için kullanılmıştır. Daha sonraları çok az olmakla birlikte Türk Kavimlerini anlatmak için de kullanılmıştır (M.S.7. yy ve sonrası). Hu terimi Çince kaynaklarda birçok durumda “yabancı” anlamında kullanılmıştır. Fakat Batılı düşünce geleneğinde Hu terimine “barbar” anlamı da verilmiştir. Bu sebeple Kuzey kavimlerinden Çin müziğine geçmiş olan bazı müzik aletlerinin isimlerinde Hu kelimesi yer almaktadır. Bu durum enstrümanın kökeni hakkında araştırma yapılırken dikkat edilecek bir husustur.

⁵³ XU, Lianda 徐连达, a.g.e. sf 4-5

tüketildiğinden bahsedilmektedir. Bu binglerin pişirme sırasında az miktarda kabardığı ve görünüşünde değişiklikler olduğu belirtilmektedir.⁵⁴

Bu yiyecekler sıcak ve kapalı bir alanda pişiriliyordu. Bugünkü taş fırınlara veya tandırlara (toprağın kazılıp içinde ateş yakılarak duvarlarının ısıtılması yöntemi) benzer bir yöntem uygulandığına dair kalıntılar ve “fırınlanmış bing (*shaobing*) 烧饼 pişirilmesinde kullanılan birçok materyale yapılan kazılar sonucunda Turfan bölgesinde rastlanmaktadır.⁵⁵

“Buharda pişirilen (*zhengbing*) 蒸饼 veya (*longbing*) 笼饼” hamurun kaynar suyun üzerindeki delikli bir kabin içine konulmasıyla pişiriliyordu. Bugün wonton veya jiaozinin (Çin mantısı) pişirilme yöntemiyle benzerlik göstermektedir. Wonton zaman içerisinde kuzey bölgelerinde yayılmıştır. Tang Hanedanlığı döneminde Kış Dönümü festivalinde wonton pişirilir ve atalara saygı merasiminden sonra gelen misafirlere ikram edilirmiş. Bu sebepten dolayı wontona “*donghuntun yani kış dönümü wontonu*” veya “*nian huntun yani yılın wontonu*” da denilmiştir.⁵⁶

Haşlanmış bing “(*tangbing*) 汤饼” de Çin toplumu tarafından beğenilmiştir. Bu bing türü, hazırlanan hamurun küçük parçalar halinde suda haşlanması şeklinde yapılıyordu. Hamur haşlandıktan sonra içine et ve sebzeler katılarak servis ediliyordu.

⁵⁴ XU, Lianda 徐连达, a.g.e. sf 5

⁵⁵ EBERHARD, Wolfram; Tobalar'da Ziraat, Ankara, Belleten, Cilt 10, 1946

⁵⁶ XU, Lianda 徐连达, “Tang Chao Wenhushi 唐朝文化史 (Tang Hanedanlığı Kültür Tarihi)”, 1. Bölüm, sf 6

Bugünkü (*Daoxiaomian*) 刀削面 adı verilen yiyecek ile benzerlik göstermektedir.⁵⁷

Başka bir bing türü olan (*Tangmian*) 汤面, günümüzde Shanxi bölgesine özgü bir yiyecek olan (*Yangrou Paomo*) 羊肉泡馍'ya benzemektedir. Tangmian hamurunun içerisine et konularak tekrar sarılıp tencerede pişirilmesiyle başka bir wanton çeşiti yapılmaktadır. Tang Hanedanlığı döneminde yeni ay dönümlerinde sık sık pişirilen bir yiyecek olduğundan bahsetmiştik. Bununla ilgili olarak Yanzhitui, "Bu ayın wantonu, geçen ayın wontonunu izliyor, dünyadaki yiyecekler birbirinin devamı." demektedir.⁵⁸

Tang Dönemi bing çeşitlerinden bir tanesi de (Peizhu) 饅頭⁵⁹, dur. Bu, yapılışı çok zahmetli olan bir kızartılmış bing çeşitidir. Peizhunun dışı yumuşak ve incedir, hem baharatlıdır hemde tatlı, misafirlere ikram etmek için sık sık bu tür binler hazırlanmıştır.⁶⁰

Tang Hanedanlığı döneminde ülkenin kuzey kesiminde "(biluo) 毕罗" olarak adlandırılan bir yemek türü bulunmaktadır. Günümüz Türkçesiyle karşılaştırıldığında ses olarak "pilav" kelimesine benzer şekilde adlandırılmış olan bu yemek, malzeme

⁵⁷HUANG, Xinya 黄新亚, "Xiaoshi De Taiyang, Tangdai Chengshi Shenghuo Changjuan, 消逝的太阳, 唐代城市生活长卷 (Güneşin Geçişi, Tang Hanedanlığı Şehir Yaşamı), Hunan, Hunan Renmin Chubanshe, 2006, sf 16

⁵⁸HUANG, Xinya 黄新亚, a.g.e, sf 16

⁵⁹饅頭, esk bir terim olduğu için okunuşu kaynaklarda net olarak bildirilmemiştir. Fakat Xiamen Üniversitesi, Tarih Bölümü öğretim görevlisi Bayan Doç. Dr. Mao Lei kelimenin Peizhu şeklinde okunduğunu bildirmiştir. Bu sebeple tezde de peizhu olarak transkripsiyonu yapılmıştır.

⁶⁰HUANG, Xinya 黄新亚, a.g.e, sf 17

ve yapılış bakımından da pilav ile benzerlik göstermektedir. “(bilou) 毕罗” pirincin geleneksel Çin tarzı olan lapa şeklinde pişirilmesinin tam tersine içerisine et ya da sebze eklenerek suda kaynatılmasıyla yapılmaktadır.⁶¹ Tür olarak günümüz Çin yemek kültüründe (Babaofan) 八宝饭 ile benzerlik göstermektedir.

Bu dönemde öğrenilen Türk yemeklerinin hepsi hamurlu yiyecekler değildi. Aynı zamanda başka Türk yiyeceklerine de değinilmektedir. M.S. 709 yılında, Wei Juyuan (韦巨源)’ in bir kitabında yer alan fikre göre, Tang Zhongzong verdiği bir resmi davette misafirlerine (Shaoweiyan) 烧尾宴 sunmuştur.

Bu toplantının yemek listesi Beş Hanedanlık dönemi yazarlarından Taogu tarafından bir kitapta toplanmıştır. Bu kitaba göre davette toplam elli sekiz çeşit yemek yerlamaktadır. Bunlardan bazıları; (Yuloutuan) 玉露团, (runiangyu) 乳酿鱼, (qunxunjiang) 逡巡酱, (jianfengxiao) 见风消, (tianxue) 甜雪, (yangpihuosi) 羊皮花丝, (xijiangliao) 西江料, (bailong) 百龙, (changshengzhou) 长生粥, (shuangbanfangbobing) 双拌房波并, (xiaotiansu) 小天酥, (bafanghanshibing) 八方寒食饼, (qingliangsui) 清凉碎, (shengpingzhi) 升平炙, (chanhuayunmengrou) 缠花云梦肉, (hongluoding) 红罗丁, (guomenxiang) 过门香, (wushengpan) 五生盘, (geshi) 格食, (dingzixianglinkuai) 丁字香淋脍, (baxianpan) 八仙盘, (xianrenluan) 仙人脔, (guifeihong) 贵妃红, (jushengnu) 巨胜奴, (shengjinershisiqihundun) 生进

⁶¹XU, Lianda 徐连达, “Tang Chao Wenhushi 唐朝文化史 (Tang Hanedanlığı Kültür Tarihi)”, 1. Bölüm, sf 2

二十四气馄饨, (hangongqi) 汉宫棋, (poluomenwinggaomian) 婆罗门轻高面, (mantuoyangjiabing) 曼陀样夹饼, (tianhuabiluo) 天花毕罗, (shuijinglongfengbing) 水晶龙凤饼.⁶²

Bu listede yer alan etli yemeklerin malzemelerinde ve yapılarındaki bir Türk kültürü sezilmektedir. Hepsinde koyun eti, koyun sütü ve koyun yağı kullanılmıştır. Bazıları hamurlu yiyeceklerdir.⁶³

Yemeklerden bazılarının yapıları hakkında bilgi verecek olursak; (Yuloutuan) 玉露团; koyun eti, koyun bağırsağı, koyunun iç organları ile yapılan ve soya fasulyesi konulan bir yemektir. (Hongluoding) 红罗丁; inek ve koyun sütüne, yağ ve tavuk kanı karıştırılarak hazırlanan soğuk bir yemek çeşitidir.⁶⁴ (Runiangyu) 乳酿鱼; koyun sütüne bulanmış balığın kızartılmasıyla yapılan bir yemektir. (Qunxunjiang) 逡巡酱; balık ve koyun eti parçalarının hızlıca kavulmasıyla yapılan bir tür sosdur. (Shengpingzhi) 升平炙; koyunun yumuşak dokusuyla geyiğin yumuşak dokusunun karıştırılmasıyla hazırlanan bir yemek türüdür.⁶⁵

(Poluomenwinggaomian) 婆罗门轻高面, (mantuoyangjiabing) 曼陀样夹饼,

⁶²HUANG, Xinya 黄新亚, "Xiaoshi De Taiyang, Tangdai Chengshi Shenghuo Changjuan, 消逝的太阳, 唐代城市生活长卷 (Güneşin Geçişi, Tang Hanedanlığı Şehir Yaşamı), Hunan, Hunan Renmin Chubanshe, 2006, sf 17

⁶³ HUANG, Xinya 黄新亚, a.g.e. sf 18

⁶⁴ Hong (红) kelimesi Çince'de kırmızı anlamına gelmektedir. Yemeğin adının kırmızı olmasında içerisine katılan tavuk kanının etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

⁶⁵ HUANG, Xinya 黄新亚, a.g.e. sf 18

(tianhuabiluo) 天花毕罗 Türk kavimlerine ait yemeklerdir. (shuijinglongfengbing) 水晶龙凤饼, (bafanghanshibing) 八方寒食饼, (shuangbanfangbobing) 双拌房波并, (jushengnu) 巨胜奴 zamanla değişen hubing türleridir.⁶⁶ Bu yemek listesinden ve yiyeceklerin özelliklerinden Tang Hanedanlığı dönemi saray davetlerinde yemek kültürü üzerinde Türk kültürünün etkisi gözle görülür şekilde artmış olduğu anlaşılmaktadır. Türk yemeklerine olan ilgi ve beğeni üst düzeye ulaşmış ve Çin sarayında yer etmiştir.

Türk kavimleri Çin toplumuna kendi yemeklerini öğretirken bir yandan da kendileri de Çin toplumundan farklı yemekler öğrenmişlerdir. Çin'den aldıkları pirinci kendi kültürleriyle birleştirmişler ve yeni tatlar ortaya çıkarmışlardır. Avcı bir toplum olmalarından kaynaklı et yemeklerinin ağırlıklı olduğu yemek kültürlerinde eti ve pirinci bir araya getirerek hem Çin kültürünü hem de Türk kültürünü yansıtan yemekler ortaya çıkarmışlardır. Pirinci hem pirinç haliyle hem de un haliyle kullanmışlardır.⁶⁷

Hayvancılıkla uğraşan kavimlerin başlıca gıda maddesinin et olduğunu göz önünde bulundurursak, zirai ürünleri pişirirken yemeklerine et koymalarının da çok doğal olduğunu söyleyebiliriz. Çin'den elde edilen ürünleri kendi hayat tarzlarına ve kültürlerine uyarlayan Türklerin pirinci Çinlilerin tükettiklerinden daha farklı

⁶⁶HUANG, Xinya 黄新亚, a.g.e. sf18

⁶⁷ WU, Yugui 误玉贵; "Tangdai de Wailai Wenming 唐代的外来文明 (Tang Döneminde Çin'e Gelen Yabancı Kültürü)", Pekin, Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe, 1995, 9. Bölüm, sf 317

yöntemlerle tükettikleri de belirgin bir gerçektir. “Pila” ya da “bilou” diye adlandırılan pirinç yemeğinin Batı’dan Çin’e gelen yeni bir yemek türü olduğu da kaynaklarda belirtilmiştir.⁶⁸ Bu sebeple Türk kültüründe ki “pilav” ile bu kadar benzerlik göstermesinin tesadüf olmadığını söyleyebiliriz. Tang döneminde bu yemekler sadece kuzey ve kuzey batı bölgeleriyle sınırlı kalmamış, Chang-an, Luoyang gibi büyük şehirlere kadar ulaşmıştır. Chang-an’da doğu yada batı tarzı yemek satan dükkanların ikisinde de bilou satılmaya başlanmıştır, bazı yerlerde de sadece bilou satan dükkanlar açılmıştır.⁶⁹

Yemek çeşitlerine ek olarak üzüm ve üzüm şarabı da Çin halkının ilgisini çekmiştir. Çin, Han Hanedanlığı zamanında bu yana batıda yaşayan Türklerle ilişki içerisindeydi. Türklerin üzüm şarabı yapımı konusunda başarılı olduğunu biliyordu.⁷⁰ Tang Hanedanlığı döneminde de Çin’in batısında yaşayan Uygurlar üzüm yetiştiriciliği ve üzüm şarabı yapımı konusunda çok başarılıydılar. Göktürk döneminde Türkler yetiştirdikleri üzümleri Çin’e gönderiyorlardı ve Tang Hanedanlığında Türk usulüne göre şarap imal ediliyordu. Bazı kaynaklarda üzümle beraber karpuz yetiştirme yöntemlerinin de Türkler tarafından Çin’e öğretildiği aktarılmaktadır.⁷¹

⁶⁸ XU, Lianda 徐连达, “Tang Chao Wenhushi 唐朝文化史 (Tang Hanedanlığı Kültür Tarihi)”, Shanghai, Shanghai Fudan Daxue Chubanshe, 2003, I. Bölüm, sf 2

⁶⁹ HUANG, Xinya 黄新亚, “Xiaoshi De Taiyang, Tangdai Chengshi Shenghuo Changjuan, 消逝的太阳, 唐代城市生活长卷 (Güneşin Geçişi, Tang Hanedanlığı Şehir Yaşamı), Hunan, Hunan Renmin Chubanshe, 2006, sf 16

⁷⁰ GUAN, Shiguang 管士光, “Tangren Dayou Huqi 唐人大有胡气 (Tang Hanedanlığı Hu Modası)”, Pekin, Nongcun Duwu Chubanshe, 1992, sf 57

⁷¹ GÖMEÇ, Saadettin, Türk Kültürünün Ana Hatları, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006, sf 86

Bu dönemde Türklerden öğrenilen içki çeşitleri hakkında Tangguo Shibu (唐国史补)'da 14 çeşit içki ismi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; (Hebei zhiqian putao) 河北之乾葡萄, (Lingnan zhilingxi) 岭南之灵溪, (Yicheng zhijiuyun) 宜城之九酝, (Fuping zhishi dongchun) 富平之石冻春, (Jingcheng zhixi shiqiang) 京城之西市腔, (Hamaling zhilang gongqing) 蛤蟆陵之郎宫清 - (Apoqing) 阿婆请, (Wucheng zhiruoxia) 乌程之若下.⁷²

Listede bahsedilen (Hebei zhiqian putao) 河北之乾葡萄, aslında üzüm şarabıdır.⁷³ Tang Hanedanlığı, Uygur topraklarını kendi sınırları içine kattıktan sonra Uygurlar hem hediye hemde vergi olarak Çin sarayına üzüm ve üzümünden yapılmış ürünler göndermişlerdir. Daha sonraki dönemlerde üzüm tohumlarında içinde bulunduğu hediyeler Uygurlar tarafından Tang sarayına gönderilmiştir. Bu sayede Çinliler sadece üzüm ve üzüm den yapılan ürünleri değil aynı zamanda şarap üretim tekniklerini de öğrenmişlerdir.⁷⁴

Xiamen Üniversitesi, Tarih Bölümü öğretim görevlisi Bayan Doç. Dr. Mao Lei, bu dönemde şarap yapımında kullanılan üzümün büyük ihtimalle bugün ki Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nde yetiştirilen adına (*Manaizi putao*) 马奶子葡萄 denilen bir üzüm türü olduğunu ve günümüzde halen şarap yapımında kullanıldığını

⁷² HUANG Xinya 黄新亚, "Xiaoshi De Taiyang, Tangdai Chengshi Shenghuo Changjuan, 消逝的太阳, 唐代城市生活长卷 (Güneşin Geçişi, Tang Hanedanlığı Şehir Yaşamı), Hunan, Hunan Renmin Chubanshe, 2006, sf 18

⁷³ HUANG Xinya 黄新亚, a.g.e., sf 19

⁷⁴ WU, Yugui, "Tangdai de Wailai Wenming 唐代的外来文明 (Tang Döneminde Çin'e Gelen Yabancı Kültürü)", 9 Bölüm, sf 309-314

bildirmiştir.

Görülüyor ki Çinlilerin yemek kültürü üzerinde özellikle Kuzey ve Batı Çin'de belirgin bir Türk etkisi bulunmaktadır. Pirince çeşitli sebze yemeklerinin eşlik ettiği Çin'in kuzey kısmında coğrafi özellikleri de göz önünde bulundurursak sebzeyle birlikte et de tüketilmekteydi. Kuzey Çin'in dağlık bir yapıya sahip olması ve tarıma elverişli alanın az olması üretimi etkilemekteydi. İhtiyaç duyulandan daha az üretimin olması insanları farklı yöntemlere yönlendirmiş bunun sonucunda da hayvancılıkla uğraşan Türkler de kendi kültürlerini bu bölgede daha kolay tanıtmaya şansı bulmuşlardı.

Bunun sonucunda da ülkenin su kaynaklarına yakın olan, toprak yapısı ve özellikleri tarıma elverişli olan ve denize yakın kıyı şeridinde tarım ve tarım ürünleriyle yapılan gıdaların üretim ve tüketimi daha fazla olmuştur. İç kesimlerde ise elverişsiz topraklarda tarımla çok fazla uğraşamayan toplumlar zamanla hayvancılık yapmayı öğrenmiş ve bu alanda ilerlemeye başlamıştır.

Bir yandan Çin toplumu Türklerden öğrendikleri yöntemlerle hayvancılıkta ilerleme kaydederken diğer yandan da Türkler Çinlilerden öğrendikleri yöntemleri uygulamış, sulama yöntemlerini geliştirerek yeni tarımsal ürünlerin üretimini yaygınlaştırmışlardır. Kendi topraklarında yetiştirilmeye elverişli olmayan ürünleri

Çin'den almışlar, onların kültürünü de tanıma şansı bulmuşlardır. Bu karşılıklı etkileşim savaş ve ya barış halinde yüzyıllar boyunca devam etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN'İN KUZEYİNDE VE KUZEY BATISINDA BULUNAN KAVİMLERİN GIYİM-KUŞAM KÜLTÜRÜ

Türklerin büyük oranda hayvancılıkla uğraştıkları bilinmektedir. Hayvancılığın, yiyecek kültürü, kıyafetler ve sosyal hayat gibi birçok alanda etkileri olmuştur. Yetiştirdikleri hayvanların derisi ve yünleri kıyafetlerinin temel maddesini oluşturmuştur. Bunun yanı sıra bazı yabani hayvanların derisinden de kıyafet yapımı konusunda yararlanmışlardır⁷⁵.

Latin kaynaklarda Türk-Hunlardan bahsedilirken; “*deri veya keten gömlek, keçi derisinden yumuşak çizme giyerler ve başlık takarlardı*” denilmektedir. Kıyafet yapımında genel olarak koyun, keçi, sığır, deve, tilki, tavşan, ayı gibi hayvanların deri ve yünlerini kullanmışlardır.⁷⁶ Buradan da eski Türklerin hayvanların yünlerinden iplik yapmayı ve bu iplikleri kumaş haline getirmeyi bildiklerini söyleyebiliriz.

Türklerin kıyafetlerinin özellikleri hakkında bilgi sahibi olmamızda yazılı kaynaklar kadar arkeolojik kazılarda bilgi vermektedir. Özellikle Asya’da yapılan kazılarda bulunan heykeller ve duvar resimleri Türklerin gömlek, pantolon, ceket,

⁷⁵ GÖMEÇ, Saadettin, Türk Kültürünün Ana Hatları, Ankara ,Akçağ Yayınları, 2006, sf 86-87

⁷⁶ GÖMEÇ, Saadettin,a.g.e., sf 86

şapka, çizme, kemer tarzı kıyafetleri kullandıklarını ortaya koymaktadır.⁷⁷

Kemer takma, pantolondan doğan bir ihtiyacın yanı sıra aynı zamanda hâkimiyetin ve devlet görevlisi olmanın bir göstergesidir. Bunun yanı sıra altın kemeri sadece hükümdarların takabildiği görülmektedir. Kişilerin sosyal durumlarına göre şapka şekilleride farklılık göstermektedir. Çinliler, Uygurların kıyafetleri hakkında sansar ve samur derisinden elbiselerin bulunduğu ayrıca deri elbiselerin yanı sıra çok sayıda beyaz aba, işlemeli ve çiçekli kumaş bulunduğu bahsetmektedirler.⁷⁸

Kırgızlar büyük çoğunlukla değerli samurdan ve kunduz derisinden kıyafetler giyerlerdi. A-je adı verilen reisleri ise kşın samurdan yazın altından başlık takardı. Bu başlığın ucu sivri ve süslü, alt tarafı ise bükülmüştür. Halk ise günlük hayatta beyaz keçeden başlık takar ve deriden yapılmış kıyafetler giyerdi. Başlık takmazlardı. Kadınlar ise ipekli ve yünlü kıyafetler giyerlerdi. Kırgızların keçeden yapılmış çadırları vardı ve reisleri dahi bu çadırlarda yaşamaktaydı.⁷⁹

Shiweiler kültüründe deriden kıyafetlerin olduğu ve samurun çok bulunduğu belirtilmektedir. Ak geyik türünden yapılmış ceket ve pantolon giyerlerdi. Kadınların saçları bağlıydı ve kırmızı inciden yapılmış kolye takarlardı. Bu takılan kırmızı

⁷⁷ GÖMEÇ, Saadettin, a.g.e., sf 87

⁷⁸ GÖMEÇ, Saadettin, a.g.e., sf 88

⁷⁹ TAŞAĞIL, Ahmet; Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları M.Ö. 3. yy-M.S. 10.yy, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2004, sf 84

inciden kolyeler aynı zamanda zenginliğinde işaretiydi. Evlerinin tizerlerini hasırdan örtülerle örterlerdi. Deri elbiseler giyerlerdi. Tahta üzerine deri gererek kayıklar yaparlardı.⁸⁰

Göktürkler ile ilgili olarak, Tula Nehri kıyısında prenlere ait mezarlarda yapılan kazılar sonucu ele geçen kumaş parçalarının bazı araştırmacılara göre Çin'den ya da İran'dan getirilmiş olma ihtimali bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bölgede üretilen Türk kumaşları olabileceği de düşünölmektedir.⁸¹ Kudırge Kurganları'nda yapılan kazılar hakkında ise Bahaeddin Ögel, bu bölgenin Göktürk dönemine ait bir kültür merkezi olduğunu söylemektedir. Burada bulunan eserler arasında ipekli atlaslar, küpeler ve boncuklar, Çin aynası, kayış ucuna ait süsler ve at koşumlarına ait süsler yer almaktadır.⁸²

Göktürk dönemi kıyafetleri ile ilgili olarak Katanda Kurganı'nda bulunan kıyafetler çok büyük önem taşımaktadır. Bu kıyafetler ipekli ve kürklü olarak iki kısımda incelenmektedir. Prof. Wace, bu bölgede bulunan ipeklilerin kemha denilen bir kumaş olduğunu söylemektedir, fakat Baheddin Ögel bu kumaşların M.S. 7 ve 8. Yüzyıla ait Çin kumaşları olduğunu söylemektedir.⁸³

⁸⁰ EBERHARD, Wolfram; Çin'in Şimal Komşuları, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1996, sf 58-59

⁸¹ SALMAN, Fikret; Göktürk Dönemi Kıyafetleri, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi / Journal Of Fine Arts Faculty, Sayı 9, 2006

⁸² ÖGEL, Bahaeddin, İslamiyet Öncesi Türk Kültür Tarihi, sf 140

⁸³ ÖGEL, Bahaeddin, a.g.e, sf 155-156

Göktürklerin soldan ilikli elbiseleri bulunmaktadır. Bu elbiseler genel olarak kürkten ve yünlü kumaştan yapılmaktadır. Göçebe bir toplum oldukları için yerleşik ev hayatları yoktur, bunun yerine üzeri keçe ile örtülü çadırlarda oturmaktadırlar. Kürk ve posttan elbiseleri ve pantolonları bulunmaktadır. Kürklü ve deri şapkalar takmaktadırlar.⁸⁴ Soğuk iklime sahip bir bölgede yaşadıkları için bu kıyafetler soğuktan korunmaları için çok önemlidir.

⁸⁴ EBERHARD, Wolfram; Çin'in Şimal Komşuları, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1996, sf 86 94

TANG HANEDANLIĞI DÖNEMİ ÇİN GİYİM-KUŞAM KÜLTÜRÜ

Çin toplumunda büyük şehirlerdeki ve küçük yerleşkelerde ki değişiklikler kıyafetlerde açık bir şekilde görülmektedir. Tang Hanedanlığı feodal yapısı içerisinde toprak ağalığı sistemi bulunmaktadır. Toprak ağaları ve köylüler arasındaki fark çok belirgindir. Toprak ağalarının evleri ekonomik ve çevresel faktörlerin etkisiyle daha modern ve kıyafetleri de daha farklı modellerdedir. Yani toprak ağaları ve köylüler arasında ki sınır çok belirgindir.⁸⁵

Fakat şehir hayatına gelindiğinde durum çok farklıdır. Memurlar, tüccarlar, halk kendi aralarında karşılıklı bir rekabet içerisinde. Tang dönemi siyasi yapısında kıyafetlere karşı katı bir siyasi uygulama mevcuttur. Bununla ilgili olarak Jiu Tang Shu'da şöyle denilmektedir. "Zhenguan, Tang Taizong'un memurlar için belirlediği kıyafet renklerini şöyle anlatmıştır; üçüncü seviyenin üstü olanlar mor, beşinci seviyeye kadar olanlar kırmızı, altıncı-yedinci seviye olanlar yeşil, sekizinci-dokuzuncu seviye olanlar mavi-yeşil renk giymelidirler. Kadınlar kocalarıyla aynı rengi giymelidir...."⁸⁶

668 yılına kadar hükümdar hariç kimse sarı renkte kıyafet giyememiştir.

Düzenli bir şekilde devam eden bu sistemin içerisinde Türk kıyafetleride yer almıştır.

⁸⁵HUANG, Xinya 黄新亚, "Xiaoshi De Taiyang, Tangdai Chengshi Shenghuo Changjuan, 消逝的太阳, 唐代城市生活长卷 (Güneşin Geçişi, Tang Hanedanlığı Şehir Yaşamı), Hunan, Hunan Renmin Chubanshe, 2006, sf 21

⁸⁶HUANG, Xinya 黄新亚, a.g.e., sf 22

Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi çalışmanın daha sonraki kısmında verilecektir.

Çin kıyafetleri üç sınıfa ayırabiliriz. Halkın giydiği kıyafetler, tüccar ve memurların giydiği kıyafetler ve soyluların giydiği kıyafetler. Halk daha basit ve kumaş olarak daha az kaliteli kıyafetler giymektedir. Memurların kıyafetlerinden yukarıda bahsedilmiştir. Tüccarların kıyafetleri ise zenginliklerine göre değişiklik göstermektedir. Soylular daha kaliteli olan ipekli, atlas kumaşlardan yapılan kıyafetler giymektedirler. Kıyafetler insanların statülerinin en belirgin göstergesi durumundadır.

KUZEY VE KUZEY BATI KAVİMLERİNİN ÇİN GİYİM-KUŞAM KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Çin ve Türk kültürü arasındaki etkileşimde ipekli, yünlü, pamuklu kumaşlar, deri ve kıyafetler önemli yer tutmaktadır. Tang Hanedanlığı (618-907) döneminde Türkler çok sayıda eşyanın yanı sıra pamuklu kumaşları da Çin ile yapılan ticarete kullanıyorlardı. Bunun yanı sıra pamuk tohumlarını da Çin'e satıyorlardı. Çin'in Xinjiang bölgesinde yapılan arkeolojik kazılar sonucunda bu bilgilerin doğruluğu kanıtlanmıştır.⁸⁷ Bu kazılar 6.yy.da pamuk üretimi ve pamuklu kumaş yapımının bu bölgede yaygın olarak yapıldığını göstermektedir.

Çin toplumunun ipek ve ipekli kumaşlarına karşılık olarak, Türkler pamuk ve pamuklu kumaşı Çin'e ticaret veya hediye yoluyla iletmışlerdir. "Tang şairi 張繼 (Zhang Ji)⁸⁸, Liang Zhou Ci adlı şiirinde şöyle yazmıştır:

Çölde sayısız at çingiraklarının sesi duyulurken
Çok miktarda beyaz kumaş Xian'a taşınırdı."⁸⁹

Bu şiirden büyük miktardaki pamuklu kumaşın Çin'e taşındığını anlatılmaktadır. Ancak, Türk toplumunda yünlü kumaşların da yaygın olduğunu ve

⁸⁷ SADI, Yangdi, Türkiye ve Çin Kültür Mübadelesi, Çev. Tüten Özkaya,1989

⁸⁸張繼 (Zhang Ji), Tang Hanedanlığı döneminde Hubei Bölgesinde yaşamış olan bir şairdir.

⁸⁹ SADI, Yangdi, Türkiye ve Çin Kültür Mübadelesi, Çev. Tüten Özkaya,1989

her alanda kullanıldığını göz önünde bulundurursak, şiirde bahsedilen beyaz kumaşın yün olma ihtimalide vardır.

Her ne kadar Türk kumaşları Çin'in orta kesimine kadar ulaşmış olsa da asıl büyük etkisini Çin'in kuzey kesiminde göstermiştir. Türklerle komşu olan bölgede yaşayan halk iki kültürün karşılaşmasından daha çok etkilenmiştir. Çin'in kuzey bölgesinde yaşayan dokumacılar, ipekli kumaşlara Türk motifleri işlemişler, özel süslemeler yapmışlar ve böylelikle ipeğin Türklerin ilgisini daha çok çekmesini sağlamışlardır.

M.S. 6. yüzyılda bugünkü Turfan bölgesi olan Kuça'da pamuk üretimi, pamuk ipliği ve pamuklu kumaşların imalatı yaygın bir şekilde yapılmaktaydı. Bu bölgede üretilen iplikler ve kumaşlar Tang Hanedanlığı tarafından çok beğeniliyordu. Kumaş üretimi aynı zamanda bölge içinde iyi bir ticari gelir kaynağı oluşturuyordu. Pamukçulukla uğraşan halk, ürünlerini onlara büyük ilgi gösteren Çin'e satıyordu. Böylelikle hem kendi ürünleri Çin'de tanınıp yayılıyor, kültürleri Çin sarayı ve toplumu tarafından beğeni topluyor hem de maddi gelir elde etmiş oluyorlardı. Fakat bu bölgenin Çin tarafından ele geçirilmesinden sonra pamuk ve pamuklu kumaş üretimi Çin'in eline geçmiş oldu.⁹⁰

⁹⁰ WU, Yugui, Tangdai de Wailai Wenming 唐代的外来文明 (Tang Döneminde Çin'e Gelen Yabancı Kültürü), 12. Bölüm, sf 429 – 433 - 442

Çin ve Türk kumaşları sadece ticaret yoluyla diğer ülkelere gönderilmiyordu, iki ülkenin hükümdarları hediye olarak da birbirlerine kumaş gönderiyorlardı. Tang Hanedanlığı döneminde, hanedanlığın kurulmasındaki katkılarından dolayı Türk-Çin ilişkileri çok gelişmiş durumdaydı.⁹¹ Tang dönemi hükümdarları Türk hakanlarına sık sık hediyeler gönderiyorlardı. Bunların içerisinde ipekli kumaşlar başta olmak üzere davul, pirinç, altından ve diğer değerli taşlardan yapılmış takılar, ipekli kıyafetler, renkli ipekli kumaşlar ve porselen bulunuyordu.

Çinliler nasıl Türklerin kültürlerinden etkilendilerse, Türkler de Çin'in kültüründen etkilenmişlerdi. Çin'den gelen ipekli kumaşlar ve hediyeler Türk hakanları ve aileleri tarafından çok beğenilmiş ve ipekli kıyafetler giyilmesi yaygınlaşmıştı. Ticaret yoluyla, hediyelerle ve vergi yoluyla Türk halkı ipeği tanımış ve çok beğenmişti. Türkler, törenlerde giydikleri özel elbiselerinde ipek ve yünlü kumaşlar kullanmışlardı.⁹²

Çin toplumunun pamuklu ve yünlü kumaşı tanınmasıyla bu kumaşlardan yapılan kıyafetlere de gösterilen ilgi artmıştı. Türk tarzını yansıtan kıyafetler Çin'de moda olmaya başlamıştı. Çin'in Tang Hanedanlığı veliahtlarından Chéngqián (承

⁹¹ Sui Hanedanlığı'nın çöküş döneminde, Türkler aktif bir şekilde yeni kurulacak olan hanedanlığa destek vermişlerdir. Tang Hanedanlığı kurulduğunda da yönetimde ve askeri sistemde aktif rol oynamışlardır. Akrabalık bağıyla da ilişkilerini geliştirmişlerdir. Tang Hanedanlığının ilk hükümdarının annesini Türk olduğu kaynaklardan aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra birçok başarılı generalin de Türk kökenli olduğu belirtilmektedir. Hanedanlığın kuruluşundan sonraki dönemlerde de Türk kökenli başarılı askerler yüksek seviyelere getirilmiştir. Bu hem Çin ordusunun başarısının artmasını hem de Türk savaş taktiklerinin Çin ordusuna öğretilmesini sağlamıştır. Türk kökenli kişiler sadece askeriyede değil devlet siyasetinde de önemli yerlere getirilmiştir.

⁹² WU, Yugui 误玉贵; "Tangdai de Wailai Wenming 唐代的外来文明 (Tang Döneminde Çin'e Gelen Yabancı Kültürü)", Pekin, Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe, 1995, sf 429

乾)'in⁹³ yaşantısında olduğu gibi Türk kıyafetleri Çinliler arasında büyük beğeni toplamıştı.

Veliaht Chéngqián (承乾) tam bit Türk hayranıydı. Türkler gibi giyinip, onlar gibi yaşamaya çalışmıştı. Sarayın bahçesine bir Türk çadırı kurdurmuş, Türk hükümdarı gibi giyinmiş, Türk yemekleri hazırlatmış, Türkler gibi yemiş ve kendince Türk kültürüne uygun şekilde yaşamaya başlamıştı. Etrafındakilerden de Türkler gibi giyimelerini, saçlarını Türkler gibi bağlamalarını ve Türk gibi davranmalarını istemişti. Fakat ne kadar Türk kültürünü sever ya da benimserse benimsesin, yerleşik hayata alışkın olan, sarayda yaşayan bir soylunun göçebe kültüre ayak uydurabilmesi çok zordur. At üzerinde günlerce seyahat etmek, et yemek, yemek yiyebilmek için avlanmak, toprak üzerinde, çadırda uyumak yerleşik hayata alışkın biri için yapılması kolay şeyler değildir.⁹⁴ Bu sebeple veliahtın yaptıkları bence bir hevesin göstergesidir. Bunları yaparak belki de cesaret ve güçleriyle karşısındakine korku veren Türkler gibi cesur, korkusuz ve iyi bir savaşçı olacağını düşünmüştür.

Göçebe toplum olan Türklerin ata daha rahat binmesini sağlayan pantolonlar, deri kumaşlardan yapılan kıyafetler, şalvar benzeri geniş pantolonlar, ipek ve altın ile süslenmiş kumaşlar, oya ve nakışlar, kemer ve kuşaklar Çinliler tarafından beğeni

⁹³ Veliaht Chéngqián (承乾) 619 yılında (Tang Hanedanlığı kurulduktan bir yıl sonra) doğmuştur. İmparator Tang Taizong'un en büyük oğlu ve ilk veliahdıdır. Yaşam tarzı Türk kültürüne olan ilgisini yansıtmaktadır. O dönemdeki Türk kültürünü benimseyen soylular arasında en yüksek kademedeki kişidir.

⁹⁴ OKAY, Bülent; Orta Asya Kökenli Ulusların Çin Kültürüne Katkıları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1988,3. Bölüm

görmüştür. Yeşil, kahverengi, yakalı, soldan açılan, belden kuşaklı Türk kıyafetleri, etekler, yarım kollu kıyafetler, ceketler, pantolonlar vs. Tang döneminde sadece saray içerisinde değil halk arasında da günlük kıyafet haline gelmiştir.⁹⁵ Aynı konu hakkında HUANG, Xinya 黄新亚 ise *“Türk kıyafetlerinin en belirgin özelliği yakaları, dar kolları ve ceketleridir. Kıyafetlerin yakalarında, ön kısımlarında genellikle geniş işlemeler bulunmaktadır.”* demektedir. XTS’da ise yine aynı konuyla ilgili olarak *“Tang Xuanzong’un ilk yıllarında kadınlar Türk kıyafetleri giyip, Türk tarzı şapkalar takarak, dar kollu kıyafetleri, saç tokaları ve elbiselerinin ayaklarına kadar sarkan süsleriyle onlara (Türlere) benziyorlar.”* denilmektedir.

Kıyafetler, fiziki özelliklerin yanı sıra, toplumdaki siyasi, ekonomik ve kültürel gelişmeler, değişmeler hakkında da bilgi vermektedir. Tang kadın ve erkeklerinin giyim kuşamında ülkenin kuzeyinde yaşayan Türk kavimlerinin büyük etkileri bulunmaktadır.⁹⁶

Türk tarzı kıyafetler Tang dönemi memur kıyafetlerinde de etkili olmuştur. Memurların kıyafetleri genellikle yuvarlak yakalı, geniş ön kısımlı ve geniş kolludur. Fakat geniş kollu bu kıyafetlerin kişinin hareketlerinde olumsuz etkileri olmaktadır. Özellikle soğuk mevsimlerde kollardan rüzgar girdiği için vücut sıcaklığının

⁹⁵ WANG, Qiaoling 王巧玲; “Tang Dai Funü Richang Fushi Yu Duiwai Wenhua Jiaoliu 唐代妇女日常服饰与对外文化交流 (Tang Döneminde Kadınların Kıyafetleri ve Yabancı Kültürlerle Etkileşimi)”, Zhejiang, Journal of Zhejiang Wanli University, 2008, sf 24

⁹⁶ WANG, Qiaoling 王巧玲, a. g. m.

korunmasında olumsuz etkileri olmaktadır. Kıyafetlerin geniş ön kısımları da hareketlerini sınırlamaktadır. Tang Taizong döneminde memur kıyafetlerinde değişiklik politikası izlenmiştir. *Paofu* (袍服) adı verilen uzun, vücuda oturan kıyafetler hareket kolaylığı sağlamış, kıyafetlerin geniş kolları dar uzun kollarla değiştirilmiştir. Böylelikle kıyafetlerde tam bir Türk etkisi hakim olmuştur. Son olarak da kıyafetlerin dizlerine cübbe-uzun kıyafet anlamına gelen *pao* (袍) kelimesi işlenmiştir. Tang dönemi büyük ressamaları memurların hepsini bu kıyafeti giyerek resmetmişlerdir.⁹⁷

Kadın kıyafetleri üzerindeki Türk kültürü etkisi erkek kıyafetleri üzerindeki daha fazla olmuştur. Çin kadınları genellikle kısa kollu, kısa ceketler, alt kıyafet olarakda beli koltuk altından başlayan ve ipekli bir kumaşla belden sarılan etekler giyerlerdi. Türk kıyafetleri moda olmaya başladıktan sonra pamuklu kumaşdan yapılan şapkalar takmışlar, yakalı-dar kollu elbiseler, çizgili, küçük cepli pantolonlar giymeye başlamışlardır. Ayrıca ayaklarına da yünden yapılmış ayakkabılar giymişlerdir. Tang döneminde kadınlar arasında kısa bir dönem *Huihu* (回鹘) tarzı da moda olmuştur.⁹⁸ Yapılan kazılar sonucu çıkarılan kalıntılar ve resimlerden bu kıyafetlerin; uzun yakalı, dar ve kısa kollu, ön kısımları geniş, alt kısımlarının yere kadar uzandığı, genellikle kırmızı rengin kullanıldığı, yaka ve

⁹⁷HUANG, Xinya 黄新亚, "Xiaoshi De Taiyang, Tangdai Chengshi Shenghuo Changjuan, 消逝的太阳, 唐代城市生活长卷 (Güneşin Geçişi, Tang Hanedanlığı Şehir Yaşamı), Hunan, Hunan Renmin Chubanshe, 2006, sf 22

⁹⁸HUANG, Xinya 黄新亚, a.g.e., sf 22

kollarına geniş, yaldızlı çiçek desenlerinin işlendiği görülmektedir.⁹⁹ Türk kıyafetlerinin yakaları Tang dönemi kadınlarına ilham kaynağı olmuştur. Kıyafetlere kendi kültürleri doğrultusunda değişiklikler yapmışlardır. Açık yakalı kıyafetler kadınlar arasında yayılmıştır.

Konu ile ilgili olarak bir kaç Türk tarzı kıyafetin özelliklerinden bahsetmek gerekirse:

3.1 Gömlek (衫)

Tang döneminde çok sık kullanılan bir kıyafettir. Genellikle boyu diz hizasına gelmeyecek kadardır. Sağ-sol olmak üzere iki taraflıdır, soldan açılarak giyilir. Görünüşü sebebiyle “Eksik gömlek” olarak adlandırılmıştır. Erkeklerin yanı sıra kadınlar arasında da bu gömlek türü çok yaygındır ve birçok çeşidi bulunmaktadır. Lotus işlemeli ipekli gömlek ve lotus işlemeli ipekli etek, ördek ve tavus kuşu işlemeli gömlek, çay kadınları ismi verilen modelleri vardır. Bu modellerin dışında da birçok çeşidi bulunmaktadır. Buda Tang Hanedanlığı kadınlarının gömleği ne kadar çok beğendiğini ortaya koymaktadır.¹⁰⁰

Kahverenginin yanı sıra Çin kültürünün ayrılmaz bir parçası olan kırmızı,

⁹⁹HUANG, Xinya 黄新亚, a.g.e., sf 22

¹⁰⁰ WANG, Qiaoling 王巧玲; “Tang Dai Funü Richang Fushi Yu Duiwai Wenhua Jiaoliu 唐代妇女日常服饰与对外文化交流 (Tang Döneminde Kadınların Kıyafetleri ve Yabancı Kültürlerle Etkileşimi)”, Zhejiang, Journal of Zhejiang Wanli University, 2008

pembe ve yeşil başta olmak üzere canlı renklerde gömlekler yapılmıştır. Ayrıca gömleklerin üzerlerine işlenen kuş, yaprak ve hayvan figürlerinde altın ve gümüş kullanılmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere bu tarzda ki uzun kollu kıyafetler daha çok soylular arasında yaygın durumdadır. Bir kıyafetin üstündeki desen ve desenin işlendiği malzeme o kıyafetin sahibi hakkında da bilgi vermektedir. Yakalı, soldan açılan ve renkli kumaşlar kullanılarak dikilen bu gömlekler Song Hanedanlığı dönemine kadar Çin toplumunda etkili olmuştur.¹⁰¹(Resim 3-4)

3.2 Nuo (糯)

Nuo (糯), Tang Hanedanlığı döneminde kadınların çok kullandıkları bir ceket türüdür. Bu ceket türü zaman içerisinde birçok değişiklik göstermiştir. Büyük yakası (sağ ve sol olmak üzere iki parçadan oluşur) dışında kalan kısımlarında birçok renk vardır, yakası açık giyildiğinden düğme¹⁰² kullanılmamıştır. İç kısmında cepleri bulunur. Kolları dar kesimdir ve çoğu zaman uzunluğu bileğe kadar gelmekte bazen bilek boyundan daha uzun olmaktadır.¹⁰³

Tipik Tang dönemi kadın kıyafetlerinde bu ceketin kolları daha kısadır ve

¹⁰¹ WANG, Qiaoling 王巧玲; a.g.m.

¹⁰² Düğmeler bugün kullanılan yapısından farklı bir yapıya sahip olduğu kesindir. Metal veya plastik maddeden yapılmamıştır. Eskiden insanlar giysilerin de düğme yerine bitkilerin iğnelerini, hayvan kemiklerini, ince dalları veya ilmekleri kullanmışlardır. Çin kıyafetlerinde genel olarak ilmek şeklindeki düğmeler görülmektedir. İlmek şeklinde yapılmış düğmenin olduğu kısım ikinci parçada ki delikten geçirilmiş ve kıyafetin iki tarafı birleştirilmiştir. Bu şekilde yapılmış düğmeler hala Çin tarzı kıyafetlerde yaygın olarak kullanılmakta ve kıyafetlere tam anlamıyla bir Çin havası katmaktadır.

¹⁰³ WANG, Qiaoling 王巧玲; a.g.m.

uzun bir elbiseyle beraber giyilir. Ceketin etek kısmı daha uzundur. Genişliği genellikle bel kısmından başlar fakat bel genişliğinin koltuk altından başladığı modellerde vardır. Bele ipek bir kemer/bağ takılır. Bu kıyafet üzerinde özellikle de yaka kısmında kuzeyde yaşayan Türk kavimlerinin de etkisiyle değişiklikler meydana gelmiştir. Bu ceket türü zamanda bir Türk kıyafeti havasına bürünmüştür.¹⁰⁴ Üzerinde yapılan değişikliklerle, yaka kısmına eklenen kürklerle ceket tamamen bir Türk kıyafeti halini almış ve başta Çin sarayı olmak üzere Çin toplumunda beğeni toplamıştır.

3.3. Etek (裙)

Tang dönemi etekleri çok renklidir ve daha önceki nesillerin kullandıklarına göre daha yüksek bellidir. Renkli çiçek işlemleriyle süslenmiştir. Tang şiiirinde “Bambu yaprağı eteği”, “Mavi iplikli etek”, “Lotus yaprağı desenli etek” , “Gökkuşağı renkli etek”, “Beyaz kuş eteği” vs. de “etek” kelimesi birçok kez karşılaşılmaktadır.

Eteğin renk çeşidi çok fazladır. Koyu kırmızı, kayısı sarısı, Çin moru, yeşil vs. gibi renkler en çok kullanılanlar arasında yer almaktadır. Fakat en yaygın olarak kullanılan renk kırmızıdır. Etek, genellikle ipekli kumaş ve tül den yapılır. Fakat o dönemde Türklere alın an pamuklu ve yünlü kumaşlar da kullanılmıştır. Beyaz kuşun eteği, kuş tüyü ve ipekli kumaşın bir araya getirilerek dikilmesinden meydana

¹⁰⁴ WANG, Qiaoling 王巧玲; a.g.m.

gelir. Bu eteğin dış kısmında daha kısa ikinci bir etek bulunur. Başka kullanılabilir kumaş ve aksesuarlarda isteğe bağlı olarak eteğe eklenir.¹⁰⁵

Geniş ve uzun etekler genellikle beş tane kumaş parçasının bir araya getirilmesiyle oluşur. Aynı zamanda parça sayısı 6, 7, 8, 12 taneye kadar yükseltilebilir. Eteğin belini göğüs hizasına kadar çıkarmak mümkündür. Bedenin üst kısmına bir kemerle sabitlenir ve üzerine gömlek giyilebilir.(Bkn. Resim 3-4) Beyaz kuş eteği, Tang kadınları tarafından yaygın olarak kullanılan bir kıyafettir. Kadınlar eteklerde genel olarak nar kırmızısı rengini kullanmışlardır.¹⁰⁶ Bu rengin çok kullanıldığını “Yangjin¹⁰⁷’in Mayıs Şarkısı”nda şöyle anlatılmaktadır;

石榴花开街欲焚，
蟠枝屈朵皆崩云，
千门万户买不尽，
剩将女儿染红裙。

Nar çiçekleri yollarda açar-solar,
Makaralar dolusu çiçek bulutları çöker,
Binlerce kişilik kalabalık satın almak için toplanır,
Genç kızın boyadığı kırmızı etekleri.

¹⁰⁵ WANG, Qiaoling 王巧玲; a.g.m.

¹⁰⁶ WANG, Qiaoling 王巧玲; a.g.m.

¹⁰⁷ Yangjin, bir şehir adıdır.

Nar çiçeği eteklerinin en büyük özelliği etek belinin yüksek olması ve bir kemerle sabitleniyor olması, eteğin genişliğinin ve uzunluğunun vücudu daha zarif ve uzun gösteriyor olmasıdır. Bu etek türü Ming ve Qing Hanedanlıkları dönemine kadar yaygın olarak kullanılmıştır.¹⁰⁸

3.4 Yarım Kollu (半臂 veya 半袖)

İlk olarak soylular daha sonra da halk arasında yayılmış bir kıyafet çeşitidir. (Bkn. Resim 3-4) An Lushan İsyanının yaşandığı dönemde bugünkü Pekin şehrinde, Tang Hanedanlığı imparatoru Tang Xuanzong, An Lushan'a Türk giyim tarzını yansıtan birçok kısa kollu kıyafetten hediye etmiştir.¹⁰⁹

3.5 Pantolon (裤子)

Göçebe yaşam tarzını sosyal hayatının her alanında kullanan Türkler kıyafetlerinde de bunu yansıtmaktadırlar. Kıyafetlerinin temel malzemesini oluşturan deriyi çeşitli kıyafetlerin yapımında kullanmışlardır. Bunlardan en önde geleni pantolonlardır. Deri pantolonlar hem soğuk havalarda korunmalarını, hemde içindeki yünlü katman sayesinde sıcak kalmalarını sağlamaktadır. At üzerinde rahat hareket etmelerinide sağlayan bu kıyafet bazı kaynaklarda Türklerin modern dünyaya bir

¹⁰⁸ WANG, Qiaoling 王巧玲; a.g.m.

¹⁰⁹ WANG, Qiaoling 王巧玲; a.g.m.

armağanı¹¹⁰ olarak gösterilmektedir.

Yünlü kumaşlardan ve deriden yapılan bu kıyafet Çin toplumu tarafından kısa sürede benimsenmiştir. Hem rahat hareket etmeye yardımcı olması hem de derinin yanı sıra çeşitli kumaşlar kullanılarak dikilebilir olması bu kıyafetin Çin sarayında özellikle kadınlar arasında yayılmasına neden olmuştur. İpekli kumaşlar kullanılarak ve çeşitli işlemler yapılarak Çin tarzına hitap edebilen bir şekle dönüştürülen pantolonlar ipekli, yünlü süslü kemerlerle tamamlanmıştır.

Bu dönemde Türk tarzı kıyafetlerin yanı sıra şapkalarda Tang Hanedanlığı halkı tarafından yaygın olarak kullanılmıştır. Bu şapkalardan bazıları; (*fanmao*) 蕃帽, Turfan şapkası, (*daermao*) 搭耳帽, kulaklara kadar uzun şapka, (*zhumao*) 珠帽 tepesi süslü şapka, (*zhanmao*) 毡帽 deriden yapılan şapka, (*huntuomao*) 浑脱帽 tek parça şapka, (*juanyan xumao*) 卷缘虚帽 alından bağlamalı şapkadır.¹¹¹

Yukarıda bahsedilen şapkalara ek olarak M. S. 7. yüzyılın ilk yarısında soylu hanımlar başörtüsü olan ceketlere büyük ilgi göstermişlerdir. Bu dönemde kadınlar arasında (*muli*) 暮離 adı verilen bir kıyafet de moda olmuştur. Kadınların genellikle ata binerken kullandıkları bir kıyafettir. İki yanından kumaş sarkan, şapkası ve peçesi bir arada bulunan bir kıyafettir. Genellikle başlıktan sarkan kumaşlar kadınların

¹¹⁰ GÖMEÇ, Saadettin, Türk Kültürünün Ana Hatları, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006, sf 87

¹¹¹ HUANG, Xinya 黄新亚, "Xiaoshi De Taiyang, Tangdai Chengshi Shenghuo Changjuan, 消逝的太阳, 唐代城市生活长卷 (Güneşin Geçişi, Tang Hanedanlığı Şehir Yaşamı), Hunan, Hunan Renmin Chubanshe, 2006, sf 23

beline sarılır ve böylelikle daha dik durmaları sağlanırdı. Aynı zamanda uzun, yüzün ve vücudun büyük bir kısmını örten bir kıyafet olduğu için kadınların kim olduklarını saklamalarına ve güneş ışığından korunmalarına yardımcı olurdu. *Muli*'den sonra (*weimao*) 帷帽¹² ilgi gören kıyafetler arasında yer almaktadır.

Yukarıda bahsedilen kıyafetlerin özelliklerini göz önünde bulundurarak, Tang dönemi kıyafetlerinin kadınları daha zayıf, narin ve zarif gösterecek şekilde tasarlandığını görebiliriz. Bu kıyafetlerin çok renkli olduğunu, uzun kıyafetlerin tercih edildiğini, çiçek ve kuş desenlerinin çok kullanıldığını, Tang kadınlarının kıyafetlerinde, hanedanlığın kendi özelliklerinin yanı sıra başta kuzeyde yaşamakta olan Türk kavimleri olmak üzere diğer yabancı kültürlerinde etkilerinin olduğunu söyleyebiliriz.

Tang Hanedanlığı'nın başkenti Chang'an'da Han soyundan gelen Çin halkının dışında, Kuça, Tibet soyundan, ülkenin güney bölgesinde ise Japon, İran ve Arap soyundan gelen ve farklı kültürlere sahip birçok grup yaşamaktaydı. Sui Hanedanlığı döneminde yabancı ülkelerle ve azınlıklarla olan iletişimin sonucunda kültürel etkinliklerin birbiriyle tanışıp kaynaşması ile kıyafet kültürünün de birbirinden etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Tang halkı bu kültür kaynaşmasından çok etkilenmiş, kıyafetlerinde kendi kültürlerinin dışında bir tarz oluşturmuşlardır.

¹² *weimao* (帷帽), bir tür şapka.

Türk kıyafetlerine benzer şekilde ki yakalar, öntü düğmeli, dar kollu kıyafetler Turfan, Xinjiang bölgesinde birçok kişi tarafından büyük ilgi görmüştür. İmparator Tang Xuanzong, hükümdarlığının başlangıç yıllarında Türk kıyafetleri modasına ayak uydurmuştur. Bunun yanı sıra Türk tarzı şapkalarda Tang halkı tarafından beğeni toplamıştır.

Yabancı kültürlerden gelen, Çin tarzından uzak kıyafetler, halkın büyük çoğunluğu tarafından benimsenmiştir. Fakat ortaya çıkan bu kültürel kaynaşmanın sonucunda Çin halkı kıyafetlerin birebir aynısını almamış, kıyafetleri kendi kültürlerine ve kıyafet özelliklerine göre yeniden düzenlemişlerdir. Ör: Türk tarzı ceket ve gömleklerin modelleri büyük ölçüde aynı kalmasına rağmen, renk olarak kırmızı, sarı, pembe vs kullanmışlardır. Göçebe yaşam tarzlarına uygun özelliklere sahip Türk kadın ve erkeklerinin kıyafetleri, Çin tarzıyla birleşmiştir. Kıyafetler Çin kadınlarının ince, zayıf kollarına ve narin yapılarına uygun olarak değiştirilmiş, derilerle, kürklü kumaşlarla ve kemerlerle süslenmiştir. Fakat bu haliyle bile kıyafetlerde Çin tarzından çok kuzey kültürü etkisi daha baskın bir şekilde görülmektedir. Çin kıyafetleri üzerindeki bu Türk kültürü etkisi uzun yıllar boyunca sürmüştür.

Çinli bayanlar Türklerin sadece kıyafetlerine değil makyajlarına da ilgi göstermişlerdi. Türk makyajları Tang kadınlarının günlük yaptıkları bir alışkanlık

halini almıştı, güzel olmak için makyaj unutulmayacak bir ayrıntı olmuştu.

İlk başlarda makyaj malzemesi yapmak için pirinç taneleri öğütülüyor ve içerisine çeşitli baharatlar katılıyordu. Bu işlem sonucunda ortaya çıkan maddeye (*mifen*) 米粉 deniliyordu. Ortaya çıkan bu maddeyi renklendirmek için kurşun kullanılıyordu, bunun sonucunda ortaya çıkan maddeye (*qianfen*) 铅粉, (*qianfen*) 铅粉 kullanılarak yapılan makyaj malzemesine ise (*yanzhi*) 胭脂¹¹³ deniliyordu. Daha sonraki dönemlerde makyaj malzemelerine renk vermek için daha farklı yöntemler kullanılmıştır.¹¹⁴

Bu dönemde Turfan Bölgesi yüz makyajları çok yaygınlaşmıştır. Siyah ve beyaz renklerin daha fazla kullanıldığı bir makyaj çeşitidir. Siyah ağırlıklı olarak yapılan yüz makyajı kırmızıyla renklendirilmiştir. Yapılan bu makyaj türüne (*wugao*) 乌膏 adı verilmiştir.¹¹⁵

Kıyafet ve makyajın yanı sıra Tang kadınlarının saç şekillerinde de Türk kadınlarının etkili olduğu görülmektedir. Bu etkileşim sonucunda yeni saç şekilleri ortaya çıkmıştır. (*Huihuji*) 回鹘髻, (*baiheji*) 百合髻, (*yunduiji*) 云堆髻, (*wumanji*)

¹¹³ Yanzhi 胭脂 yapımında kullanılan madde Yanzhi 焉支 Tepesi'nden getiriliyordu. Bu sebeple bu malzemeye ilk başlarda Yanzhi 焉支 ismi verilmişti fakat daha sonra ses benzeri olan Yanzhi 胭脂 ile değiştirilmiştir.

¹¹⁴ HUANG, Xinya 黄新亚, "Xiaoshi De Taiyang, Tangdai Chengshi Shenghuo Changjuan, 消逝的太阳, 唐代城市生活长卷 (Güneşin Geçişi, Tang Hanedanlığı Şehir Yaşamı), Hunan, Hunan Renmin Chubanshe, 2006, sf 25

¹¹⁵ HUANG, Xinya 黄新亚, a.g.e., sf 26

乌蛮髻 gibi yaklaşık 20 farklı saç şekli ortaya çıkmıştır.¹¹⁶ Tang Hanedanlığı kadınlarının, Batı Bölgesi kadınlarının saç modellerinden etkilenmeleriyle ilgili olarak Bay Xiang Da 向达, Tang Dönemi Chang-an ve Batı Bölgesi Kültürü (唐代长安与西域文明, s 47) isimli eserinde "(Yunduiji) 云堆髻, Dunhuang'da ortaya çıkarılan duvar resimlerinde çok sık görülmektedir. Bu tür makyaj ve saç modelleri Batı Bölgesi'nden Chang-an'a kadar birçok yerde görülmektedir. Ayrıca (huihuji) 回鹘髻 modelinde yine Batı Bölgesiyle ilgisi bulunmaktadır." demektedir.¹¹⁷

Bu dönemde Çin toplumunda güzellik anlayışı değişmeye başlamıştır. Daha önceki dönemlerde zayıf, narin, ince yüzlü kadınlar beğenilirken, bu dönemde Türk kadınlarına benzeyen kadınlar güzel sayılmıştır. Yuvarlak yüzlü, hatları belirgin, at binebilen kadınlar ilgi odağı olmuştur. (Resim 5)

Çinli kadınların yaşamları ile Türk kadınlarının yaşamları arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Güney Tang dönemi hükümdarının ayaklarını bağlayarak dans eden bir dansçıyı çok beğenmesi ve hediyeler vermesiyle ayak bağlama Çin toplumunda yayılmaya başlamıştır.¹¹⁸ Türk kadınları ise at üzerinde seyahat edebilen,

¹¹⁶HUANG, Xinya 黄新亚, a.g.e., sf 24

¹¹⁷HUANG, Xinya 黄新亚, a.g.e., sf 24

¹¹⁸ Kız çocuklarının ayak parmaklarının küçük yaşta bezle sıkıca bağlanmasıyla yapılan bir işlemdir. Ayakları bağlanan çocuklar bu bezlerle yürümeye zorlanarak ayak parmaklarının kırılarak tabana yapışık şekilde durması sağlanıyordu. Böyle büyüyen kız çocuklarının ayakları çok küçük bir görüntüye sahip oluyordu. Buda erkekler tarafından hoş görünmelerini sağlıyordu.

Bu uygulama yıllarca sürmüş ve kadınların çilesi durumuna gelmiştir. Çocukların anneleri tarafından yapılan bu işlem, onların ölünceye kadar sakat bir insan olarak yaşamalarına sebep oluyordu. Çok acı verici olan bu işlem anneler yani çocukların güvendikleri yegâne insan tarafından uygulanıyordu. Bazen anneler çocuklarının haline acıyarak ayaklarını çözüyordu fakat bu da kız çocuğu büyüyünce hiçbir erkeğin onu beğenmemesi anlamına geliyordu. Aynı zamanda da anne aile tarafından zayıf kişilikli olarak nitelendiriliyordu.

Fakat tarım alanlarında veya ağır işlerde çalışan kadınların ayaklarını bağlaması mümkün değildi. Ayakları

Çin kadınlarının giydikleri kıyafetlerden farklı olarak pantolon giyen, çadırlarda yaşayan ve zor şartlarda ve iklimlerde yaşamaya alışkındırlar. Bütün bu zorlu şartlara rağmen yerleşik hayat kültürüne sahip, ev dışında çalışsa bile ağır işler yapmayan Çinli bayanlar Türk kadınları gibi görünmeye çalışmışlardır.

Türk kadınlarının güzellik kavramı üzerindeki etkileri o dönemin sanat anlayışı üzerinde de etkili olmuştur. Daha önceki dönemlerin aksine ressamlar yaptıkları resimlerde Çinli kadınları yuvarlak yüzlü, hatları daha belirgin şekilde resmetmişlerdir.

bağlanan kadın çalışamaz, kendi başına rahat hareket edemez duruma geliyor ve bir yardımcıya ihtiyaç duyuyordu. Bu sebeple ayakları bağlanan kızlar genellikle soylu ailelerin çocuklarıydı veya soylu erkeklerle evlendiriliyorlardı. Ayakları yüzünden hareket edemeyen kız bakıma muhtaç durumdaydı. Çünkü iyice ilaçlanıp temizlenmezse ve sargıları iyi yapılmazsa ayaklar hastalık kapabilirdi. Ayakları bağlanan kadın iş yapamayacağı için hem ev hem de kendi kişisel bakımı için ayrı ayrı yardımcıları ihtiyacı vardı ve buda halkın sağlayabileceği bir şey değildi. Halk arasında kadın ailesine yardım için çalışırken ayakları bağlanan kadının tek görevi kocasına hizmet etmektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN'İN KUZEYİNDE VE KUZEY BATISINDA BULUNAN KAVİMLERİN MÜZİK KÜLTÜRÜ

Kuzeyde yaşayan türk kavimlerinin tıpkı yaşam şekilleri gibi göçebe müzik kültürleri vardır. Hafif, taşınması kolay ve yapması karmaşık olmayan müzik aletleri, belirli nota sistemine bağlı olmayan sadece çalan ve söyleyen kişinin müzik zevki doğrultusunda yönlendirilebilen müzik sistemleri bulunmaktaydı. Müzik, Türk toplumlarının birçoğu için sadece eğlence aracı idi. Çin'de özellikle dini törenlerde kullanılan müzik Türk kavimlerinde etkisiyle zamanla saray eğlencelerinin vazgeçilmez bir parçası haline almıştı.

Şarkıların konuları genel olarak ulaşılmak istenen şeyler, hayaller, kahramanlıklar, üzüntü, halkın durumu ve toplumsal olaylardı. Bunlar yazılı değillerdi, sözlü olarak daha sonraki nesillere aktarılıyordu.

Türk kavimlerinde müzik aleti olarak genellikle flüt, davul, pipa, tatar borusu, düdük, plaka ve ziller vardı.1952 yılı Şubat ayında Xian şehrinin doğusunda yapılan kazılar sonucunda Tang Hanedanlığı döneminde yapılmış olduğu sanılan duvar resimleri bulunmuştur. Bu resimlerden bazılarında müzik aletleri ve dansçılar

resmedilmiştir.¹¹⁹

Bu resimlerde gözleri koyu renkli, uzun burunlu, yüzleri Hu'larınkine benzeyen, başlarına beyaz kumaşlar sarıp, üzerlerine uzun kollu gömlek giymiş, bellerine siyah kemer takılı, sarı renk ayakkabıları olan ve sarılı yeşilli halılar üzerinde hareketli bir şekilde dans eden dansçılar bulunmaktadır. Bu dansçıların sağ taraflarında başka bir sarı halı vardır. Halı üzerinde beş kişiden oluşan bir orkestra bulunmaktadır ve bu beş kişi iki sıra halindedir; ön sırada üç kişi diz üstü oturmuş durumdadır ve ellerinde dikey olarak tuttıkları fülüt (笛 di), beş telli pipa (五弦琵琶 wuxian pipa), arp (箏篋 konghou) vb. müzik aletleri vardır. Arka sıradaki iki kişiden bir tanesi xiao¹²⁰ çalmakta, sağ elini öne doğru uzatmış şekilde beklemekte ve herhangi bir müzik aleti çalmamaktadır.¹²¹

Dansçıların sol tarafında başka bir sarı halı vardır. Halının üzerinde altı kişiden oluşan, iki sıra halinde bir orkestra bulunmaktadır. Ön taraftaki iki kişi dizleri üzerine oturmuş 琵琶(pipa), 笙(sheng)¹²² ve 钹(bo)¹²³ çalmaktadır. Arka sırada yer alan üç kişiden biri fülüt (笛 di) çalmakta, diğeri bir tahta parçasına vurarak ritim tutmakta, üçüncü kişi ise sol elini öze uzatmış şekilde hiçbir müzik aleti çalmadan

¹¹⁹ GUAN, Shiguang 管士光, "Tangren Dayou Huqi 唐人大有胡气 (Tang Hanedanlığı Hu Modası)", Pekin, Nongcun Duwu Chubanshe, 1992, sf 46

¹²⁰ Xiao: Bambudan yapma üfleli bir müzik aletidir.

¹²¹ GUAN, Shiguang 管士光, a.g.e., sf 46

¹²² Sheng: Bir çok bambu şeridin birbirine birleştirilmesiyle oluşturulan, üfleli bir müzik aleti.

¹²³ Bo: Zil

beklemektedir.¹²⁴

Bu resimlerden Türk kavimlerinin hem kıyafetleri hemde müzik aletleri hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Aynı zamanda müziği dansla beraber uyumlu bir şekilde sürdürdüklerini görmekteyiz. Tang Hanednalığı dönemini anlatan resimlerin bazılarında da deve üzerine serilmiş halı üzerinde pipa, flüt vb müzik aletlerini çalan müzisyenler yer almaktadır. Türk müziği ve dansı göçebe müziği olmakdan çıkıp yerleşik düzenede hitap eder duruma gelmiş ve yerleşik düzen halkları tarafından da hem beğenilmiş hem de öğrenilmiştir.¹²⁵

¹²⁴ GUAN, Shiguang 管士光, a.g.e., sf 46

¹²⁵ GUAN, Shiguang 管士光, a.g.e., sf 47

TANG HANEDANLIĞI DÖNEMİ ÇİN MÜZİK KÜLTÜRÜ

Geleneksel Çin düşünce sistemi içerisinde müziğin çok önemli bir yeri vardır. Bu sadece bir sanat dalı olmasından ziyade evren düzeninin ideal yansıması, bir uyum ögesi olarak görülmesinden de kaynaklanmaktadır.¹³ Klasik içerisinde müzik, doğadaki uyumun öğrenilmesi için ideal bir model olarak gösterilmektedir.¹²⁶

Tang döneminde Çin müziği, “Klasik Çin Müziği” ve “Yabancı Kaynaklı Müzik” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yabancı kaynaklı müzikte Orta Asya müziği ağır basmaktadır. Klasik Çin Müziği genel olarak davul¹²⁷ ve diğer vurmali çalgılar eşliğinde, klasik ve serbest nazımlı Tang şiirlerinin sözlerinin bestelenmesinden oluşmaktadır. “Klasik Çin Müziği”nin konusu yaşanmış olaylardır. “Yabancı Kaynaklı Müzikler” ise toplum yaşantısından uzak konuları ele almaktadır.

Yabancı kaynaklı müzik daha çok Çin’in kuzey bölgelerinde etkili olmuştur. Tang döneminde Çin’in kuzeyinde yaşayan kavimlerle olan ilişkilerin gelişmesini ve kültürel alanda özellikle Türk kavimlerinden etkilenmiş olmasını bu durumun sebepleri arasında gösterebiliriz.

Çin müziğinde nota sistemi vardır. Şarkılar armonik bir düzene sahiptir.

¹²⁶ KIRILEN, Gürhan, Geleneksel Çin Düşüncesinde Uzlaşma ve Uyum, İstanbul, Birikim, 2010, S 251-252, sf 53

¹²⁷ Çin Davulu: metal bir gövdeye sahiptir. Türk davullarının aksine üst kısmında deri değil saç gibi ince metalden bir malzeme bulunmaktadır. Küçük, büyük, birçok boyutta Çin davulu bulunmakta ve sopa ile çalınmaktadır. Bu davullar aynı zamanda haberleşme görevinde görmektedir.

Müzik, Çin'de yaşamın temelini ifade etmektedir. İlk başlarda dini amaçla kullanılan müzik daha sonraki dönemlerde eğlence amaçlı da kullanılmaya başlanmıştır. Tang Hanedanlığı döneminde de Türk müziğinin etkisiyle Çin müziğinde çok büyük gelişme yaşanmıştır.

Çin müziğinde Çin toplumu gibi yerleşik bir yapıya sahiptir. Şarkılar belirli bir düzene göre çalınıp söylenmektedir. Müzik aletleri de çok çeşitli, yapımı zor ve karmaşıktır. Yerleşik toplum yapısına sahip oldukları için bazı müzik aletlerinin boyutları taşımaya elverişli olmayacak kadar büyük ve ağırdır.

Çin toplumunun Türklerin müzik kültürünü benimsemesi uzun sürmemiştir.¹²⁸ Türk müzik aletlerinin basit malzemelerden ve kolay yapılabilir olmasını, çalarken çok belirgin nota sistemi olmayıp, çalan kişinin ruh haline göre şarkıların şekillenmesini bu durumun başlıca sebepleri arasında gösterilebilir.

¹²⁸ HUANG, Xinya 黄新亚, "Xiaoshi De Taiyang, Tangdai Chengshi Shenghuo Changjuan, 消逝的太阳, 唐代城市生活长卷 (Güneşin Geçişi, Tang Hanedanlığı Şehir Yaşamı), Hunan, Hunan Renmin Chubanshe, 2006, sf 33

KUZЕЙ VE KUZЕЙ BATI KAVİMLERİNİN ÇİN MÜZİK KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Tang döneminin kültürel alanda gerçekleşen gelişmelerinin içerisinde dans, müzik ve tiyatro birbirinden ayrılmaz bir grup oluşturmaktadır. Bu üç sanat dalı için Tang döneminin bir dönüm noktası olduğunu söyleyebiliriz.¹²⁹

Qin Hanedanlığından Sui Hanedanlığının yıkılışına kadar geçen sürede çok sayıda savaşın yaşanması, toplumsal alanda olumsuz sonuçlar doğurmasının yanı sıra kültürel alanda da olumsuz etkileri olmuştur. Bu dönemde ülke ve saray savaşla ilgilendiği için müzik alanındaki gelişmeler merkezi otoritenin dışında yaşanmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar daha önceki dönemlerde yapılanlarla sınırlı kalmış, müzik bu dönemde çok az gelişme şansı bulabilmiştir ki bu gelişmelerde saray çevresiyle sınırlı kalmıştır.¹³⁰

Tang Hanedanlığının yıkılışından sonra kurulan Song Hanedanlığı döneminden itibaren tiyatroya önem verilmiş ve tiyatro alanında yapılan çalışmalar hız kazanmıştır.¹³¹ Bunun sonucunda bu dönemde müzik alanında yapılan çalışmalar sınırlı kalmıştır.

¹²⁹ OKAY, Bülent; Orta Asya Kökenli Ulusların Çin Kültürüne Katkıları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1988

¹³⁰ OKAY, Bülent; a.g.t

¹³¹ ÖZERDİM, Muhaddere Nabi; Çin Tiyatrosu Tarihsel Gelişmesi ve Özelliği, Ankara, Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 1971, sf 119-154

Sui Hanedanlığının yıkılışından Song Hanedanlığının kuruluşuna kadar hüküm sürmüş olan Tang Hanedanlığı müziğe altın çağını yaşatan dönem olmuştur. Tang Hanedanlığı'nın öncesinde ve sonrasında çeşitli alanlarda gelişmeler yaşanmış olsada müzik alanındaki gelişmeler merkezi otoritenin idaresi dışına çıkamamıştır. Fakat Tang Hanedanlığı dönemine gelindiğinde Tang Taizong¹³², un başarılı politikaları ve kültür-sanata verdiği değer sayesinde birçok gelişme olmuş ve birçok müzisyen yetiştirilmiştir.¹³³

Tang döneminde Çin müziğinde ki birçok yeniliğin ve gelişmenin yanı sıra Çin müziği üzerinde Türk müzik kültürünün etkileri olmuştur. Türk müziği Çin'deki yerini almaya başlamıştır. Çin içerisindeki siyasi ve kültürel alanlarda oluşan bölgesel farklılıklar belirgin bir şekilde müzik alanında da oluşmuştur. Çin'in güney bölgesi ve daha çok Türk kavimlerinin hâkimiyeti altında bulunan kuzey bölgeleri arasında ki ayrı siyasi gelişmeler edebiyatın ve sanatında ayrı şekillerde gelişmesine neden olmuştur. Kuzeyde Türk şarkı ve ezgilerini taklit ederek halk dilinde yazılmış, sözleri ve ifadelerindeki kuvvetle beğeni toplamış, kısa, basit şarkılar vardır.¹³⁴

Bu dönemde Çin müziği, Türk müziği ve müzik aletlerinin de etkisiyle yüksek seviyeye ulaşmıştır. Sui Hanedanlığı döneminde saray müziği alanında

¹³² Tang Taizong, sanatla yakından ilgilidir. Yönetimi döneminde kültürel alanda birçok gelişme olmuştur. Tang Taizong müzik ve şiire çok önem vermiştir ve kendisi de bir şairdir. Başarılı şair ve müzisyenleri devlet memurluğunda üst kademelere yükseltmiştir.

¹³³ YANG, Yinliu 杨荫浏, "Zhonguo Gudai Yinyue Shigao Shang Ce 中国古代音乐史稿 - 上册 (Çin Klasik Müzik Tarihi I. Kitap)", Renmin Yinyue Chubanshe, 1981, sf 57-65

¹³⁴ EBERHARD, Wolfram, Çin Tarihi, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1995, sf 219

çalışmalar yapmış olan Bai Mingta¹³⁵ çok değerli bir müzisyendir ve Tang Hanedanlığı döneminde de müzik alanındaki çalışmalarına devam etmiştir.

Tang döneminde müzik alanında birçok gelişme yaşanmış ve neredeyse Çin müziği baştan yaratılmıştır. Çin toplumu içerisinde Orta Asya'dan gelen Batı Müziği'nin büyük etkileri olmuştur. Orta Asya'dan büyük orkestralar, dansçılar Çin'e gelmiştir. Müzik, önceki hanedanlıklar döneminde sadece dinsel amaçla kullanılırken, Zhou Hanedanlığı'ndan sonra yemeklerde, toplantılarda bir eğlence aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum Tang Hanedanlığı döneminde de devam etmiştir.¹³⁶

Sarayda verilen davetlerde, törenlerde, kutlamalarda müzik ve dansçılar önemli bir yer almıştır. Orta Asya'dan orkestralar ve özellikle desenli halı üzerinde dans edebilen dansçılar getirilmiştir.¹³⁷ Jiu Tang Shu' da: "*Zhou Wu Di (周武帝, 561-578), Göktürk (Tujue) asıllı bir kızla evlendiği zaman batı ülkelerinden pek çok kişi gelip onu tebrik ettiler. Bu arada Qiuci (Kuça), Shule (Kaşgar), An (Buhara) ve Kang (Semerkant) gibi yerlerden çok sayıda müzisyen Chang'an'a (Tang Hanedanlığının başkenti) geldiler.*¹³⁸" denilmektedir.

¹³⁵ Bai Mingta (白明達), Sui Hanedanlığı imparatoru Sui Yangdi (隋炀帝)'nin yeni bir saray müziği tarzı ortaya çıkarması için görevlendirdiği bir müzisyendir.

¹³⁶ OKAY, Bülent; Orta Asya Kökenli Ulusların Çin Kültürüne Katkıları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1988

¹³⁷ EBERHARD, Wolfram, Çin Tarihi, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1995, sf 222

¹³⁸ Jiu Tang Shu, 29. Kısım, Müzik Kayıtları, sf 1069, Aktaran: Bülent OKAY, Yayınlanmamış Doktora Tezi

Sui Shu'da: "Zhou Wu Di döneminde Qiuci (Kuça) asıllı Suqi Po (蘇祇婆) adında bir müzisyen Göktürk (Tujue) asıllı gelin adayı ile birlikte Çin'e gelmiştir. Bu kişi Pipa (琵琶) adındaki çalgıyı çok iyi çalabilen bir müzisyendir. Pipa çalarken yedi değişik ses (yedi nota) çıkarınca bunu nasıl yaptığını sordular. Şöyle yanıt verdi: Babam batı ülkelerinde ün yapmış bir müzisyendir. Babadan oğula, nesilden nesile biz bu yedi notayı çok uzun zamandan beri iyi biliriz.¹³⁹ "denilmektedir. Bu dönemden itibaren Çinlilerin çok büyük ilgi gösterdikleri Yedi Nota Sistemi, Çin müziği için bir dönüm noktası olmuştur.

Tang Hanednalığı döneminde halk arasında azınlık halklarından olan birçok sanatkâr bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Tang dönemi şairlerinden Libai (猛虎行):

"Liyang restorantı Mart ayında baharı yaşar,
Yanghua'nın puslu havasında yalnızlık insanları öldürür,
Yeşil gözlü Hu gençleri yeşim fülütler çalar,
Wu şarkıları toz misali havada uçuşur." demektedir.

Aynı dönem şairlerinden Gaoshi:

" Hu'lar garnizon binasının önünde fülüt çalarken

Üst katta çalınan xiao deniz ve ayın boşluğuna bakmaktadır." şeklinde

Hu'lardan bahsederken Lihe (龙夜吟 Longyeyin):

¹³⁹ Sui Shu, 14. Kısım, Müzik Kayıtları, sf 345, Aktaran: Bülent OKAY, a.g.t

“Kıvırcık saçlı Hu çocuklarının gözleri yeşil

Yüksek katlardan sessiz geceye bambu sesleri yükselir.” demektedir.

Sui Hanedanlığı hükümdarlarından Sui Yangdi (随 煬 帝) saray müzisyenlerinden saray müziğinin derlenip sınıflandırılmasını istemiştir. Bu çalışmanın sonucunda da Dokuz Müzik Türü (九部乐 Jiu bu yue) ortaya çıkmıştır. 618 yılında Tang Hanedanlığı kurulduktan sonra Sui Hanedanlığının etkileri bir süre daha devam etmiştir. Tang Hanedanlığı Sui Hanedanlığı zamanında oluşturulmuş Dokuz Müzik Türü’nü devam ettirmiştir.¹⁴⁰

Bu dönemde devam ettirilen müzik sistemi içerisinde sadece Çin müziği değil Türk kaynaklı müziklerde bulunmaktadır. Bu müzik kültürleri anlatılırken Çin müzik sistemi içerisinde yer etmiş Türk müziklerinin yanı sıra Çin müzik türlerinin de anlatılması faydalı olacaktır. Bu müzik türleri hakkında bilgi verilirken 天竺乐 (Tian Zhu yue, Hint Müziği) ve 高丽乐 (Gaoli yue, Kore Müziği) de Orta Asya müzik kültürüyle doğrudan alakalı oldukları için çalışmada yer alacaklardır.

¹⁴⁰ WU, GuoDong 伍国栋; “Zhongguo Gudai Yinyue 中国古代音乐 (Klasik Çin Müziği), Pekin, Shangwu Yinshuguan Chubanshe, 2005, sf 90-92

4.1. DOKUZ MÜZİK TÜRÜ

4.1.1. Yan Bölgesi Müziği (燕乐 - Yanyue)

Yanyue'ye (燕乐) aynı zamanda ses olarak benzeri olan (宴乐) *Yanyue* de denilmektedir. Şölen müziği anlamına gelmekte olan bu müzik türü, Sui - Tang Hanedanlıkları döneminde misafirleri ağırlarken yemeklerde çalınan bir müzik çeşididir. Daha sonraki dönemlerde hem içerik bakımından zenginleşmiş hem de daha da yaygın bir hal almıştır. Tang Hanedanlığı sonrasında da bu müziğin etkileri devam etmiştir.¹⁴¹

4.1.2. Batı Liang Müziği (西凉乐 - Xi Liang yue)

Batı Liang Müziği, Kuzey-Güney Hanedanlıkları döneminde Kansu Bölgesi ve Sarı Irmağın batısında yer alan Liang Zhou Bölgesine ait bir müzik çeşididir. Çin müziği ve batı bölgesinde yer alan kavimlere ait müzik çeşitlerinin birbiriyle kaynaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu müzik türü, ilk olarak Sui Hanedanlığı döneminde oluşturulan yedi müzik türü içine dâhil olmuş, daha sonraki dönemde oluşturulan dokuz müzik türü içerisine girdiğinde ise Batı Liang Müziği adını almıştır. Tang Hanedanlığı döneminde de etkisini sürdürmüştür.¹⁴²

¹⁴¹ WU, GuoDong 伍国栋, a.g.e. sf 91

¹⁴² WU, GuoDong 伍国栋, a.g.e. sf 92

Bu müzik türü bazı kaynaklarda Kuça müziği ve Çin müziğinin karışımı olarak tanımlanmaktadır. Tang Taizong'un kendisinin yazdığı bir şiirin (Dokuz Başarı Dansı), imparatorun kendi isteğiyle bestelendiği ve 64 genç erkekten oluşan bir dans grubu tarafından sahnelendiği aktarılmaktadır.

4.1.3. Kore Müziği (高丽乐 - Gaoli yue)

Kore müziği, hem Sui Hanedanlığı döneminde oluşturulan 9 müzik türü içerisinde hemde Tang Hanedanlığı zamanında oluşturulan 10 müzik türü içerisinde de yer almıştır. Resmi olarak da saray müzik kayıtları içerisinde bulunmaktadır.

Bu müzik türü ilk olarak Kuzey Zhou Hanedanlığı döneminde Çin tarafından tanınmıştır. Sui-Tang Hanedanlıkları zamanına geldiğinde de ilk oluşturulan müzik kayıtları içinde yer almasa da daha sonraki dönemlerde müzik formları içine girmeyi başarmıştır. Tang Xuanzong'un yönetime geçtiği dönemde bu müzik türüne büyük önem verilmiş ve gelişmesi için çaba harcanmıştır. Bu müzik türüyle ilgili olarak Tang Huiyao'da (唐会要) "iki ülke yıkıldı, başka müzikler geldi. O günden sonra Kore müziğinden 25 şarkı çalındı, o şarkılar öğrenildi, kıyafetler giyildi." denilmektedir.¹⁴³

¹⁴³杜文玉 (Dùwényù), 丝绸之路与新罗乐舞(Ipek yolu ve müzik-dans),Shanghai, The Journal of Humanities, 2009, sf 123-131

4.1.4. Hint Müziği (天竺乐 - Tian Zhu yue)

Hint müzik kültürünün temeli Veda'lar ve Brahmana'lar dönemine kadar uzanmaktadır. Bu dönemlerde ayin ve törenlerde yüksek sesle okunan dualar, ilahiler ve bunlarda ahenk sağlama çabası Hint müziğinin temellerini oluşturmaktadır. M.S 5.yy da Gupta'lar döneminde Hint müziğinde büyük gelişmeler yaşanmıştır.¹⁴⁴

Müzik Hint toplumunda halkın arasına inmemiş, zenginlerin köşkerinde, saraylarda ve tapınaklarda kullanılan bir öge olmuştur. Tambur, vina (cümbüş), şehnai, dholak Hint müziğinin başlıca müzik aletleridir. Bu müzik aletlerinden şehnai, Orta Asya müzik kültüründe bulunan zurna ile akrabalığı olduğu bahsedilen bir müzik aletidir. Yapı olarak benzerlik göstermekte, ses olarak belirgin bir farklılığı bulunmamaktadır.¹⁴⁵

Eski Hint zamanlarından beri Budist rahipler Çin müziğine etki etmişlerdir. Hint müziğinin özelliklerini anlatmışlar, Çin'e öğretmişlerdir. Sui-Tang Hanedanlıkları döneminde de bu etki devam etmiş ve Hint Müziği, Çin müzik sistemi içerisindeki yerini almıştır.¹⁴⁶

¹⁴⁴ ÇAĞDAŞ, Kemal, Hint Eski Çağ Kültür Tarihiner Giriş, Ankara, DTCF Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974, S 234

¹⁴⁵ ÇAĞDAŞ, Kemal, a.g.m

¹⁴⁶ WU, GuoDong 伍國棟, a.g.e. sf 92

4.1.5. Kamboçya Müziği (扶南乐 - Funan yue)

Sui hanedanlığı zamanında oluşturulan dokuz müzik türü içerisinde yer almıştır. Bu müzik türünde müzik aletleri, şarkı sözleri Hint müziği ile benzerlik göstermektedir. Bu sebeple ilk başlarda ayrı bir müzik formu olarak görülmemiş fakat dokuz müzik türü oluşturulurken farklılıklar göz önünde bulundurularak ayrı bir müzik türü olarak kaydedilmiştir. Tang Hanedanlığı zamanında oluşturulan 10 lu müzik sisteminde de yer almaya devam etmiştir.¹⁴⁷

Bu müzik türü aynı zamanda saray kayıtlarında da bulunmaktadır. Yabancı kültürlerden gelen bir müzik türü olup, Çin müzik kültürü ile etkileşim içerisine girmiştir. Bu müzik türü ve diğer Çin müziğine giren yabancı müzik türlerinin Çin saray müziği üzerindeki etkileri uzun süre devam etmiştir. Müzik üzerindeki bu etkinin bu kadar belirgin olmasının sebebi Sui-Tang Hanedanlıkları döneminde yabancı kavimlerle özellikle kuzey kavimleriyle yaşanan etkileşimin büyük olmasıdır.¹⁴⁸

¹⁴⁷ 唐代九、十部乐中并无“扶南乐”(Tang Hanedanlığı Zamanındaki 9’Lu-10’Lu Müzik Sisteminde Funan Müziği Varmıdır?), Gü lián kàng, 2012

¹⁴⁸ 扶南乐是唐九、十部乐之一吗 (Funan Müziği Tang Dönemindeki Müzik Sisteminde Yer Almış mıdır ?) 程晓婵 (Chéngxiǎochán), Shangdong Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü, 2000

4.1.6. Kuça Müziği (龟兹乐 - Qiuci yue)

Kuzey-Güney Hanedanlıkları döneminden bu yana Kuça Müziği, Çin müzik sisteminde yer almaya başlamıştır. (Kuça Bölgesi, bugün Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi içerisinde yer almaktadır.) Sui-Tang Hanedanlıkları döneminde oluşturulan müzik sistemleri içerisinde yer alan bu müzik türü, Yan Müziği içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Diğer müzik türleri Yan Müziği içinde bu tür kadar etkili olamamıştır.¹⁴⁹

4.1.7. Kaşgar Müziği (疏勒乐- Shule yue)

Çin'in batı bölgesinde yer alan Kaşgar (Bugün Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi içerisinde yer almaktadır.) bölgesinden gelen bir müzik çeşididir. Kuzey Wei Hanedanlığı hükümdarı Çin'in kuzeyinde yer alan kavimlerle ilişkiler kurmuş ve bu ilişkilerin sonucunda Kaşgar Müziği Çin'e gelmiştir.¹⁵⁰ Tang Hanedanlığı dönminde bu bölgenin Çin hâkimiyeti altına girmesiyle de bu bölgenin müziği başta Çin sarayı olmak üzere halk arasında da beğeni toplamıştır.

¹⁴⁹ WU, GuoDong 伍国栋, a.g.e. sf 93

¹⁵⁰ WU, GuoDong 伍国栋, a.g.e. sf 93

4.1.8. Semerkant Müziği (康国乐 - Kang Guo yue)

Orta Asya'da yer alan Semerkant'tan (Bugünkü Özbekistan, Semerkant bölgesi) Çin'e gelmiş bir müzik türüdür. Kuzey-Güney Hanedanlıkları dönemi, Kuzey Zhou Hanedanlığı hükümdarı Wu Huangdi'den sonraki dönemde Tujue¹⁵¹ soyundan biri tarafından Çin'e getirilmiştir. Sui-Tang Hanedanlıkları döneminde de etkisi devam eden bir müzik türüdür.¹⁵²

4.1.9. Buhara Müziği (安国乐 - An Guo yue)

Orta Asya'da yer alan Buhara'dan gelmiş bir müzik çeşididir. Kuzey Wei Hanedanlığı döneminde, ülkenin batısında yer alan ülkelere özgü bir müzik türüydü. Daha sonraki dönemlerde Sarı Irmak'ın ortalarına kadar yayılmıştır. Sui Hanedanlığı döneminde de etkileri devam etmiş, oluşturulan müzik sistemi içerisinde yerini almıştır. Tang Hanedanlığı döneminde müzik alanındaki gelişmelerden etkilenmiş ve gelişme göstermiştir.¹⁵³

Yukarıdaki sıralamada görüldüğü gibi Çin müziğinde baskın bir Orta Asya etkisi görülmektedir. Müzik türlerinin birçoğu Orta Asya kavimlerine aittir. Bu müzik türlerinin Çin toplumu tarafından benimsenmesiyle Çin müziği yeni bir ses, yeni bir

¹⁵¹ Tujue; Türk, Türk soyundan gelen kişi anlamına gelmektedir.

¹⁵² WU, GuoDong 伍国栋, a.g.e. sf 93

¹⁵³ WU, GuoDong 伍国栋, a.g.e. sf 93

müzik sistemi kazanmıştır. Sui Shu' da: "Çin müzik sistemi, Orta Asya müziğinin temeli üzerine kurulmuştur. Tapınaklarda çalınan müzik sınır bölgelerinin havasını taşımaktadır.¹⁵⁴" denilmektedir. Bu müzik türleri içerisinde 龟兹乐 (Qiuci yue) - Kuça Müziği ve 西凉乐 (Xi Liang yue) - Batı Liang Müziği çok önemli bir yere sahiptir.

Tang Hanedanlığı hükümdarlarından Tang Taizong'un, Gao Chang şehrini fethetmesinden sonra bu bölgenin müziği Çinlilerin ilgisini çekmiştir. Bu şehirde yaşayan, sayısının 14 olduğu rivayet olunan müzisyenler Tang Hanedanlığı'nın başkenti Chang'an' a göç etmiştir. Gao Chang müziğinin (高昌乐)¹⁵⁵ Tang sarayında yayılmasıyla beraber Sui Hanedanlığı zamanında saptanmış olan Dokuz Müzik Türü'nün sayısı Gao Chang müziğinin de eklenmesiyle 10'a çıkmıştır.

Tang döneminde müzik üzerinde yoğun bir Türk etkisi görülmüştür. Türk şarkılarının söylenmesi, Türk çalgılarının çalınması halk arasında yaygın bir hal almıştır. Tang Hanedanlığı hükümdarı Tang Xuanzong zamanında sarayda eğlenceyi temin etmek için aktörler ve müzisyenler yetiştiren bir konservatuar açılmıştır¹⁵⁶. Bu dönemde birçok yeni müzik parçası ortaya çıkmıştır. Çin hanedanlıkları üzerindeki Türk müziğinin etkisi Sui Hanedanlığı döneminde sadece sarayla sınırlı kalmasına

¹⁵⁴ Sui Shu, 13. Kısım, Müzik Kayıtları, s. 377-380, Aktaran: Prof. Dr. Bülent OKAY, Yayınlanmamış Doktora Tezi

¹⁵⁵ Gao Cahang Müziği: Eski Turfan bölgesinden (Bugünkü Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi içerisinde yer alır) gelmiş bir müzik çeşididir. Sui Hanedanlığı'nın başlangıç döneminde Çin bu müzik türünü tanımıştır. Tang Hanedanlığı hükümdarı Tang Taizong zamanında oluşturulan 10 müzik sistemi içerisinde yer almasıyla Çin müzik sistemi içerisindeki yerini derinleştirmiştir.

¹⁵⁶ EBERHARD, Wolfram, Çin Tarihi, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1995, sf 210

rağmen Tang Hanedanlığı döneminde sarayın dışına çıkarak halk arasında da yayılmıştır. Müzik türleriyle beraber Türklerin müzik aletleride hanedanlık tarafından beğenilmiş ve benimsenmiştir. Birçok müzisyen ve müzik aleti Çin toplumu tarafından kabul görmüştür. Bu müzik aletlerinin en belirgin olanlarından bahsedilecektir.

4.2. KUZEY VE KUZEY BATI KAVİMLERİNİN KAVİMLERİNİN ETKİSİYLE ÇİN'E GELEN MÜZİK ALETLERİ

Tang Döneminde müzik türleriyle birlikte birçok müzik aleti de Çin'e getirtilmiştir. Çin'de müzik aletleri yapıldıkları materyale göre sınıflandırılmaktadır. Vurmalı, telli, ahşap veya metalden yapılmış olmaları onların sınıflandırılmasında önemli bir etmendir.¹⁵⁷ Çin'in kuzeyinde yaşayan Türk kavimlerinin etkisiyle Çin'e gelen müzik aletlerine örnek verecek olursak:

4.2.1. Pipa (琵琶)

İri karınlı, dört telli ve parmakla çalınan bir müzik aletidir (Resim 6). Çin tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Çin ordusu generali Li Kuang, Kuça şehrini alıp, Kuça müziğini Çin'e getirmiştir. Bu müzik türü içerisinde yer alan *pipa* Çin tarafından tanınmış ve çok sevilmiştir. *Pipa* ile beraber org, davul gibi müzik aletleri de Çin'e getirilmiştir.

Pipa, Çin'e geldiğinde iki türü bulunuyordu. Bunlardan birincisi; ahşaptan yapılmış, yuvarlak karınlı, dört telli ve uzun gövdesi bulunan, iki tarafı da deriyle kaplı olandır. İkincisi; yine aynı yuvarlak karınlı, düz gövdeli ve dört tellidir. Bu enstrüman daha sonra geliştirilerek bugünkü *ruan* adı verilen müzik aletini

¹⁵⁷ History of Ancient Chinese Musical Instrument

oluşturmuştur.¹⁵⁸

4.2.2. Huqin (胡琴)

Bu müzik aletinin Kuzey kavimleri tarafından Çin'e getirtildiği söylenmektedir. *Huqin* tek bir müzik aleti olmasının yanı sıra genel olarak da bir enstrüman grubunun da adıdır. Bu enstrüman grubu içerisinde Dahu, Erhu, GaoHu, Gehu, Sihu, Yehu, Zhonghu, Zhuihu yer almaktadır. Yukarı doğru uzun bir sopa ve ucuna eklenmiş altıgen veya sekizgen bir ses kutusundan oluşur. Gövdesi bambudan yapılmıştır ve silindirik biçimindedir. Alt kısmında bulunan ses kutusu yılan derisi veya ince ahşap malzeme ile kaplıdır. Üst kısmında iki tane ses anahtarı bulunur.¹⁵⁹ İki telli bir enstrümandır. At kılından yapılmış bir yay ile çalınmaktadır. En yaygın *huqin*, *erhu* (Çin kemani), *zhonghu* (Çin viyolası), *gaoHu* (çoğunlukla Kanton müziğinde kullanılan yüksek perdeli bir enstrüman) dur.¹⁶⁰

4.2.3. Erhu (二胡)

Huqin ile aynı kategoride yer alan bir müzik aletidir (Resim 7). İkinci dereceden bir enstrümandır. Sapı 50 cm kadardır. Ses anahtarı *huqin* gibidir¹⁶¹. Orta

¹⁵⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_traditional_Chinese_musical_instruments

¹⁵⁹ WU, GuoDong 伍国栋; "Zhongguo Gudai Yinyue 中国古代音乐 (Klasik Çin Müziği), Pekin, Shangwu Yinshuguan Chubanshe, 2005, sf 361

¹⁶⁰ Özerdim, Muhaddere Nabi, Çin Tiyatrosu. Tarihsel Gelişmesi ve Özelliği, Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Ankara, 1971, s: 119-154

¹⁶¹ ÖZERDİM, Muhaddere Nabi, a.g.m.

Asya ve Çin'in kuzeyinde yaşayan Türk kavimlerinin etkisiyle bu müzik aleti Çin'in kuzey kesiminde büyük beğeni toplamıştır. İnsan sesine en yakın sese sahip müzik aletidir. At kılından yapılmış yay ile çalınmaktadır.¹⁶²

4.2.4. Banhu (板胡)

Huqin müzik aletleri grubunda yer alan bir enstrümandır (Resim 8). Yaylı bir çalgıdır. Kuzey Çin bölgesinde yaygın olarak kullanılmıştır, bu durum bugün de devam etmektedir. Kuzey Çin'de çeşitli yerel operalarda kullanılan ikinci dereceden bir enstrümandır. Temel olarak görünüşü *erhu* ile aynıdır fakat küçük farklar bulunmaktadır. *Banhu* da ses kutusunu kaplayan yerde ince ahşap veya yılan derisi yerine kalın bir ahşap malzeme kullanılmıştır. Bu durumda sesin tınısının değişmesine neden olmaktadır. *Banhu* da, *erhu* gibi dikey tutularak yayla çalınmaktadır. Yay yapımında genel olarak at kılı kullanılmaktadır.¹⁶³

4.2.5. Bel Davulu (Yaogu - 腰鼓)

İki tarafı deriyle kaplı orta kısmı hafif şişkin bir davul türüdür (Resim 9). Çin'de sıkça kullanılan vurmali bir çalgıdır. Kültür tarihi açısından bakıldığında

¹⁶² WU, GuoDong 伍国栋; "Zhongguo Gudai Yinyue 中国古代音乐 (Klasik Çin Müziği), Pekin, Shangwu Yinshuguan Chubanshe, 2005, sf90-119, aynı konu ile ilgili olarak bakınız: Özerdim, Muhaddere Nabi, Çin Tiyatrosu. Tarihsel Gelişmesi ve Özelliği, Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Ankara, 1971, s: 119-154

¹⁶³ WU, GuoDong 伍国栋; "Zhongguo Gudai Yinyue 中国古代音乐 (Klasik Çin Müziği), Pekin, Shangwu Yinshuguan Chubanshe, 2005, sf 367

davul çok köklü bir geçmişe sahiptir. Bu enstrüman sadece dans müziklerinde kullanılmamıştır. Bununla birlikte düşman ve ya vahşi hayvanları korkutmak ve zamanı göstermek için bir alarm gibi de kullanılmıştır.¹⁶⁴

Zamanla sosyal yaşamın değişmesiyle davulun kullanım alanları da gelişmiştir. Operada, halk danslarında, tekne yarışlarında, festivallerde de kullanılmaya başlanmıştır. Danslarda genellikle dansçıların ritme ayak uydurmaları için kullanılmıştır. *Yaogu* çok basit bir yapıya sahiptir. İki tarafı genellikle inek veya katır derisi ile kaplanmış, silindirik bir yapıya sahiptir. Silindirik kısmın ortası hafif şişkindir bu da sesin tınısını etkilemektedir.¹⁶⁵

4.2.6. Tatar Borusu (Guanzi - Bili - 筚篥)

Guanzi aynı zamanda *Bili* olarak da bilinmektedir (Resim 10). Çift kamaştan oluşan bir enstrümandır. Bugünkü İran'da geliştirilmiş, Orta Asya'ya yayılmış ve Orta Asya kavimleri tarafından Çin'e tanıtılmıştır. Sui Hanedanlığı döneminde bugünkü Xinjiang bölgesinde yer alan Quici'da çok yaygın olarak kullanılmış ve Çin halkının beğenisini kazandıkça Kıta Çin içine de yayılmıştır.

Sui ve Tang Hanedanlığı döneminde dokuz ve on müzik sisteminin içerisinde

¹⁶⁴ ÖZERDİM, Muhaddere Nabi; Çin Tiyatrosu. Tarihsel Gelişmesi ve Özelliği, Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Ankara, 1971, s: 119-154

¹⁶⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_traditional_Chinese_musical_instruments

çok önemli bir yere sahipti. Bu sebepten saray orkestrasında yaygın olarak kullanılmıştı. *Guanzi* bir orkestra için zenginleştirici bir rol oynamaktaydı. Tang Hanedanlığının kuzeyinde yaşayan Tatarlara özgü bir müzik aletidir. Tatarların Çin hâkimiyetine girmesiyle Çin tarafından tanınmıştır. Bu sebeple bu müzik aletine Tatar Borusu da denilmektedir. Günümüzde hala Çin'in kuzey kesimi için vazgeçilmez bir müzik aletidir.

Guanzi, yapı olarak bambudan yapılan, ağızlık kısmında bir deri parçası bulunan, boru şeklinde bir müzik aletidir. Yapısına göre ses tonu değişiklik gösterdiği için *Kuzey Guan'ı* ve *Güney Guan'ı* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. *Güney Guan'ı* bambudan, *Kuzey Guan'ı* ise ahşaptan yapılmaktadır, bu sebeple ses renkleri farklılık göstermektedir.¹⁶⁶

4.2.7. Suona (唢呐)

Ağız kısmı pirinçten, diğer kısımları kırmızı tahtadan yapılmış, huni biçiminde bir borudur (Resim 11). Üst kısmında yedi, alt kısmında bir delik bulunmaktadır. Yüksek sesli ve yüksek perdeli bir müzik aletidir. Operada veya sahne oyunlarında neşeli, gürültülü, görkemli sahnelerin tasvirinde ve Kuzey Çin'de halk müziğinde yaygın olarak kullanılmıştır. Günümüzde hâlâ törenlerde,

¹⁶⁶ WU, GuoDong 伍国栋; "Zhongguo Gudai Yinyue 中国古代音乐 (Klasik Çin Müziği), Pekin, Shangwu Yinshuguan Chubanshe, 2005, sf 374

cenazelerde, festivallerde gonglarla, davullarla ve diğer müzik aletleriyle beraber kullanılmaktadır.

Suona'nın kökeninin Orta Asya'da kullanılan zurna isimli müzik aletinden geldiği söylenmektedir.¹⁶⁷ Yapı olarak da zurna ile büyük benzerlik göstermektedir. İlk olarak Güney Asya'da bulunan kavimler tarafından Çin'e öğretilmiştir. İpek Yolu üzerinde ki anıtlarda, Shandong bölgesindeki bazı kalıntıların üzerlerinde *suona*'ya çok benzeyen bir enstrüman çalan müzisyen tasvirlerine rastlanmıştır.

Zaman içerisinde değişiklik göstermiş olsa da *suonanın* Orta Asya kavimlerinden öğrenildiği çok açıktır. Orta Asya müziğinde yaygın olarak kullanılan ve bugün bizlerin zurna olarak adlandırdığı müzik aleti Türk müziğinde köklü bir geçmişe sahiptir.

Suona, Kuzey kavimleri tarafından Çin'in kuzey kesimine tanıtılmış ve halkın beğenisini toplamıştır. Neşe, heyecan gibi duyguları yansıtmada daha çok kullanılan müzik aleti, öncelikle Çin halk müziğinde yerini almıştır. Daha sonraları Çin tiyatrosunda, operada ve saray orkestrasında kullanılmaya başlanmıştır. *Suona* ses olarak da zurna ile benzerlik göstermektedir.

¹⁶⁷ ÖZERDİM, Muhaddere Nabi; Çin Tiyatrosu. Tarihsel Gelişmesi ve Özelliği, Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Ankara, 1971, s: 119-154

4.2.8. Jie Gu(羯鼓)

Eski Çin’de iki tarafı da deriyle kaplı olan, orta kısmı dar, hayvan kemiğinden veya gül ağacından yapılmış iki adet sopa ile çalınan, Jie halkından geldiği söylenen bir tür davuldur (Resim 12). Çoğunlukla Kuça bölgesinde kullanılan bir tür müzik aletidir. Çin’in bu bölgeyi ele geçirmesiyle Çin halkı bu müzik aletini tanımıştır. Yüksek sesli ve tempolu çalınan bir müzik aletidir. Daha çok savaşlarda, kulelerde ve büyük orkestralarda kullanılmıştır.

Tang Dönemi imparatorlarından Tang Xuanzong (唐玄宗) bu davul türü için “Jie davulunun sekiz sesi vardır ki bu sesler diğer müzik aletleriyle mukayese edilemez.”¹⁶⁸ demiştir.

4.2.9. Dala Gu (答腊鼓)

Kuça, Kaşgar bölgelerine ait bir davul türüdür (Resim 13). Çin’in Kuça bölgesini ele geçirmesiyle Çin halkı bu müzik aletini tanımıştır.

4.2.10. Kong Hou (箜篌)

Boyutlarına göre 5 ila 25 arasında telden oluşan, yatay ya da dikey çalınabilen

¹⁶⁸Tangdai Yuewu Xinlun, 唐代乐舞新论 (Tang Hanedanlığı Dönemi müzik ve Dans Araştırmaları), Şarkıların Oluşumu ve Etkileyen Kişiler Kısmı, sf 81

bir tür telli çalgı (Resim 14). İlk başlarda dinsel törenlerde kullanılan bu enstrüman zamanla yavaş yavaş halk arasında da kullanılmaya başlanmıştır. Bu müzik aleti daha sonra Çin'den Kore ve Japonya'ya yayılmıştır.

4.2.11. Wu Xian Pipa (五弦琵琶)

Genellikle ipek lifler ve bakır ya da çelik tellerden oluşan bir tür telli çalgıdır (Resim 15). Görünüş olarak *pipa*'ya benzemektedir fakat boyut olarak daha küçüktür ve tel sayısı fazladır. Tang dönemi Çin sınırları içerisinde yaşayan Orta Asya kökenli kişiler tarafından Çin halkına tanıtılmış ve bu dönemde büyük beğeni toplamıştır. Ahşap malzemeden yapılan bu müzik aletinin üzeri kakmalarla, renkli boyalarla yapılmış resimlerle süslenmiştir.

Türk kavimlerinin müzik ve müzik aletleriyle bu kadar çok ilgilenen Çinliler, müziğin yanı sıra Türklerin danslarıyla da ilgilenmişlerdir. Dans türlerinin Çin'e gelişi müzikle birlikte olmuştur. Yani müziğin geçtiği gelişim sürecinden dans da geçmiştir. Çinli hükümdarların misafirleri için verdikleri akşam yemeklerinde Çin'in kuzey bölgesinden gelen müzisyen ve dansçıların halı üzerinde yaptıkları danslar Çin toplumunda büyük beğeni toplamıştır.

Bu dönemde göçebe kavimlerin dansları çok yaygın durumdadır. Tang

Xuanzong'un Lihua adında bir kız kardeşi bulunduğundan ve küçükken sarayda dansetmeyi çok sevdiğinden bahsedilmektedir. Yaptığı dans hanedanlık sınırları içerisinde yaşayan azınlık gruplarından birine ait olan 西凉舞(Xiliang Dansı)'dır.¹⁶⁹

Tang dönemi şairlerinden Wentingjun Türk kavimlerinin müzik ve danslarıyla ilgili olarak bir şiirinde şöyle demektedir:

“Qiang çocukları yeşim taşından borular çalarken

Hu kadınları çiçekli işlemeleriyle sanılır.”¹⁷⁰

Tang Hanedanlığı hükümdarlarından Tang Xuanzong döneminde sarayda yaşayan Chang Sun Yuan Zhong (長孫元忠) çok güzel şarkı söylemesiyle ünlü bir müzisyendir ve bu ailenin fertleri İmparator Tang Gaosun zamanından bu yana sarayda şarkı söylemişlerdir. Bu ailenin fertleri Çin müziğinin yanı sıra kuzey kavimlerinin müzikleri hakkında da bilgiye sahiptiler ve bu şarkıların nasıl söylendiğini bilmektedir. İmparator Tang Xuanzong'un emriyle bildikleri şarkıları söylemişler ve bu şarkılar saray memurları tarafından kaydedilmiştir. Kulaktan kulağa öğrendikleri bu şarkıların ne anlama geldiğini bilmeseler bile pek çok sayıdaki kuzey kavimlerine ait şarkıların kaybolmadan kayıt altına alınmalarında bu aile büyük bir rol oynamıştır¹⁷¹.

¹⁶⁹ GUAN, Shiguang 管士光, “Tangren Dayou Huqi 唐人大有胡气 (Tang Hanedanlığı Hu Modası)”, Pekin, Nongcun Duwu Chubanshe, 1992, sf 45

¹⁷⁰ GUAN, Shiguang 管士光, a.g.e., sf 45

¹⁷¹ Jiu Tang Shu, 29. Kısım, Müzik Kayıtları, sf 1072, Aktaran: Prof. Dr. Bülent OKAY, Yayınlanmamış Doktora Tezi

Tang Hanedanlığı döneminde kuzey kavimlerinden Çin'e gelmiş olan danslar arasında Zhe Zhi Dansı (柘枝), Hu Teng Dansı (胡藤) ve Hu Xuan Dansı (胡旋) en dikkat çeken danslar arasında yer almaktadır. Bu dansların nasıl yapıldığı hakkında şarkı sözlerini inceleyerek bilgi sahibi olunabilir. Danslara ait başlıca özellikler:

1: Zhe Zhi Dansı (柘枝): İki genç kız nilüfer çiçeklerinin içine saklanırlar, müzik eşliğinde çiçekler açılır ve kızlar içinden çıkarak karşılıklı dans ederler. Başlarında ki şapkanın kenarında altından yapılmış ziller bulunur, kızlar dans ettikçe zillerden de ses gelir¹⁷².

2: Hu Teng Dansı (胡藤) : Dansçılar diz çökerek dans ederler, Orta Asya uluslarına özgü kıyafetler giyerler ve şapka takarlar. Dans ederken ellerinde bulunan şarap bardaklarını havaya atarlar, kendileri de havaya sıçrarlar¹⁷³.

3: Hu Xuan Dansı (胡旋) : Kızlar ellerini havaya kaldırarak dönerler, sağa sola dönüşler yaparlar. Göze çok hoş görünen bu dans müzik bitinceye kadar devam eder¹⁷⁴.

¹⁷² Quan Tang Shi (Bütün Tang Şiirleri), 22 ve 446 kısımlar, Aktaran: Prof. Dr. Bülent OKAY, Yayınlanmamış Doktora Tezi

¹⁷³ Quan Tang Shi (Bütün Tang Şiirleri), 468 ve 284 kısımlar, Aktaran: Prof. Dr. Bülent OKAY, Yayınlanmamış Doktora Tezi

¹⁷⁴ Quan Tang Shi (Bütün Tang Şiirleri), 426 ve 419 kısımlar, Aktaran: Prof. Dr. Bülent OKAY, Yayınlanmamış Doktora Tezi

SONUÇ

Çin tarihi ve eski Türk tarihi hakkında daha önce birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların birçoğu Çin toplumunun ve Türk toplumunun siyasi ilişkilerinden bahsetmektedir. Tez çalışmamda bu iki toplumun kültürel özellikleri üzerinde durulmuş ve Tang Hanedanlığı döneminde Çin'in kuzey bölgesinde yaşayan Türk kavimlerinin Çin toplumu üzerinde ne gibi kültürel etkileri olduğu sorusuna yanıt aranmıştır.

Bu sorunun cevabı aranırken, o dönemde hüküm sürmüş olan pekçok Türk kavmi incelenmiştir. Bazı kavimler hakkında çalışmada kısaca bahsedilmiştir. Genel olarak çalışma içerisinde anlatılmış olsada o döneme ait bütün kuzey kavimlerinin kültürel özelliklerinden ayrı ayrı bahsedilmemiş, Kuzey ve Kuzeybatı kavimleri adı altında anlatılmıştır.

Göçebe olarak yaşayan, avcılık ve hayvanlılıkla uğraşan, kadınları dahi savaşçı olan bir kavme ve yerleşik hayat yaşayan, tarımla uğraşan bir topluma ait iki farklı kültür incelenmiştir. Birbirlerinden ne kadar farklı olsalarda Türkler ve Çinliler siyasi ve kültürel olarak birbirlerine hep yakın olmuşlardır. Bu kadar iletişim içerisindeyken birbirlerinin kültürlerini tanımaları ve benimsemeleri kaçınılmazdır. Bunun sonucunda da savaş ya da barış halinde halk iç içe olmuş, ticaret yapmış,

evlilik bağı kurulmuş sonuç olarakda bir bütünün iki parçası haline gelmiştir.

Çalışmamda iki toplumun etkileşimlerinden siyasi alan kapsam dışı bırakılarak, kültürel etkileşim üzerinde durulmaktadır. Etkileşim sürecinin tek taraflı olduğunu söylemek tabiki yanlış olur. İki farklı kültür ve ortak alanlar varsa iki toplumda birbirinden etkilenmiş demektir. Fakat çalışmada sadece Tang Hanedanlığı döneminde Türk toplumunun Çin toplumuna ne gibi kültürel etkilerde bulunduğu bahsedilmiştir.

Konu hakkında daha önceden yapılan çalışmalar incelendiğinde Türklerin Çin toplumu üzerinde din, giyim-kuşam, yemek, dans, müzik, at yetiştiriciliği, şarap yapımı ve üzüm yetiştiriciliği, pamuk yetiştiriciliği, tıp vs. alanlarda etkileri olduğu görülmüştür. Bu etkiler Çin kaynakları tarafından da doğrulanmaktadır. Fakat çalışmada bu etkileşimlerden Tang Hanedanlığı döneminde yaşanmış olanlar belirlenmiş, bunların içerisinde müzik, yemek ve giyim-kuşam konuları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Çalışmanın sonucunda Türk kültürünün Çin kültürü üzerinde azımsanmayacak derece etkileri olduğunu söyleyebiliriz. Hernekadar farklı coğrafyada farklı yaşam tarzlarında yaşıyor olsalarda Türk etkisinin özellikle Çin'in kuzey bölgeleri başta olmak üzere Çin'in kültürel yaşantısında etkileri olmuştur.

KAYNAKÇA

AVİRMED, Enkhbat; Köktürk ve Uygur Çağındaki Moğol Asıllı Halkların Siyasi ve Kültürel Durumları (6. ve 9. Yüzyıllarda), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011

BAI, Shouyi; A History of Chinese Muslim, Pekin, Zhonghua Chubanshe, 2003

CHENG, Jinkai 诚金开; “Tang San Cai, 唐三彩 (Tang Hanedanlığı Üç Rengi)”, Pekin, Jilin Wenshi Chubanshe, 2010

CHUN, Sadi Yang Chao, ÖZKAYA, Tüten (Çev.); Türkiye Ve Çin Arasındaki kültür Mübadelesinin Tarihi Geçmişi, Ankara, Erdem Dergisi Sayı 15, 1991

ÇAĞDAŞ, Kemal, Hint Eski Çağ Kültür Tarihine Giriş, Ankara, DTCF Yayınları Sayı 234, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974

DONG, Shen 冬沈; “Tangdai Yuewu Xinlun, 唐代乐舞新论 (Tang Hanedanlığı Dönemi müzik ve Dans Araştırmaları)”; Pekin, Beijing Daxue Chubanshe, 2004

EBERHARD, Wolfram, Çin Kaynaklarına Göre Orta ve Garbı Asya Halklarının Medeniyeti, Ankara, Türkiyat Mecmuası, Cilt 17, 1972

EBERHARD, Wolfram; Çin Tarihi, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1995

EBERHARD, Wolfram; Çin'in Şimal Komşuları, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1996

EBERHARD, Wolfram; Eski Çin Kültürü ve Türkler, Ankara, DTCF Dergisi, 1943

EBERHARD, Wolfram; Tobalar'da Ziraat, Ankara, Belleten, Cilt 10, 1946

“Ershiwu Shi 二十五史 (Yirmi Beş Tarih)”, Pekin, Zhongguo Xiju Chubanshe, 2007

GÖKALP, Cevdet; Çin Kaynaklarına göre Shih-wei Kabileleri (Proto-Moğollar Üzerinde Bir Etüd Denemesi), Doçentlik Tezi, Ankara 1973.

GÖMEÇ, Saadettin; Türk Kültürünün Ana Hatları, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006

GUAN, Shiguang 管士光, “Tangren Dayou Huqi 唐人大有胡气 (Tang Hanedanlığı Hu Modası)”, Pekin, Nongcun Duwu Chubanshe, 1992

HUANG, C. H. ; Tang Devrinde Tibetlilerin Çinliler ve Orta Asya Kavimleriyle Münasebetleri, Doktora Tezi, İstanbul, 1971

HUANG, Xinya 黄新亚, “Xiaoshi De Taiyang, Tangdai Chengshi Shenghuo Changjuan, 消逝的太阳, 唐代城市生活长卷 (Güneşin Geçişi, Tang Hanedanlığı Şehir Yaşamı), Hunan, Hunan Renmin Chubanshe, 2006

İZGİ, Özkan; Çin Elçisi Wang Yen Te'nın Uygur Seyahatnamesi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000

KAFESOĞLU, İbrahim; Türk Milli Kültürü, Ankara, 1977

KALKAN, Mustafa; Kırgızların Diğer Orta Asya Kavimleri İle Etnik Temasları, Türklük Bilimi Araştırmaları, 2009, S.25, s. 101-117. TÜBİTAK, ULAKBİM SBVT. MLA (Modern Language Association).

KIRİLEN, Gürhan, Geleneksel Çin Düşüncesinde Uzlaşma ve Uyum, İstanbul, Birikim, 2010, S 251-252

Kuzey Hanedanlar Tarihi, Cilt 99 (北史/卷 099)

<http://zh.wikisource.org/wiki/%E5%8C%97%E5%8F%B2/%E5%8D%B7099>

Li, Bincheng 李斌城; "Sui-Tang Wudai Shehui Shenghuoshi 隋唐五代社会生活史 (Sui-Tang Dönemi Toplumsal Yaşamın Tarihi), Pekin, Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe, 2004

Li, Bincheng 李斌城; "Tangdai Wenhua 唐代文化 (Tang Dönemi Kültürü), Pekin, Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe, 1999

Lİ, Hongbin 李鸿宾; "Tangchao de Beifangbiandi yu Minzu 唐朝的北方边地与民族 (Tang Hanedanlığı Batısı ve Azınlıklar), Xiamen, Xiamen Daxue Chubanshe, 2010

LU, Xun 卢勋, "Zhongguo Shidai Minzushi, Sui-Tang Minzushi 中国时代民族史, 隋唐民族史 (Çin Azınlık Grupları Tarihi, Sui-Tang Dönemi Azınlık Grupları Tarihi), Pekin, Shehui Kexue Wenxian Chubanshe, 2007

MALKOÇ, Abdülhak, T'ang Dönemi Çin Kültürünün Japon Kültürüne Etkiler (619-907), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008

OKAY, Bülent; Çin Seddi'nin Yapılışı Hakkında Değişik Bir Görüş, Belleten, C. LVII, sayı: 218, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993.

OKAY, Bülent; Orta Asya Kökenli Ulusların Çin Kültürüne Katkıları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1988

OKAY, Bülent, T'ang Hanedanlığı'nın Kuruluş Döneminde Göktürk'lerin Oynadıkları Önemli Rol, Doğu Dilleri Dergisi, C. V, sayı: 1, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1992.

ONAT, Ayşe; Eski Orta Asya Kavimlerinin Çin İle Olan İlişkileri Hakkında Kısa Bir İnceleme, Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 26, Sayfa 63-73, 2002,

ÖĞEL, Bahaeddin; Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Bazı Yeni Araştırmaların Tenkidi, Ankara, A.Ü. DTCF Dergisi, XVWI-2 (Mart-Haziran, 1959), Sayfa 261-273

ÖĞEL, Bahaeddin; Türk Kültür Tarihine Giriş, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991

ÖĞEL, Bahaeddin; Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971

ÖĞEL, Bahaeddin; İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1984

ÖLMEZ, Mehmet; Sarı Uygurlar ve Sarı Uygurca, Çağdaş Türk Dili Sayı 98 s: 31-37,

1996

ÖZERDİM, Muhaddere Nabi; Çin Tiyatrosu Tarihsel Gelişmesi ve Özelliği, Ankara,

Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayfa 119–154, 1971

SALMAN, Fikret; Göktürk Dönemi Kıyafetleri, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Güzel

Sanatlar Fakültesi Dergisi / Journal Of Fine Arts Faculty, Sayı 9, 2006

SEVENGİL, Ahmet Refik; Dört Bin Yıl Önce Türklerde Tiyatro, Adana, Çukurova

Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, 1959

SHEN, Tsai Wen; Lile-yü'nün Mektuplarına Göre Uygurlar, Ankara, A. Ü. DTCF

Dergisi, 1967

SHİMİNG, Geng, Uighur's Contributions To The Ancient Chinese Culture, Ankara,

Türkbiliğ Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 2010–20

SİNOR, Deniz; Erken İç Asya Tarihi, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000

TANG, Chong Jean; Tang Devrindeki Doğu Göktürkler Hakkında Yeni Belgeler, A.

Ü. DTCF, Yayınlanmış Doktora Tezi, Taipei,1968- 217 y.

TAŞAĞIL, Ahmet; Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları M.Ö. 3. yy-M.S.

10.yy, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2004

TAŞAĞIL, Ahmet; Gök-Türkler I-II-III, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2012

TOKUDA, Hisaji, Uygur-Çin Ticari İlişkilerinin Gelişimi (8 Ve 9. Yüzyıllarda),

Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010

TSAİ, Liu Mao; Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri, İstanbul, Selenge Yayınları,

2006

V. Minorsky, Tamīm ibn Baḥr's Journey to the Uyghurs sayı 12 s: 275-305, Londra,

Cambridge University Pres, 1948

[http://www.jstor.org/discover/10.2307/608747?uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&si](http://www.jstor.org/discover/10.2307/608747?uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=55994792873)

[d=55994792873](http://www.jstor.org/discover/10.2307/608747?uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=55994792873)

WANG, Qiaoling 王巧玲; “Tang Dai Funü Richang Fushi Yu Duiwai Wenhua

Jiaoliu 唐代妇女日常服饰与对外文化交流 (Tang Döneminde Kadınların

Kıyafetleri ve Yabancı Kültürlerle Etkileşimi)", Zhejiang, Journal of Zhejiang Wanli University, 2008

WU, GuoDong 伍国栋; "Zhongguo Gudai Yinyue 中国古代音乐 (Klasik Çin Müziği), Pekin, Shangwu Yinshuguan Chubanshe, 2005

WU, Sunchang; "Sui-Tang Wudai Wenhushi 隋唐五代文化史 (Sui-Tang Hanedanlıkları Dönemi Kültür Tarihi), Shanghai, Dongfang Chuban Zhongxin, 2007

WU, Yugui 误玉贵; "Tangdai de Wailai Wenming 唐代的外来文明 (Tang Döneminde Çin'e Gelen Yabancı Kültürü)", Pekin, Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe, 1995

XIE, Jianping 谢建平; "Yuewu Yuhua 乐舞语话 (Müzik ve Dansın Dili), Nanjing, Nanjing Daxue Chubanshe, 2009

XIONG, Kuangxiang 雄邝向, "Tangchao 唐朝 (Tang Hanedanlığı)", Pekin, Daxiang Chubanshe, 2005

XU, Lianda 徐连达 "Tang Chao Wenhushi 唐朝文化史 (Tang Hanedanlığı Tarihi)", Shanghai, Shanghai Fudan Daxue Chubanshe, 2003

YANG, Yinliu 杨荫浏, “Zhongguo Gudai Yinyue Shigao Shang Ce 中国古代音乐史稿 - 上册 (Çin Klasik Müzik Tarihi 1. Kitap)”, Renmin Yinyue Chubanshe, 1981

YU, Dùwén 杜文玉; “Sichou Zhilu yu Xinluo Yuewu, 丝绸之路与新罗乐舞 (İpek yolu ve müzik-dans), Shanghai, The Journal of Humanities, Sayı 1, 2009

YUSUPCAN, Yasin; Türk Kültürünün Çin Kültürü Üzerindeki Etkileri, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Sayı 4-3, 2009

ZHANG, Hongmei 张宏梅; “Shi Lun Tang Chao Shiqi Zhongxi Jingji Wenhua De Jiaoliu 试论唐朝时期中西经济文化的交流 (Tang Hanedanlığı Döneminde Batı İle Olan Ekonomik Ve Kültürel Değişim Üzerine)”, Shanxi, Journal Of Shanxi Coal-Mining Administrators College, 2009

ZHAO, Jianmin 赵剑敏; “Da Tang Xuanzong Shidai 大唐玄宗时代 (Tang Xuanzong Dönemi), Pekin, Zhongguo Remin Daxue Chubanshe, 2007

“Zhongguo Beifang Zhumin de Yuanliu 中国北方诸民族的源流 (Kuzey Çinde Halkların Kökeni)”, Shanghai, Huadong Shifan Daxue Chubanshe, 2010

http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_traditional_Chinese_musical_instruments

<http://turkish.cri.cn/862/2009/03/18/1s111660.htm>

http://www.akdn.org/aktc_music_instrument.asp?category=Tengir-Too

<http://www.ceramicstudies.me.uk/frame1tu12.html>

<http://www.belgeler.com/blg/haf/uygur-devleti#>

TÜRKÇE ÖZET

Sui Hanedanlığının yıkılıp 618 yılında Tang Hanedanlığının kuurlmasıyla Çin'de yeni bir dönem başlamıştır. Tang dönemi Çin'in ekonomik, siyasi ve kültürel alanda hızla geliştiği bir dönemdir. Bu dönemde Çin'in kuzey bölgesinde yaşayan Türk kavimleriyle devamlı bir kültürel etkileşim içerisine girilmiştir. Bu etkileşim, Tang dönemi soylularından halkına kadar Çin toplumunun her katmanında kendini göstermektedir.

Çalışmada bu etkileşimlerden Türk toplumunun müzik, yemek ve giyim-kuşam kültürünün Tang dönemi Çin toplumunda yarattığı etkiler ve bu etkilerin sonuçları üzerinde durulmuştur. Konu ile ilgili olarak daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiş, Türkçe ve Çince kaynaklar ayrı ayrı ele alınmış ve en doğru bilgiye ulaşılmaya çalışılmıştır.

İNGİLİZCE ÖZET

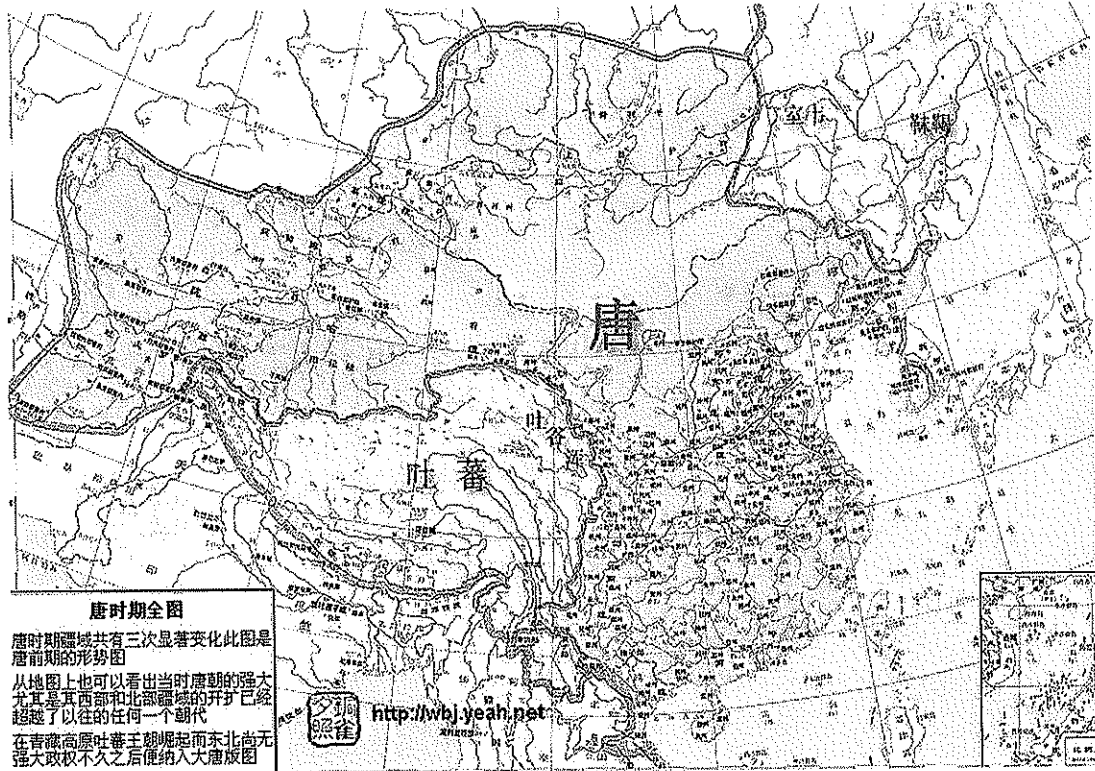
With the collapse of the Sui Dynasty and the establishment of Tang Dynasty in 618, a new epoch began in China. The Tang period was a time when China developed rapidly in economic, political and cultural terms. In this era, a continuous cultural intercourse with the Turkish clans in the Northern parts of China was initiated. These interactions reveal themselves at every level of Chinese society, from the Tang nobles to the commoners.

In this study, the influences of Turkish music, food and clothing on the Chinese of the Tang period and the consequences of these influences have been examined. Regarding the issue, previous works have been studied, both Turkish and Chinese sources have been examined and accuracy was given priority in the process.

EKLER

HARİTALAR

Harita-1: Tang Hanedanlığı

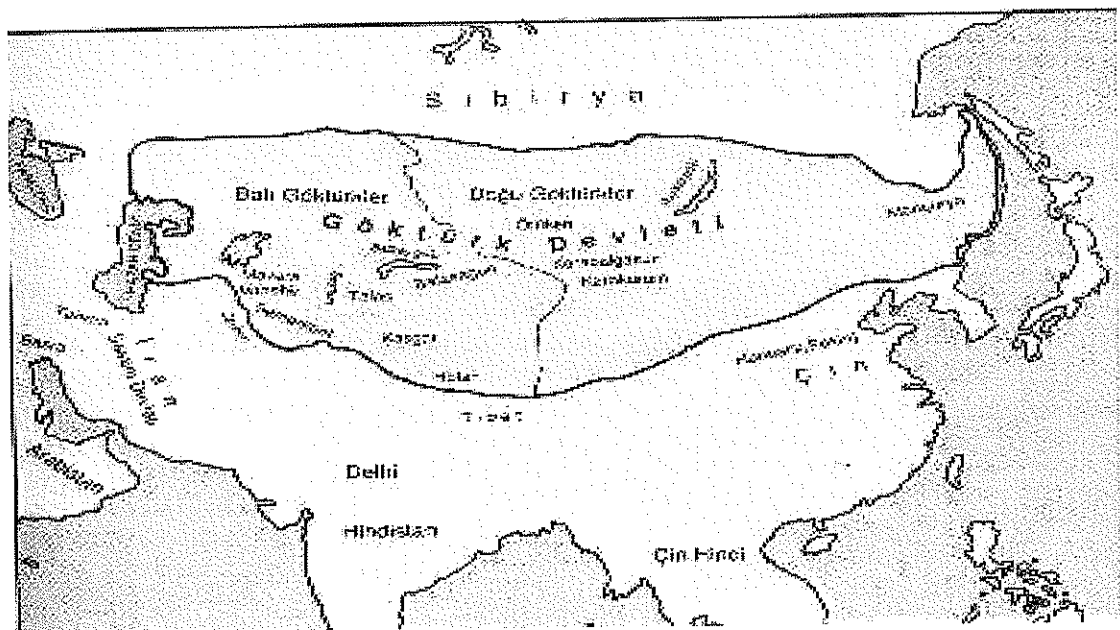

唐时期全图

唐时期疆域共有三次显著变化此图是唐前期的形势图
 从地图上也可以看出当时唐朝的强大尤其是其西部和北部疆域的开拓已经超过了以往的任何朝代
 在青藏高原吐蕃王朝崛起而东北尚无强大政权不久之后便纳入大唐版图

<http://wbj.yeah.net>

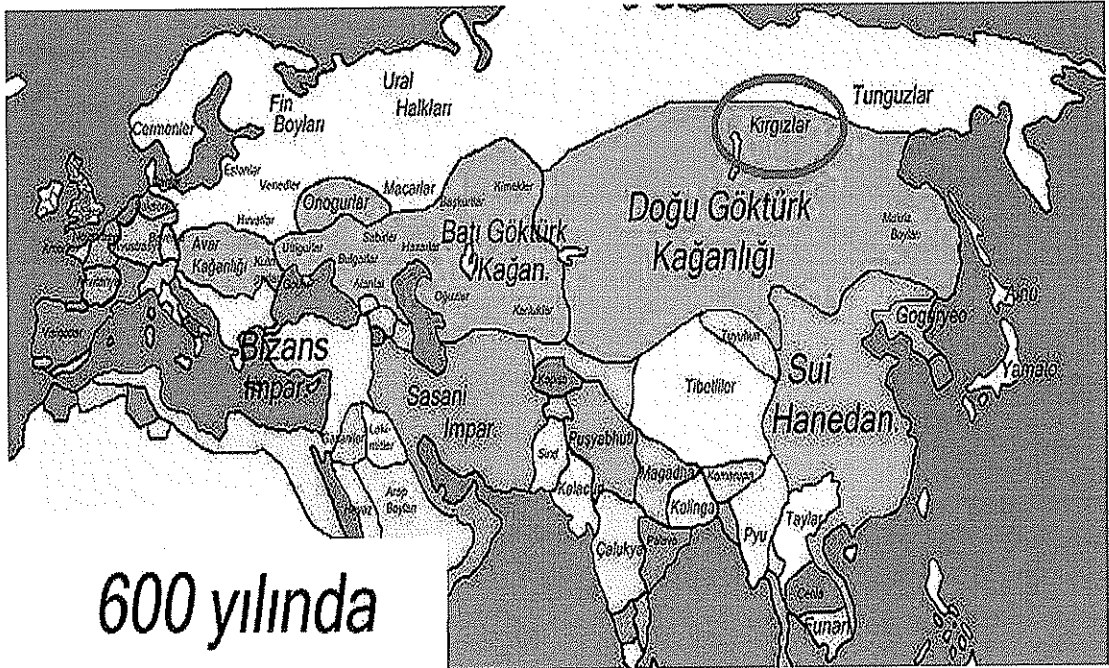
Harita-2: Göktürkler

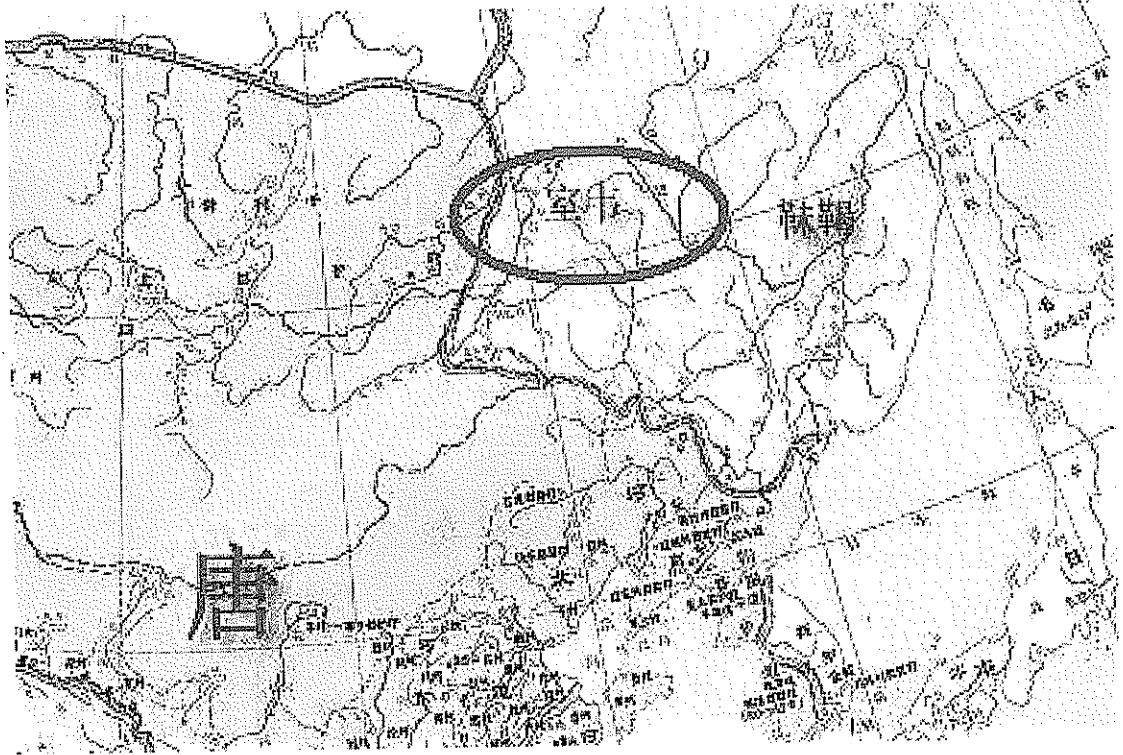
Harita-3: Uygurlar

Harita-4: Kırgızlar

Harita-5: Shiwei'ler

Resim 1: Tang Gaozu 唐高祖

Resim 2: Tang Taizong 唐太宗

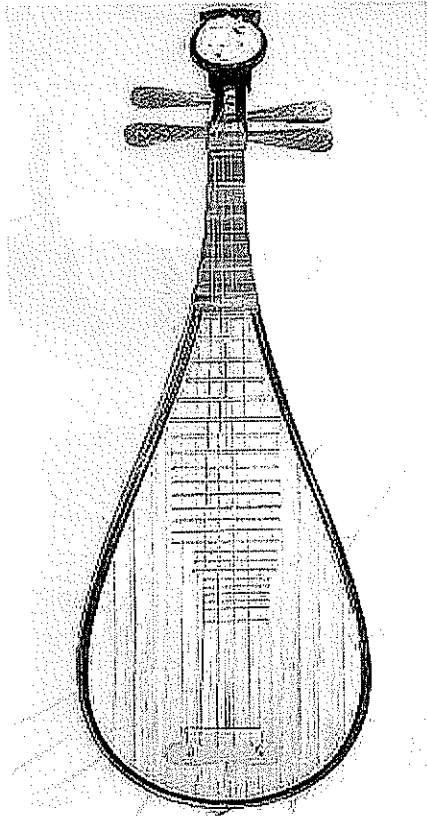
Resim 3: Etek, kısa kollu ve gömlek giymiş bayan figürü

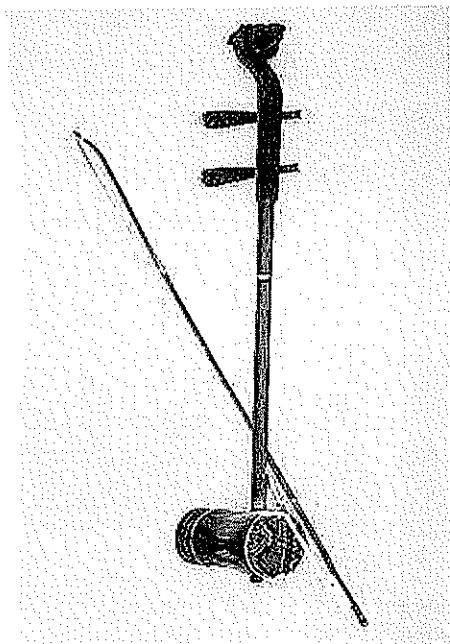
Resim 4: Tang Dönemi Kıyafeti

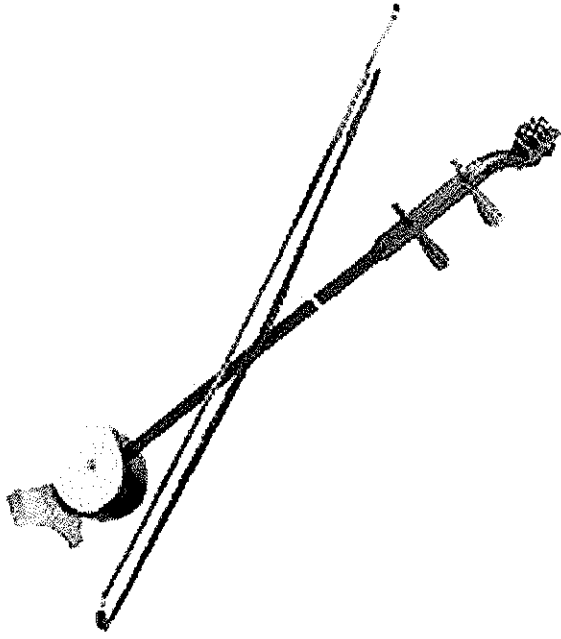
Resim 5: Tang Dönemi Bayan Figürü

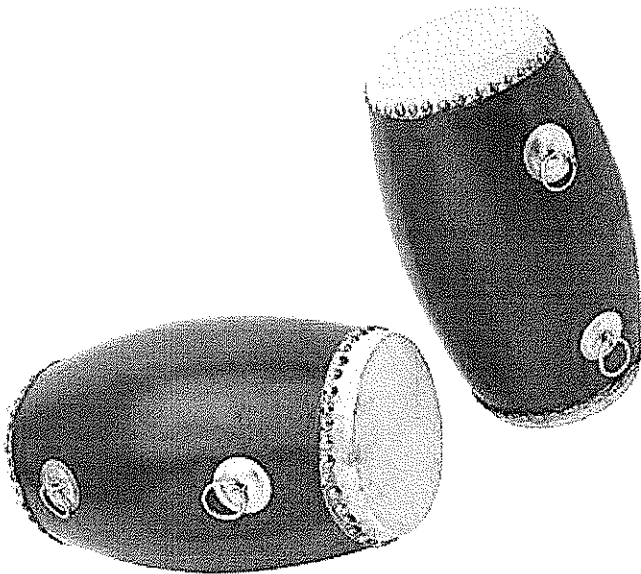
Resim 6: Pipa(琵琶)

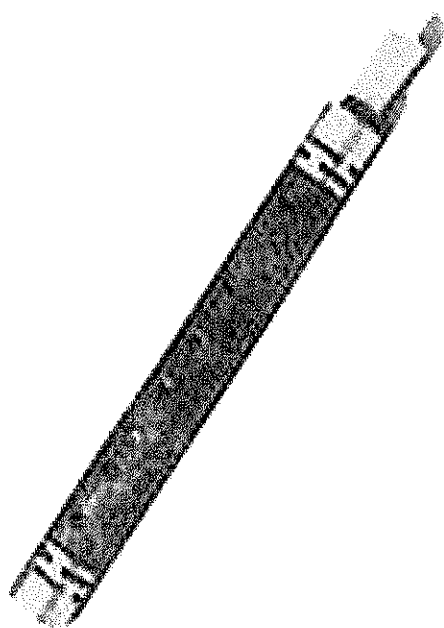
Resim 7: Erhu (二胡)

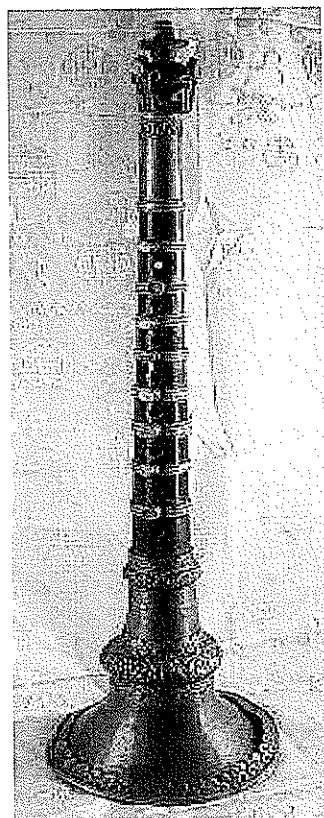
Resim 8: Banhu (板胡)

Resim 9: Yaogu (腰鼓 Bel Davulu)

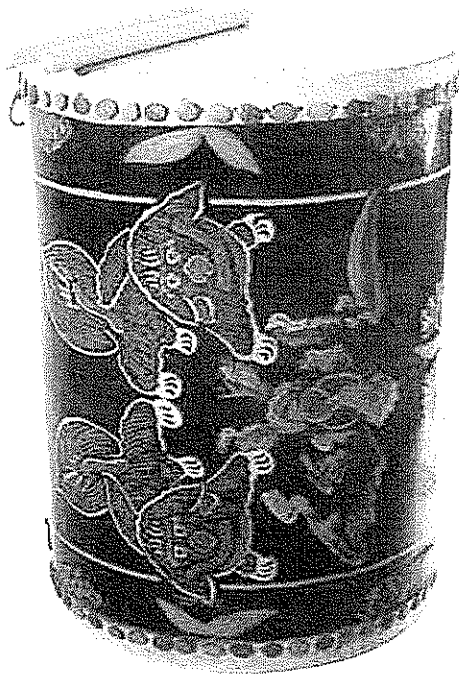
Resim 10: Guanzi - Bili (筚篥 Tatar Borusu)

Resim 11: Suona (唢呐)

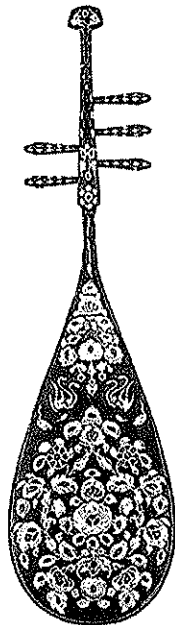
Resim 12: Jie Gu(羯鼓)

Resim 13: Dala Gu (答腊鼓)

Resim 14: Kong Hou (笙)

唐代五弦琵琶

Resim 15: Wu Xian Pipa (五弦琵琶)